

Jesus - världens räddning

Lagen och profeternas uppfyllelse enligt Matteusevangeliet

Ingrid Ögren

LUNDS UNIVERSITET | CENTRUM FÖR TEOLOGI OCH RELIGIONSVETENSKAP

BIVM72 Bibelvetenskap: Nya testamentets exegetik - examensarbete för
masterexamen 30 hp

Handledare: Samuel Byrskog

Examinator: Fredrik Lindström

Termin: Höstterminen 2014

Abstract

In Matt 5:17 Jesus is declaring the purpose of his mission to this world, announcing that he is the fulfilment of the Law and the Prophets. How should these words be understood? In what way is Jesus the fulfilment of the Law and the Prophets?

Taking its starting-point in the works of John P. Meier (*Law and History in Matthew's Gospel – A Redactional Study of Mt. 5:17-48*) and Roland Deines (*Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias – Mt 5,13-20 als Schlüsseltext der matthäischen Theologi*), this thesis is searching the answer to these questions. While Meier is applying methods of historical criticism, i.e. mainly form criticism and redaction criticism, and Deines is primarily making use of literary criticism, this thesis is combining methods from both disciplines in the analysis of the text: contextual analysis, structural analysis, redaction analysis and conceptual analysis. That the canonical text in its final form is a coherent carrier of meaning is assumed.

One of Meier's findings is that Jesus actually did abolish parts of the Old Testament Law. The teaching of Jesus in Matt 5:21-48 is therefore in this thesis analysed with the purpose to see how it is related to the Old Testament Law, and if it can be seen as abolishing this law.

The findings of this investigation is that Jesus is the prophetic fulfilment of the righteousness that was anticipated in the Law and the Prophets. This righteousness is characterized by acting in accordance with God's eschatological purpose to save the world. The fulfilment entails that the Law is no longer a means to obtain righteousness. The Law continues, however to be a valid witness to the will of God, until heaven and earth passes away and until all of God's promises have been fulfilled.

Jesus' fulfilment of the Law and the Prophets, is also taking place in the lives of his disciples. By receiving his overflowing righteousness, they will gain access to the kingdom of heaven. As a response to this gift, it is now their mission to act according to Jesus' example and according to his teaching, and also teach others to do the same. In the centre of these acts and this teaching is the love of God and the love of the neighbour. These acts, performed in love, will cause other people to praise their heavenly father. In this way God's purpose to save the world will be accomplished.

Keywords: Christology, fulfilment, Gospel of Matthew, Law, Prophets, righteousness.

1	INLEDNING	1
1.1	Bakgrund	1
1.2	Problemformulering	1
1.3	Avgränsningar	1
1.4	Forskningshistorisk kontext	2
1.4.1	Forskningshistorisk introduktion	2
1.4.2	John P. Meier (1976)	2
1.4.3	Roland Deines (2004)	3
1.4.4	Jämförelse av Meiers och Deines arbeten	4
1.5	Metod	5
2	ANALYS	7
2.1	Kontextanalys	7
2.2	Analys av Matt 5:17	10
2.2.1	Översättning av Matt 5:17	10
2.2.2	Strukturanalys av Matt 5:17	10
2.2.3	Upphäva (καταλύω)	11
2.2.4	Uppfylla (πληρώω)	13
2.2.4.1	Uppfyllelse genom lydnad	13
2.2.4.2	Uppfyllelse genom att utöka lagen	14
2.2.4.3	Uppfyllelse genom att befästa och modifiera lagen	14
2.2.4.4	Uppfyllelse som en lagtolkningsprocess	14
2.2.4.5	Profetisk uppfyllelse av lagen och profeterna	14
2.2.4.5.1	Argument för profetisk uppfyllelse	14
2.2.4.5.2	Vad innebär den profetiska uppfyllelsen?	16
2.2.4.5.3	Uppfyllelse av Guds eskatologiska vilja att rädda	16
2.2.5	Redaktionsanalys av Matt 5:17	18
2.2.6	Slutsatser från analysen av Matt 5:17	21
2.3	Analys av Matt 5:18	22
2.3.1	Översättning av Matt 5:18	22
2.3.2	Strukturanalys av Matt 5:18	22
2.3.3	Redaktionsanalys av Matt 5:18	23
2.3.3.1	Synoptisk parallell i Luk 16:17?	23
2.3.3.2	Frasen ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν	23
2.3.3.3	Vilken ἕως ἄν -sats har lagts till av Matteus?	23
2.3.3.4	Frasen ἕως ἂν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ	24
2.3.3.5	Frasen ἰῶτα ἐν ἧ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου	25
2.3.3.6	Frasen ἕως ἂν πάντα γένηται	26
2.3.3.6.1	Lagen ersätts av frälsningen när himmel och jord förgår	26
2.3.3.6.2	Lagens giltighet tills allt som är befallt i lagen är gjort/så att allt blir giltigt	26
2.3.3.6.3	Lagens profetiska uppfyllelse fram till Jesu död och uppståndelse	27
2.3.3.6.4	Lagens profetiska uppfyllelse fram till tidens slut	27

2.3.4	Slutsatser från analysen av Matt 5:18	28
2.4	Analys av Matt 5:19	28
2.4.1	Översättning av Matt 5:19	28
2.4.2	Strukturanalys av Matt 5:19	28
2.4.3	Betydelsen av “dessa minsta bud”	29
2.4.4	Slutsatser från analysen av Matt 5:19	33
2.5	Analys av Matt 5:20	33
2.5.1	Översättning av Matt 5:20	33
2.5.2	Strukturanalys av Matt 5:20	33
2.5.3	Vad är innebörden av frasen περισσεύω πλεῖον?	34
2.5.4	Människors eller Guds rättfärdighet?	35
2.5.5	Slutsatser från analysen av Matt 5:20	36
2.6	Sammanfattning av analysen av Matt 5:17-20	36
2.7	Analys av Jesu undervisning i Matt 5:21-48	37
2.7.1	Redaktionsanalys av Matt 5:21-48	37
2.7.2	Analys av det första budet: Försona dig med din motpart	37
2.7.2.1	Översättning av Matt 5:21-26	37
2.7.2.2	Strukturanalys av Matt 5:21-26	38
2.7.2.3	Bakgrund till Matt 5:21	39
2.7.2.4	Betydelsen av avsnittet i Matt 5:21-26	40
2.7.2.5	Förhållande mellan det traditionella budet och Jesu bud i Matt 5:21-26	41
2.7.3	Analys av det andra budet: Gör allt som krävs för att inte begå äktenskapsbrott	41
2.7.3.1	Översättning av Matt 5:27-30	41
2.7.3.2	Strukturanalys av Matt 5:27-30	42
2.7.3.3	Bakgrund till Matt 5:27	43
2.7.3.4	Betydelsen av avsnittet i Matt 5:27-30	43
2.7.3.5	Förhållande mellan det traditionella budet och Jesu bud i Matt 5:27-30	43
2.7.4	Analys av det tredje budet: Skilj dig inte från din hustru	44
2.7.4.1	Översättning av Matt 5:31-32	44
2.7.4.2	Strukturanalys av Matt 5:31-32	44
2.7.4.3	Bakgrund till Matt 5:31	45
2.7.4.4	Betydelsen av avsnittet i Matt 5:31-32	45
2.7.4.5	Förhållande mellan det traditionella budet och Jesu bud i Matt 5:31-32	46
2.7.5	Analys av det fjärde budet: Svär inga eder	47
2.7.5.1	Översättning av Matt 5:33-37	47
2.7.5.2	Strukturanalys av Matt 5:33-37	47
2.7.5.3	Bakgrund till Matt 5:33	48
2.7.5.4	Betydelsen av avsnittet i Matt 5:33-37	49
2.7.5.5	Förhållande mellan det traditionella budet och Jesu bud i Matt 5:33-37	50
2.7.6	Analys av femte budet: Stå inte emot den som är ond	50
2.7.6.1	Översättning av Matt 5:38-42	50
2.7.6.2	Strukturanalys av Matt 5:38-42	51
2.7.6.3	Bakgrund till Matt 5:38	52
2.7.6.4	Betydelsen av avsnittet i Matt 5:38-42	52
2.7.6.5	Förhållande mellan det traditionella budet och Jesu bud i Matt 5:38-42	53
2.7.7	Analys av sjätte budet: Älska era fiender	54
2.7.7.1	Översättning av Matt 5:43-48	54

2.7.7.2	Strukturanalys av Matt 5:43-48	54
2.7.7.3	Bakgrund till Matt 5:43	56
2.7.7.4	Betydelsen av avsnittet i Matt 5:43-48	57
2.7.7.5	Förhållande mellan det traditionella budet och Jesu bud i Matt 5:43-48	57
2.7.8	Slutsatser från analysen av Matt 5:21-48	58
3	SLUTSATSER	58
4	VIDARE STUDIER	61
5	LITTERATURFÖRTECKNING	62

Använda förkortningar är hämtade från *Svenska Akademiens Ordlista över svenska språket* och *The SBL Handbook of Style*.¹

¹ Patrick H. Alexander m.fl., red., *The SBL Handbook of Style*. (Peabody: Hendrickson Publishers, Inc., 1999), 1-267; Martin Gellerstam och Sture Berg, red., *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket* (13:e uppl.; Svenska Akademien; Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag, 2006), xxxvii-xxxviii.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Förhållandet till den judiska lagen var både en viktig och en kontroversiell fråga i den tidiga Jesusrörelsen. Det framgår såväl av Lukas redogörelse i Apostlagärningarna 15, som av Paulus brev. De beslut som de första ledarna inom denna rörelse tog när det gällde denna fråga, enligt Apostlagärningarna 15, var sannolikt grundade på hur Jesus undervisade om Mose lag och hur han själv förhöll sig till denna.

Moseböckerna berättar om hur Gud genom Moses gav Israels folk sin lag på berget Sinai. Lagen skulle hjälpa folket så att de skulle kunna vara Guds folk, dvs. ett heligt folk och handla på ett sätt som var enligt hans vilja.² Även på Nya testamentets tid fanns lagen i centrum av den judiska tron. Matteusevangeliets författare är känd för att vara den av evangelieförfattarna som mest betonar kontinuiteten med Israels heliga skrifter, och visar på att Jesus var både en rättrogen jude och Messias. I det här arbetet vill jag studera hur Jesus förhöll sig till den judiska lagen, så som det har beskrivits i Matteus evangelium.

1.2 Problemformulering

I Matt 5:17 förklarar Jesus sitt förhållande till de judiska heliga skrifterna med orden ”Tro inte att jag har kommit för att upphäva lagen eller profeterna. Jag har inte kommit för att upphäva utan för att uppfylla.” Vad betyder det när Jesus säger att han har kommit för att ”uppfylla” lagen? Handlar det om Jesu lydnad mot lagen? Handlar det i så fall om lagen i sin helhet, vilket Matt 5:18-20 tycks hävda eller möjligen om en sammanfattning av lagen i det s.k. dubbla kärleksbudet, Matt 22:36-40?

Matteus betonar uppfyllelsen av gammal-testamentliga profetior i samband med beskrivningen av Jesu verksamhet, se Matt 2:15; 2:17-18 och 2:23 etc. När Jesus säger att han har kommit för att ”uppfylla” lagen, handlar det kanske istället om profetisk uppfyllelse i likhet med dessa exempel – eller är det möjligen något annat som avses?

1.3 Avgränsningar

Jag har valt att studera hur Jesus förhåller sig till lagen enligt några texter i Matteus evangelium. Jag avser inte att göra någon jämförande studie med hur andra evangelieförfattare har återgett Jesu förhållande till lagen och inte heller studera det beslut som togs angående förhållandet till lagen, vid apostlarnas möte i Jerusalem i samband med missionen till hedningarna, se Apg 15. I Matt 5:17 talar Jesus om ”lagen eller profeterna”. I det här arbetet kommer jag att fokusera på lagen. Jesu förhållande till profeterna kommer att endast studeras i förbigående och i den mån som det anses nödvändigt för att förstå Jesu förhållande till lagen.

Det finns flera texter i Matteus evangelium som beskriver hur Jesus förhåller sig till lagen, men jag har valt att begränsa mig till de texter som jag har bedömt som mest intressanta utifrån problemställningen i det här arbetet.

² 3 Mos 19:2.

1.4 *Forskningshistorisk kontext*

1.4.1 *Forskningshistorisk introduktion*

Jesu uttalande om lagen i Matt 5:17 är ett välkänt tolkningsproblem, som har sysselsatt många forskare. När olika forskare har försökt tolka betydelsen av denna vers har de ofta kommit fram till mycket varierande resultat. Det finns anledning att fråga sig vad dessa skillnader i tolkning främst beror på. Beror det på den tolkningsmetod som använts eller på historiska antagande, som t.ex. forskarens uppfattning om textens tillkomstshistoria? Som utgångspunkt för min egen undersökning, har jag valt två olika arbeten, som skiljer sig från varandra både när det gäller metodval, historiska antaganden och resultat och kan anses typiska för den tid då de publicerades. Det första arbetet, av John P. Meier, är från 1970-talet och använder sig av metoder från historiekritiken, framför allt formkritik och redaktionskritik, medan det andra arbetet, av Roland Deines, är från början av 2000-talet och använder sig i första hand av metoder från den litterära kritiken, framför allt receptionestetik med dess fokus på den ”implicite läsaren”.³

1.4.2 *John P. Meier (1976)*

I sin bok *Law and History in Matthew's Gospel – A Redactional Study of Mt. 5:17-48*, undersöker Meier betydelsen av Matt 5:17-20 i kontexten av den efterföljande undervisningen i 5:21-48 och Matteus teologi när det gäller frälsningshistoria, eskatologi och kristologi.⁴

Meier utgår i sin undersökning från en rad historiska antaganden, bl.a. att Matteus evangelium kom till i en församling med judekristet ursprung, som höll på att omvandlas till en huvudsakligen hednakristen gemenskap, samt att Matteus var en hednakristen redaktör med god kännedom om de judekristna traditionerna.⁵

Meier menar att det för den alltmer hedniska kyrkan fanns ett behov att omtolka sina judekristna traditioner, där särskilt uttalanden om lagen var svåra att förstå. När det gäller de senare, anser Meier att det är rimligt att använda Matteus teologi om frälsningshistorien som hermeneutisk nyckel, för att lösa upp spänningar mellan tradition och redigering. Meier börjar därför med att undersöka den grundläggande strukturen av frälsningshistorien i Matteus evangelium. I huvuddelen av sin undersökning använder sig Meier av formkritik och redaktionskritik på avsnittet i Matt 5:17-20, samt tillämpar sin hypotes om Matteus syn på frälsningshistorien på avsnittet. Med hjälp av i synnerhet Matt 5:18 försöker han sedan verifiera resultatet av sin inledande undersökning om frälsningshistoriens struktur, samt få en grundläggande förståelse av lagen i Matteus evangelium. Slutligen söker han bekräftelse av sin tes om frälsningshistorien i den efterföljande undervisningen i Matt 5:21-48.⁶

Enligt Meier är Matt 26-28 en nyckel till hela evangeliet. I Matt 27:51-54 beskrivs hur Jesu död betyder slutet på den gammaltestamentliga kulten (förhänget i templet brister) och början på en ny tidsålder (de dödas uppståndelse och det första tillfället då hedningar kommer till tro). Meier menar att Matteus har vävt samman Jesu död och uppståndelse till *en* eskatologisk

³ Denna metod modifieras dock av Deines för att passa studiet av religiösa texter med historiska anspråk, se Roland Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias* (WUNT 177; Tübingen: Mohr Siebeck, 2004), 41-93.

⁴ John P. Meier, *Law and History in Matthew's Gospel* (Rome: Biblical Institute Press, 1976), 1.

⁵ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 8-9, 162-3. Även om en rad forskare under 1950-80-talet menade att Matteus *inte* var jude, har denna uppfattning numera lite stöd, se Richard Thomas France, *The Gospel of Matthew* (NICNT; Grand Rapids: Eerdmans, 2007), 15 n. 26.

⁶ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 22-4.

händelse, genom att de dödas uppståndelse orsakas av Jesu livgivande död. Att den senare beskrivs i samband med en jordbävning, knyter även samman den med Jesu uppståndelse i Matt 28. Allt detta tolkar Meier som att himmelriket bryter in i denna tidsålder genom Jesu död och uppståndelse. Att förhänget i templet brister visar även på en ny tidsålder, samt att ”all makt i himlen och på jorden” getts åt Jesus, se Matt 28:18. Detta förklarar att avgränsningen till Israel och Mose lag gällde under Jesu verksamhet, men inte efter hans död och uppståndelse.⁷

Enligt Meier är Matt 5:17-20 ett exempel på att Matteus genom sin redigering försöker placera in lagen i ett frälsningshistoriskt sammanhang genom att lägga till en tidsgräns i v. 18d: ἕως ἄν πάντα γένηται, dvs. ”inte... förrän allt har skett”. Meier menar att denna fras syftar på alla gammaltestamentliga profetior som uppfylls i Jesu liv, död och uppståndelse. Enligt Meier ger v. 18b: ἕως ἄν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, dvs. ”innan himlen och jorden förgår” en apokalyptisk betydelse till frasen i v. 18d, som han menar får innebörden att den gamla skapelsen försvinner vid Jesu död och uppståndelse. Samtidigt upphör lagens giltighet som helhet. Istället är det nu Jesu ord som gäller.⁸ Detta visar sig t.ex. genom att budet om omskärelse avskaffas och ersätts med dopet för de troende, se Matt 28:16-20.⁹

Meier söker bekräftelse av sin tes i Jesu undervisning i Matt 5:21-48. Hans undersökning ger resultatet att tredje, fjärde och femte budet (som handlar om skilsmässa, eder och vedergällning) medför att lagen upphävs och därmed anser Meier att hans förklaring av Matt 5:17-20 är bekräftad. Matt 5:17 visar att Matteus såg lagen som profetisk. Meier anser att Jesus uppfyller lagen med en profetisk fullhet som i vissa fall går bortom lagen och gör den förlegad.¹⁰

1.4.3 Roland Deines (2004)

I sin bok *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias – Mt 5,13-20 als Schlüsseltext der matthäischen Theologie* presenterar Deines resultatet av sin undersökning av Matteus förståelse av lag och rättfärdighet, så som den är formulerad i Matt 5:13-20.¹¹

Deines fokuserar i första hand på evangeliets teologi och endast i andra hand på att förstå denna i evangeliets tillkomstsituation. Likt senare tids litterära tolkningar utgår Deines från evangeliet i dess slutliga utformning och att evangeliet som helhet utgör en meningsfull och sammanhängande enhet.¹²

Deines menar att de primära mottagarna förmodligen var församlingsledare och skriftlärda med omfattande förkunskaper, som snart lärde sig delar av evangeliet utantill och därmed hade tillgång till evangeliet som helhet. På motsvarande sätt använder sig Deines av hela evangeliets kontext för att förstå budskapet, när han inleder sin analys med en exeges av avsnittet i Matt 5:13-20. I Matt 5:17, som enligt Deines är evangeliets nyckelvers, lyfter Matteus fram tre teman, dvs. ”lag”, ”Messias” och ”rättfärdighet”, samtidigt som han hänvisar till kontexten av ”lagen och profeterna”. Deines fortsätter sin analys med söka rötterna till Matteus teologi genom att undersöka dessa tre teman och deras relationer till varandra i denna

⁷ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 31-40.

⁸ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 164-6.

⁹ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 27-31, 64-5.

¹⁰ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 124-5, 167-8.

¹¹ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 27.

¹² Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 28-31, 90-3.

bakomliggande tradition. Slutligen försöker Deines läsa dessa relaterade texter i ”lagen och profeterna” ur evangeliets perspektiv, för att försöka förstå Jesu uttalande enligt Matt 5:17.¹³

Enligt Deines definieras rättfärdigheten i Gamla testamentet utifrån Gud själv som räddar och är barmhärtig. Senare är det kungen som genom sina rättvisa domar blir en bild av rättfärdigheten och en förskjutning sker mot en rättfärdighet som nås genom att studera lagen. För Matteus hänger rättfärdigheten samman med såväl lagen, som med kungadömet och dess misslyckande och den därur växande längtan efter Messias.¹⁴

Vidare innebär uppfyllelsen, enligt Matteus, att Israels uppenbarelsehistoria i form av ”lagen och profeterna” når sin höjdpunkt i Jesus och innebär början på en ny epok i Guds historia med världen. Denna nya epok kännetecknas av ett perspektivbyte från Israel till hela världen, vilket framgår redan av Matt 1:1, där Jesus först beskrivs som son till David, men också som son till Abraham, som enligt 1 Mos 12 får Guds löfte om att få förmedla välsignelse till alla jordens folk.¹⁵ Lagens rättfärdighet har uppfyllts i Jesus och ges till räddning för den som tror att Jesus är den väg Gud visar till rättfärdighet. För Matteus är lagen Guds gåva till Israel och vägen för Israel fram tills Guds rike bröt in. Genom att den sammantagna Jesus-händelsen beskrivs som uppfyllelsen av hela skriften, visar Matteus att Jesu bud, snarare än lagen, gäller i Guds rike. Matteus presenterar en väg till Jesus för judar, som inte innebär en brytning med lagen, utan går genom lagen, men innebär en ny förståelse av denna inom ramen för Jesu rättfärdighet.¹⁶

Deines menar att nyckeln till denna rättfärdighetsteologi ligger i vissheten om att Jesus är Messias och det rättfärdiga skottet av Davids hus. Enligt Matteus skapar Israels heliga skrifter en förväntan på en sådan överflödande, rikare rättfärdighet som Messias förverkligar.¹⁷

1.4.4 Jämförelse av Meiers och Deines arbeten

Meier utgår från hypotesen att Matteus syn på frälsningshistorien är den hermeneutiska nyckel, som kan förklara avsnittet i Matt 5:17-20. Genom att läsa 5:18 genom ett raster av frälsningshistorien, kommer han fram till tolkningen att 5:18d: ἕως ἄν πάντα γένηται, dvs. ”inte... förrän allt har skett”, syftar på allt som skett i Jesu liv t.o.m. hans död och uppståndelse – en tolkning som inte är självklar. Denna tolkning blir än mer tveksam när han hävdar att på grund av de parallella ἕως ἄν-satserna är detta samma tidpunkt som avses i den första ἕως ἄν-satsen i 5:18b, som talar om att himmel och jord skall förgå. Enligt Meier handlar det om att Matteus använder sig av en tradition, vars budskap han inte håller med om, utan modifierar så att det stämmer överens med hans egen syn på frälsningshistorien, dvs. istället för att säga att lagen består lika länge som himmel och jord, modifierar Matteus satsen till att säga att lagen består fram till Jesu död och uppståndelse.¹⁸ Frågan är dock varför Matteus alls skulle vilja inkludera en tradition vars budskap han inte håller med om.¹⁹

¹³ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 31, 90-3.

¹⁴ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 635-42.

¹⁵ Tolkningen är omstridd och framgår t.ex. inte av översättningen i Bibel 2000. Svårigheten ligger i hur nifalformen וְנִבְרַךְ i 1 Mos 12:3 ska tolkas. Såväl 1 Mos 12:3 LXX, som Lukas i Apg 3:25 och Paulus i Gal 3:8 tolkar ordet som ett passivum, vilket medför att löftet innebär att alla folk ska bli välsignade genom Abraham.

¹⁶ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 447, 647, 651-4.

¹⁷ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 650-3.

¹⁸ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 57-65.

¹⁹ Detta sätt att dela upp texten i tidigare och senare lager har också kritiserats av bl.a. Anthony J. Saldarini och Christopher Tuckett, se Anthony J. Saldarini, *Matthew's Christian-Jewish Community* (Chicago: The University

Meiers slutsats att Jesu undervisning i Matt 5:21-48 upphäver delar av lagen och därmed bekräftar hans tes om att frälsningshistorien utgör nyckeln för tolkningen av Matt 5:17-20, bygger på antagandet att Matteus redigerat denna undervisning för att passa sin församling vid tiden efter Jesu död och uppståndelse, dvs. vid den tid då, enligt Meier, delar av lagen är upphävd. Detta skulle innebära att Matteus beskriver Jesus som att han vid sitt första offentliga tal, säger sådant som han inte skulle kunna säga förrän efter uppståndelsen.²⁰

Medan Meiers arbete bygger på vissa historiska antaganden om mottagarna av evangeliet och den *Sitz im Leben* som Matteus gjorde sina redigeringar för, samt menar att Matteus använde sig av traditioner vars budskap han inte kunde ställa sig bakom, väljer Deines att inte utgå från antaganden om den historiska situationen som evangeliet skrevs i. Deines förutsätter att evangeliet utgör en sammanhängande enhet och utgår istället från evangeliets sammantagna budskap och budskapet i den bakomliggande traditionen. Även Deines menar att lagens och profeternas profetiska uppfyllelse når sin kulmen i Jesus och innebär början på en ny epok i frälsningshistorien. Uppfyllelsen innebär dock inte för Deines att delar av lagen upphävs, utan att lagen får en annan funktion. I Guds rike är all rättfärdighet knuten till Jesus. Därför kan inte längre lagen vara ett medel till rättfärdighet, utan Messias kommer med den överflödande rättfärdighet som ”lagen och profeterna” pekade fram mot.²¹

Meier och Deines använder sig av olika metoder och kommer fram till olika resultat i sina undersökningar. Meiers resultat verkar vara beroende av de antagande han gör när det gäller den historiska situationen, inkluderandet av motstridiga traditioner, samt den *Sitz im Leben* Matteus skrev för. Är det rimligt att anta att Matteus inkluderar traditioner som inte stämmer överens med det budskap han vill förmedla? Är det rimligt att anta att Matteus i början av evangeliet lägger ord i Jesu mun som han menar att Jesus inte skulle ha kunna ha sagt förrän efter sin uppståndelse? Är de skilda resultat som Meier och Deines kommer fram till beroende av dessa tveksamma antaganden och skulle en redaktionskritisk undersökning, som inte utgår från dessa antaganden utan istället, likt Deines, utgår från att evangeliet i dess slutgiltiga form utgör en sammanhängande enhet, ge ett annat resultat?

1.5 Metod

Det traditionella angreppssättet vid studiet av bibliska texter har ofta varit historisk-kritiskt och diakront och har fokuserat på textens tillkomsthistoria. De metoder som då har tillämpats har haft som syfte att svara på historiska frågor, men de har också använts som tolkningsmetoder. Under senare år har det historisk-kritiska studiet utmanats av ett synkront och litterärt angreppssätt och de flesta nya tolkningsmetoder – bortsett från de sociologiska – fokuserar på texten i dess kanoniska form. Medan det traditionella angreppssättet har inneburit en strävan att förstå de ursprungliga författarnas avsikt med texten, har företrädarna för ett litterärt angreppssätt strävat efter att tolka den betydelse, som texten har i sig själv. På senare tid har motsättningarna i synsätt tonats ner och de två angreppssätten presenteras inte längre som oförenliga alternativ, utan som två uppsättningar av metoder, utformade för att ge svar på olika typer av frågor vid studiet av bibliska texter.²²

of Chicago Press, 1994), 3, 5-6 och Christopher Tuckett, ”Form Criticism,” i *Jesus in Memory* (red. Werner H. Kelber and Samuel Byrskog; Waco: Baylor University Press, 2009), 21-38.

²⁰ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 125-9, 159.

²¹ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 28-30, 447, 652.

²² Greger Andersson, *Untamable Texts. Literary Studies and Narrative Theory in the Books of Samuel* (London: T & T Clark International, 2009), 11-4.

Min utgångspunkt är att Matteus har använt sig av olika traditioner – muntliga eller skriftliga – vid utformningen av sitt evangelium. Jag har valt att studera den kanoniska texten. I enlighet med ett litterärt synsätt utgår jag från att evangelietexten är en sammanhängande enhet, där de olika delarna måste förstås som en helhet och helheten måste förstås utifrån de olika delarna, eftersom författaren har haft en plan och ett syfte med att skriva evangeliet.²³ En viktig del av den litterära kritiken utgörs av den narrativa kritiken. Då det avsnitt som jag valt att studera återger Jesu förkunnelse, har jag dock valt att inte använda mig av narrativt angreppssätt, eftersom denna inte tillför så mycket när berättelsens tempo dras ner av långa tal.²⁴

Inom det litterära angreppssättet betonas vikten av att studera texten i dess litterära kontext. I denna anda börjar jag med att undersöka kontexten till perikopen där den aktuella versen återfinns för att se vilken plats Matteus ger versen i Bergspredikan och i evangeliet. I huvuddelen av min analys studerar jag verserna i Matt 5:17-20. Först gör jag en egen översättning av texten. Med hjälp av strukturanalys undersöker jag vad som betonas i respektive vers, samt hur de olika delarna av perikopen relaterar till varandra för att så kunna tolka betydelsen. Förutom ovan beskrivna litterära angreppssätt använder jag mig i denna del av analysen även av en metod från den historiskkritiska fåran inom bibelkritiken, dvs. redaktionskritik. Även redaktionskritiken undersöker den slutgiltiga texten, men studiet är inriktat på de redigeringar som författaren gjort av sina tillgängliga källor vid formandet av denna text.²⁵ Som tidigare nämnts betonar Matteus kontinuiteten med de judiska heliga skrifterna och är också noga med att återge Jesus som en rättrogen jude, samtidigt som han beskriver hur Jesus är i konflikt med de skriftlärdade och fariséerna i olika frågor som rörde lagen. Vid en första genomläsning kan perikopen i Matt 5:17-20 tyckas motsäga den syn på lagen som Jesus enligt evangelierna i stort företräder. Matteus bör dock ha haft ett särskilt syfte med att inkludera det material han har hämtat från traditionen. Eftersom det framför allt är i de redigeringar som en författare har gjort som man kan avläsa författarens syfte med det som är skrivet, gör jag därför en redaktionskritisk analys av dessa verser för att försöka förstå den slutliga redaktörens teologiska syfte med att inkludera dessa verser och därmed också få hjälp att tolka betydelsen av Matt 5:17.

För att få ytterligare stöd vid tolkningen av Matt 5:17 analyserar jag även den efterföljande undervisningen i Matt 5:21-48. I detta avsnitt ger Jesus exempel på hur han uppfyller lagen, då han tar upp olika bud i lagen och sedan ger sin egen version av respektive bud. Även i detta avsnitt gör jag en egen översättning och analyserar sedan dessa textavsnitts uppbyggnad med hjälp av strukturanalys. Detta avsnitt har få paralleller och bortsett från den övergripande strukturen skiljer sig uppfattningen mycket mellan olika forskare, när det gäller vad som är ett resultat av Matteus redigering. Jag har därför valt att utföra redaktionsanalys endast av den övergripande strukturen i detta avsnitt.

Avsnittet i Matt 5:21-48 har traditionellt kallats för ”antiteserna”, vilket indikerar att det finns ett motsatsförhållande mellan buden i Israels heliga skrifter och Jesu undervisning. Benämningen ”antiteser” kommer från Marcion, som ansåg att Matt 5:17 var baserad på Jesu ord och ursprungligen hade innebörden att han hade kommit för att upphäva lagen och profeterna. Termen ”antites” kan vara en anledning till varför vissa forskare än i dag anser att

²³ W. Randolph Tate, *Biblical Interpretation. An Integrated Approach* (Peabody: Hendrickson Publishers, Inc., 2008), 184.

²⁴ Samuel Byrskog, ”Matthew 5:17-18 in the Argumentation of the Context,” *RB* 1 (1997): 559.

²⁵ Tate, *Biblical Interpretation*, 180-2.

Jesus stod i motsatsförhållande till Mose lag.²⁶ För att inte föregripa min analys av avsnittet, har jag därför valt att så långt som möjligt undvika denna term och istället i min analys av avsnittet försöka avgöra om de verkligen är antiteser eller om Jesus istället bekräftar det som sägs i Mose lag.

För att få nödvändig bakgrundsförståelse för vad som avsågs med texten i Matt 5:17, genomför jag även begreppsanalys av några nyckelbegrepp i versen. Under arbetets gång har jag även studerat kommentarer, artiklar och annan sekundärlitteratur som behandlar de utvalda textavsnitten, för att kunna återge olika forskares syn på de aktuella frågorna.

2 Analys

2.1 Kontextanalys

Jesu ord i Matt 5:17 är en del av Bergspredikan, som återfinns i Matt 5-7. Bergspredikan är det första av fem stora tal av Jesus i Matteus evangelium och dess övergripande tema är lärjungaskap och himmelrikets rättfärdighet.²⁷ Förkunnelsen inleds med de s.k. Saligprisningarna, som talar om vilka som får del av de välsignelser som himmelriket medför och vad dessa välsignelser innebär. Den första och den åttonde saligprisningen bildar ett *inclusio*, då båda talar om vilka som har del i riket. Både den fjärde och den åttonde saligprisningen handlar om rättfärdighet, dvs. om dem som hungrar och törstar efter rättfärdighet, respektive dem som förföljs för rättfärdighets skull. Så finns det i Saligprisningarna en betoning dels på att ha del i himmelriket och dels på rättfärdighet. Den nionde saligprisningen är en utvecklad version av den åttonde och bildar en övergång till följande avsnitt. Här vänder sig Jesus direkt till åhörarna – från att tidigare ha talat i tredje person – och säger att de är saliga då de förföljs för hans skull. Därmed identifierar han sig själv med rättfärdigheten i den åttonde saligprisningen.²⁸

Vv. 13-16 utgör inledningen till Matt 5:17-20, som fokuserar på lagen – ett ämne som man knappast kunde undvika att nämna, när man talade om rättfärdighet inför Gud inom judendomen vid denna tid.²⁹ Flera forskare, bl.a. Ulrich Luz, har sett vv. 13-16 som ett separat avsnitt och har ansett att ett nytt avsnitt börjar i v. 17.³⁰ Samuel Byrskog har dock visat att argumentationen i vv. 13-20 är en sammanhängande enhet och att avsnittet skall förstås utifrån perspektivet att lärjungarna är kallade att vara människofiskare.³¹ Den första delen i vv. 13-16 betonar att lärjungarna skall utföra goda gärningar och den andra delen i vv. 17-20 betonar hur detta skall göras, dvs. genom att handla och undervisa efter buden. Målet för argumentationen inom respektive del ligger på slutsatserna i v. 16, som talar om hur lärjungarnas goda gärningar leder till andra människors tacksamhet till Gud, respektive v. 19, som handlar om vad lärjungens förhållande till buden får för följder för lärjungen själv.³²

²⁶ Hans Dieter Betz, *The Sermon on the Mount* (Hermeneia; Minneapolis: Fortress, 1995), 200-1.

²⁷ För temat lärjungaskap, se Richard Thomas France, *Matthew: Evangelist and Teacher* (Exeter: The Paternoster Press, 1989), 155, 164. *δικαιοσύνη* och *βασιλεία τῶν οὐρανῶν* är nyckelord/nyckelfraser som återkommer flera gånger i Bergspredikan, se Matt 5:6, 5:10, 5:20(, 5:45), 6:1 och 6:33 respektive Matt 5:3, 5:10, 5:19, 5:20, 6:10(, 6:33) och 7:21. Se även Donald A. Hagner, *Matthew 1-13* (WBC 33A; Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1993), 82; Ulrich Luz, *Matthew 1-7* (Hermeneia; Minneapolis: Fortress, 2007), 177.

²⁸ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 644; Luz, *Matthew 1-7*, 185.

²⁹ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 257.

³⁰ Hagner, *Matthew 1-13*, 101; Luz, *Matthew 1-7*, 203-9.

³¹ Redan i Matt 4:19 kallar Jesus de första lärjungarna att bli människofiskare. Genom nyckelordet *ἄνθρωποι* finns en koppling mellan denna vers och 5:13, samt slutsatserna i 5:16 och 5:19, se Samuel Byrskog, "Matthew 5:17-18 in the Argumentation of the Context," *RB* 1 (1997): 564-5.

³² Byrskog, "Matthew 5:17-18," 561-7.

I vv. 13-16 använder sig Jesus av metaforerna salt och ljus, för att beskriva lärjungarna.³³ I det första fallet varnar Jesus för att saltet blir odugligt om det mister sin sälta och i det andra fallet uppmanar han dem att låta sitt ljus lysa, så att människorna ser deras goda gärningar och prisar fadern i himlen. Saltet – och möjligen också ljuset – kan, förutom att det syftar på att handla enligt Jesu undervisning, även symbolisera rollen som lärare, då salt ibland användes som bild på en skriftlärdas vishet.³⁴ Det handlar i så fall både om att handla på ett sätt som stämmer överens med Jesu undervisning och därmed resulterar i sådana gärningar, som det ges exempel på både i de föregående saligprisningarna och i undervisningen i Matt 5:21-48 och att undervisa andra.³⁵ Att lärjungarna i v. 14 sägs vara ”världens ljus”, tyder på att de följande verserna i Matt 5:17-20 inte bara ska förstås i ett inom-judiskt perspektiv.³⁶

I Matt 5:17-20 talas först om Jesu förhållande till lagen och profeterna.³⁷ I de följande verserna talas om lagens bestående giltighet, samt de konsekvenser som lärjungarnas förhållande till den kommer att få för dem själva i himmelriket. Här är det klart uttalat, att det både handlar om det lärjungarna gör och det de undervisar om. Den sista versen i avsnittet knyter an till det som betonades i Saligprisningarna, dvs. dels att komma in i himmelriket och dels rättfärdighet, då dessa begrepp knyts samman i en varning till lärjungarna att de inte kommer in i himmelriket om inte deras rättfärdighet överträffar de skriftlärdas och fariséernas.

Därefter följer ett avsnitt med undervisning, där Jesus först återger ett bud från lagen och sedan ger sin egen version av samma bud. Detta avsnitt avslutas med en uppmaning till åhörarna att vara fullkomliga, så som deras fader i himlen är fullkomlig. Som Richard Thomas France påpekar hänger hela detta avsnitt i vv. 17-48 samman, då det innehåller en koncentrerad undervisning på temat ”uppfyllelse av lagen”.³⁸ Verserna Matt 5:17-20 utgör alltså en övergångspassage mellan avsnittet i Matt 5:13-20 och undervisningen i Matt 5:21-48.

I kontexten finns sådant som kunde ge intryck av att Jesus ville upplösa lagen. Deines visar dels på att Jesus i Saligprisningarna ger människor tillhörighet i himmelriket, utan att över huvud taget nämna lagen och profeterna. Visserligen nämns lagens och profeternas mål, dvs. rättfärdighet, men nödvändigheten av att hålla lagen nämns inte. Dels ges lärjungarna egenskaper som brukade förknippas med lagen och med Messias, dvs. salt och ljus.³⁹ Som Meier påpekar kunde även den efterföljande undervisningen i Matt 5:21-48, där Jesus kontrasterar det som åhörarna hade hört från fäderna med en radikalare version av respektive

³³ Det betonade ὁμαίς i Matt 5:13 och 14 visar att Jesus nu vänder sig särskilt till lärjungarna, som för första gången nämns som grupp i Matt 5:1, se Samuel Byrskog, ”Matthew 5:17-18,” *RB* 1 (1997): 559-60.

³⁴ Samuel Byrskog, *Jesus the Only Teacher* (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1994), 325; Craig S. Keener, *A commentary on the Gospel of Matthew* (Cambridge: Eerdmans, 1999), 172-3.

³⁵ Luz, *Matthew 1-7*, 209.

³⁶ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 260.

³⁷ Enligt Eduardo Arens skulle uttalandet i v. 17 kunna användas som en undertitel till hela evangeliet, eftersom ett av Matteus mål genom hela evangeliet är att visa på Jesu ställning i förhållande till lagen, se Eduardo Arens, *The ἡθῶν-Sayings in the Synoptic Tradition* (OBO 10; Fribourg: Biblical Institute of the University of Fribourg, 1976), 114.

³⁸ Richard Thomas France, *The Gospel of Matthew* (NICNT; Grand Rapids: Eerdmans, 2007), 177.

³⁹ Även Jerusalem och enskilda rättfärdiga personer förknippas med dessa egenskaper, se Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 259.

bud, lätt ge intryck av att Jesus ville upphäva den tidigare uppenbarelsen i lagen och profeterna.⁴⁰

I kontexten finns dock även sådant som motsäger att Jesus skulle vilja upphäva lagen, t.ex. de likartade följder som beskrivs av att följa Jesu undervisning och att hålla den mosaiska lagen, enligt Moseböckerna. På liknande sätt som Moseböckerna ser lagen som ett hjälpmedel för folket att vara ett heligt folk som tillhör en helig Gud, se 2 Mos 19:3-6; 3 Mos 11:44; 19:2 och 20:26, framställs Jesu undervisning i kontexten som ett hjälpmedel för människorna att likna Gud. T.ex. så prisas de saliga som håller fred, eftersom de skall kallas Guds söner, i den sjunde saligprisningen. Vidare uppmanas åhörarna i den avslutande undervisningen i Matt 5:43-48 att älska sina fiender och be för dem som förföljer dem. Då kommer de bli sin himmelske faders söner. Avsnittet avslutas i v. 48 med uppmaningen till lärjungarna att vara fullkomliga, såsom deras himmelske fader är fullkomlig.

Luz har visat att det finns en kiastisk struktur i Bergspredikan, som centreras kring Herrens bön i Matt 6:9-13. Enligt denna struktur inleder Matt 5:17-20 huvuddelen av bergspredikan och motsvaras i den kiastiska strukturen av ”den gyllene regeln” i Matt 7:12.⁴¹ Den gyllene regeln följs av den korta kommentaren ”Det är vad lagen och profeterna säger”. Denna struktur tyder på att uppfyllelsen av lagen innebär kärlek till nästan som uttrycks i praktisk handling. J. Daryl Charles påpekar att rättfärdighet i Matteus evangelium verkar ha en social karaktär och i hög grad handlar om ”att göra” Guds vilja. Verbet ποιέω förekommer 80 gånger i Matteus evangelium och 22 gånger enbart i Bergspredikan.⁴²

Flera forskare, däribland Dale C. Allison Jr., har observerat att Matteus presenterar Jesus som en ny Moses och ser i t.ex. Matt 5:1-2 en parallell till uppenbarelsen på berget Sinai. Denna parallell skapar förväntningar på att den nye Moses ska förmedla en ny uppenbarelse.⁴³

Sammanfattningsvis tyder kontexten på att uppfyllelse av lagen handlar om rättfärdighet. Jesus identifierar sig själv med rättfärdigheten. Denna rättfärdighet karaktäriseras av kärlek till alla människor och visar sig i praktisk handling. Det är de som är beredda att utstå förföljelse p.g.a. Jesus eller p.g.a. rättfärdighet, som kommer in i himmelriket. Hos lärjungarna yttrar sig denna rättfärdighet i goda gärningar, som leder till att fadern prisas – inte bara av judar, utan av hela världen. För Jesu efterföljare gäller det att både göra Guds vilja och att undervisa om den. Det handlar om en rättfärdighet som överträffar de skriftlärdes och fariséernas, utan vilken de inte kommer in i himmelriket. Undervisningen i Matt 5:21-48 ger exempel på hur en tillämpning av buden, enligt Guds vilja, ser ut. Att göra efter dem innebär att vara fullkomlig, såsom deras himmelske fader är fullkomlig.

Parallellen till uppenbarelsen på berget Sinai, i början av avsnittet tyder på att det här handlar om en ny uppenbarelse.

⁴⁰ John P. Meier, *Law and History in Matthew's Gospel: A Redactional Study of Mt. 5:17-48* (Rome: Biblical Institute Press, 1976), 69.

⁴¹ Luz, *Matthew 1-7*, 172-3.

⁴² J. Daryl Charles, "Do Not Suppose That I Have Come", *SwJT* 46, no. 3 (2004): 49.

⁴³ Dale C. Allison Jr., *The New Moses. A Matthean Typology* (Eugene: Wipf and Stock Publishers, 2013), 172-80, 195-6; Francois P. Viljoen, "Jesus' Teaching on the Torah in the Sermon on the Mount," *Neot* 40, no. 1 (2006): 148.

2.2 Analys av Matt 5:17

2.2.1 Översättning av Matt 5:17⁴⁴

¹⁷Tro inte att jag har kommit för att upphäva lagen eller profeterna. Jag har inte kommit för att upphäva, utan för att uppfylla.

2.2.2 Strukturanalys av Matt 5:17

Perikopen i Matt 5:17-20 har samma inledning som och strukturella paralleller med perikopen i Matt 10:34-39. Hela v. 5:17 respektive 10:34 utgörs av s.k. ἤθλον-satser, som används i en rad uttalanden av Jesus i evangelierna för att beskriva hans messianska och eskatologiska uppdrag. Efter att ha avvärjt en felaktig uppfattning följer i båda fallen en positiv utsaga som beskriver motivet för Jesu kommande. Därefter följer i Matt 5:18 respektive Matt 10:35-36 ett konkret exempel som utvecklar den positiva utsagan, följt av en varning i Matt 5:19, respektive Matt 10:37-38 och sedan avslutas perikopen i 5:20 respektive 10:39 med en eskatologisk eller kristologisk princip, som har som syfte att ställa åhöraren inför ett avgörande.⁴⁵

¹⁷ Μὴ νομίσητε
ὅτι ἤλθον
καταλῦσαι τὸν νόμον
ἢ
τοὺς προφῆτας·
οὐκ ἤλθον
καταλῦσαι
ἀλλὰ
πληρῶσαι.

Det finns ingen konjunktion eller partikel, som binder samman denna vers med det närmast föregående avsnittet, men det finns en förbindelse genom att verbet i den negerade uppmaningen Μὴ νομίσητε, dvs. ”Tro inte”, står i 2 pers. pl., vilket korresponderar mot det direkta tilltalet i verserna 11-14 och 16.⁴⁶ Vad åhörarna *inte* skall tro är att (ὅτι) Jesus har kommit (ἤλθον) för att upphäva lagen eller profeterna. Upprepningen i de båda fraserna Μὴ νομίσητε ὅτι ἤλθον καταλῦσαι och οὐκ ἤλθον καταλῦσαι indikerar att det finns en viss betoning på dessa ord. Genom den adversativa partikeln ἀλλὰ, dvs. ”utan”, sätts det finala infinitivet καταλῦσαι i den senare satsen i motsatsförhållande till det finala infinitivet πληρῶσαι, som alltså beskriver vad Jesus har kommit för att göra, dvs. ”uppfylla”.

Donald A. Hagner anser att betoningen i satsen ligger på den upprepade negationen i versen, men som Deines påpekar är ἤλθον-utsagornas funktion bl.a. att tydliggöra det efterföljande budskapet genom att utgöra en föregripande sammanfattning av den undervisning som följer. Utsagans fokus ligger därmed inte på varningen, utan på uppfyllelsen av uppdraget. Vidare ligger betoningen på det sista verbet, på grund av verbets placering i slutet av utsagan och

⁴⁴ Egen översättning från *Novum Testamentum Graece*.

⁴⁵ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 266-7; Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 66-9.

⁴⁶ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 266-7; Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 257-8. Att verbet står i aorist i Μὴ νομίσητε, medför att det är en uppmaning att inte börja tro, se Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 65.

eftersom det utgör den saknade positiva motsatsen till den första satsen i utsagan.⁴⁷ Denna slutsats stöds även av Robert Banks som menar att Μη νομίσητε i denna vers är en retorisk konstruktion, vars syfte här förmodligen är detsamma som i Matt 11:34, dvs. att stärka den positiva aspekten av den efterföljande satsen.⁴⁸

Enligt Eduardo Arens uttrycker ἤλθον ett självständigt åtagande och samma auktoritet som frasen ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν i vv. 21-48. Orden i v. 17b sägs därmed med auktoriteten av en person som har befogenhet att hantera lagen.⁴⁹

Den negativa satsen i v. 17 som uttrycks med καταλύω är strukturellt parallell med den negativa satsen i v. 19a som uttrycks med λύω och διδάσκω och den positiva satsen i v. 17 som uttrycks med πληρόω är strukturellt parallell med ποιέω och διδάσκω i v. 19b, vilket tyder på att både καταλύω och πληρόω i första hand relaterar till att ”göra”, men även om att ”undervisa”. Det är därför rimligt att likt Byrskog anta, att Jesu beteende enligt v.17 fungerar som ett föredöme som lärjungarna skall följa enligt v. 19.⁵⁰

Byrskog påpekar att Matteus i Matt 5:17, liksom i Matt 10:34, använder en ἤλθον-utsaga för att fortsätta en pågående argumentation genom att introducera nya aspekter i argumentationen.⁵¹ Därför finns det skäl för att förstå Matt 5:17 i sammanhanget av mission.

2.2.3 Upphäva (καταλύω)

καταλύω är en förstärkt form av verbet λύω, när detta verb betyder ”riva ner” eller ”förstöra”. I Nya testamentet har de båda formerna vanligen samma betydelse. καταλύω kan innebära att förstöra en byggnad, t.ex. templet, men verbet används även bildligt.⁵²

Både καταλύω och λύω används i samband med lagen i Nya testamentet. Förutom i Matt 5:17 används καταλύω i samband med lagen också i Gal 2:18, men på det senare stället handlar det om enstaka bestämmelser som associeras med begreppen ”bygga upp” (οικοδομέω) och ”riva ner” (καταλύω) och inte om lagen som helhet.⁵³ Luz påpekar att καταλύω tillsammans med νόμος, som t.ex. i Matt 5:17, är nästan ett idiomatiskt uttryck i grekiska och hellenistisk-judiska texter och att betydelsen pendlar mellan ”to cancel, to abolish” och ”not to keep, to break”⁵⁴, dvs. ”upphäva” och ”inte hålla, bryta mot”⁵⁵. Som France påpekar handlar sakfrågan i Matt 5:17 dock inte om en anklagelse att inte hålla lagen, utan en anklagelse att ha som mål

⁴⁷ Donald A. Hagner, *Matthew 1-13* (WBC 33A; Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1993), 104; Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 258, 265-8. Deines påpekar vidare att Jesus i den föregående kontexten uppvisar ett oerhört maktanspråk då han i Saligprisningarna tilldelar människor eskatologisk frälsning, samt i ljus- och saltorden visar att det han talar om handlar om hela världen. På grund av detta maktanspråk läggs allt fokus på ordet πληρῶσαι, eftersom det är bara genom att han uppfyller lagen och profeterna som detta anspråk har legitimitet inom den judiska troshistorien, där lagen och profeterna utgör grunden.

⁴⁸ Robert Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition* (Cambridge: Cambridge University Press, 1975), 204.

⁴⁹ Arens, *The ἤλθον-Sayings*, 114.

⁵⁰ Byrskog, *Jesus the Only Teacher*, 328; Byrskog, ”Matthew 5:17-18,” 566-7.

⁵¹ Byrskog, ”Matthew 5:17-18,” 562.

⁵² F. Büchsel, ”λύω κτλ.,” *TDNT* 4:335-6, 338. Banks anser att betydelsen ”riva ner” snarare kommer från kontexten på några ställen i NT där verbet används, än att det utgör den inneboende betydelsen av verbet. På andra ställen anser han att betydelsen snarare är ”förstöra”, se Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 207.

⁵³ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 207.

⁵⁴ Luz, *Matthew 1-7*, 217; Luz, *Studies in Matthew*, 195, 200-1.

⁵⁵ Egen översättning av Luz's definition i engelsk översättning.

att avskaffa lagen och profeternas auktoritet. Därför kan betydelsen av καταλύω i Matt 5:17 knappast vara ”inte hålla, bryta mot”.⁵⁶

I Septuaginta används καταλύω uttryckligen tillsammans med νόμος i 2 Mack 2:22 och 4 Mack 5:33. Enligt Banks är betydelsen av καταλύω i dessa fall otvetydigt ”abolish” eller ”annul”⁵⁷, dvs. ”upphäva” eller ”annullera”⁵⁸. Denna betydelse av καταλύω i samband med ”lag” är, enligt Banks, belagd i klassisk grekiska från Herodotos och framåt.⁵⁹

λύω används på flera ställen i Nya testamentet där det är fråga om lagens eller enskilda buds giltighet (Matt 5:19; Joh 5:18; 7:23 och 10:35). F. Büchsel anser att den bästa översättningen av λύω i dessa fall är ”aufheben, um seine gesetzliche Geltung bringen”⁶⁰ eller ”to set aside, to invalidate”⁶¹, dvs. ”upphäva, ogiltigförklara” eller ”åsidosätta, ogiltigförklara”.⁶² Utifrån Joh 10:35 där det sägs att ”skriften kan inte upphävas” (λυθῆναι), menar France att λύω i v.19 i första hand inte talar om att överträda buden, utan om att underminera deras auktoritet genom att undervisa att de nu kan ignoreras.⁶³

Deines gör en liknande tolkning av verbet καταλύω, men för resonemanget lite längre. Han anser att särskilt Joh 10:35, där Jesus säger καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἡ γραφή, dvs. ”och skriften kan inte upphävas”, har betydelse vid tolkningen av καταλύω i Matt 5:17 och att Gamaliel i Apg 5:38-39 resonerar på ett liknande sätt, då han säger att det inte är möjligt att förhindra eller upphäva ett skeende som Gud har satt igång: ὅτι εἰάν ἦ ἐξ ἀνθρώπων ἡ βουλή αὕτη ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται,³⁹ εἰ δὲ ἐκ θεοῦ ἐστίν, οὐ δυνήσεσθε καταλῦσαι αὐτούς, ..., dvs. ”Om detta är människors påfund och verk försvinner det av sig självt. Men är det från Gud, då kan ni inte krossa dem...” Överfört till Matt 5:17, anser Deines, att det ger en vidare bild av lagen än en påbjudande storhet och att betydelsen blir att Jesus säger att han inte har kommit för att upphäva den av Gud stadgade ordningen eller Guds löften i lagen och profeterna, dvs. Jesu bekänner sig till hela Guds rådslut i denna vers.⁶⁴

Deines tolkning av verbet καταλύω förefaller trovärdig, då även Büchsel menar att καταλύω i Apg 5:38-39 används på ett friare sätt, dvs. i betydelsen att omintetgöra en plan eller ett arbete eller de människor som är agenter för detsamma.⁶⁵

⁵⁶ France, *The Gospel of Matthew*, 182.

⁵⁷ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 207.

⁵⁸ Egen översättning av Banks engelska definition.

⁵⁹ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 207. I 2 Mack 2:22 talas det om att ”rädda lagarna från en hotande upplösning” och i en engelsk översättning av 4 Mack 5:33 svarar Eleazar, en känd hebré av prästsläkt, tyrannen Antiochus som under hot om tortyr vill tvinga honom att äta fläskkött: ”I will not so pity mine old age as to subvert the law of my country.” För engelsk översättning av 4 Maccaberboken se *4 Maccabees*. 20 sidor. Citerad 4 dec 2014. Online: http://www.orthodoxengland.org.uk/pdf/ot/maccabees_4.pdf.

⁶⁰ F. Büchsel, ”λύω κτλ.,” *TWNT* 4:337-9.

⁶¹ Büchsel, *TDNT* 4:335-6, 338.

⁶² Egen översättning av Büchels tyska definition av ordet.

⁶³ France, *The Gospel of Matthew*, 187-8.

⁶⁴ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 270-4.

⁶⁵ Büchsel, *TDNT* 4:338.

2.2.4 Uppfylla (πληρώω)

2.2.4.1 Uppfyllelse genom lydnad

Craig S. Keener och Luz tolkar πληρώω i Matt 5:17 som att Jesus uppfyllde lagen genom sin lydnad och möjligen även genom sin undervisning.⁶⁶ Charles, Luz och Douglas J. Moo m.fl. hävdar att det faktum att endast νόμος, dvs. ”lag” används i v. 18 och att v. 19 talar om ἐντολή, dvs. ”bud”, visar att προφήτας inte syftar på profetisk förutsägelse, utan på profeternas etiska undervisning. I Gamla testamentet upprätthåller profeterna ofta den rätta tolkningen av lagen och betonar lagens andemening.⁶⁷

Medan καταλύω nästan typiskt används i samband med lag och liknande, konstaterar Luz endast att det förekommer grekiska och hellenistisk-judiska texter där πληρώω används i sådana sammanhang. Innebörden är då att uppfylla genom lydnad. En samtida läsare bör därför ha tänkt på vad Jesus gjorde, snarare än vad han undervisade om. Att Matteus använder verbet πληρώω istället för det i detta sammanhang vanligare ποιέω, φυλάσσω eller τηρέω i Matt 5:17, anser Luz beror på att πληρώω för Mattues är ett uteslutande kristologiskt verb.⁶⁸ Att πληρώω skulle vara uteslutande ett kristologiskt verb motsägs dock av att både Jesus och Johannes döparen är subjekt till verbet i Matt 3:15.

G. Delling avfärdar bestämt Luz's tolkning av verbet πληρώω. Som Delling påpekar är den bokstavliga betydelsen av ordet πληρώω att fylla någonting helt och hållet. ”Att bekräfta genom lydnad” och ”att fylla ett mått” är två olika idéer, därför används två olika verb för detta i Septuaginta. I det förra fallet används olika former av ἵστημι och för det senare πληρώω. Delling går därför emot Luz och hävdar att tolkningen ”bekräfta genom lydnad” är osannolik i Matt 5:17.⁶⁹

Vidare anser Delling – i motsats till Luz – att betydelsen av πληρώω i Matt 5:17 inte kan bestämmas genom dess motsatsförhållande till καταλύω i betydelsen ”upphäva”. Ett exempel är Matt 5:19, där λύω står i motsatsförhållande till både ποιέω och διδάσκω. Delling menar att om man tolkar πληρώω i Matt 5:17 utifrån dess vanligaste användning i Nya testamentet kan det bara betyda ἔληψ, dvs. ”be full, fill, be satisfied, fulfil, accomplish, complete”⁷⁰ eller ”vara full, fylla, vara nöjd, uppfylla, fullborda, göra fullständig”,⁷¹ men att ordet inte bara kan härledas från ett förmodat arameiskt ursprung, utan måste baseras på kontexten.⁷² Som Hagner påpekar passar tolkningen av πληρώω i betydelsen att ”hålla lagen” dåligt i kontexten av Jesu undervisning i vv. 21-48.⁷³ Även Moo menar att i Matt 5 ligger fokus på relationen mellan Gamla testamentet och Jesu undervisning och inte Jesu handlingar.⁷⁴ Luz' tolkning av verbet πληρώω har också fått stark kritik genom att den inte överensstämmer med användningen av verbet på övriga ställen i Matteus evangelium – se längre fram i detta kapitel – och jag vill därför presentera fler tolkningar.

⁶⁶ Keener, *A commentary on the Gospel of Matthew*, 177; Luz, *Matthew 1-7*, 217.

⁶⁷ Charles, “Do Not Suppose That I Have Come,” 52-54; Luz, *Matthew 1-7*, 213-4; Douglas J. Moo, “Jesus and the Mosaic Law,” *JSNT* 20 (1984): 6, 24.

⁶⁸ Keener, *A commentary on the Gospel of Matthew*, 177; Luz, *Matthew 1-7*, 217.

⁶⁹ G. Delling, ”πληρώω.” *TDNT* 6:286-98.

⁷⁰ Francis Brown, red., “ἔληψ,” *BDB* 569-71.

⁷¹ Egen översättning av definition i *BDB*.

⁷² Delling, *TDNT* 6:293-4.

⁷³ Hagner, *Matthew 1-13*, 105-6.

⁷⁴ Moo, “Jesus and the Mosaic Law,” 24.

2.2.4.2 Uppfyllelse genom att utöka lagen

Brice L. Martin menar att πληρώ inte kan betyda endast ”att göra”, utan att det handlar om att Jesus ”utökar” lagen genom sin undervisning. Utifrån b. Shabbat 116b, som utger sig att komma från ett evangelium, förstår Martin πληρώ i betydelsen ”utöka”. Genom att utöka lagen kommer Jesus med den slutgiltiga uppenbarelsen av lagen.⁷⁵ Det är dock svårt att finna stöd för Martins tolkning av verbet πληρώ.

2.2.4.3 Uppfyllelse genom att befästa och modifiera lagen

Hans Hübner anser att πληρώ i Matt 5:17 har betydelsen att både befästa lagen och modifiera den genom undervisning.⁷⁶ Det är oklart hur Hübner menar att Jesus kan uppfylla lagen genom att modifiera den och jag vill därför lyfta fram Hans Dieter Betz som har en liknande tolkning av verbet πληρώ, men för resonemanget längre.

2.2.4.4 Uppfyllelse som en lagtolkningsprocess

Eftersom καταλύω är en teknisk lagterm, anser Betz att även πληρώ måste tolkas som en sådan. Betz anser att Bergspredikan indirekt har påverkats av Aristoteles, som ansåg att en lag aldrig kan passa in på alla förekommande fall och därför behöver korrigeras av en etisk princip vid sidan av lagen, för att rättvisa skall kunna uppnås. På liknande sätt menar Betz att termen πληρώ beskriver en process där enskilda lagar tolkas, så som laggivaren själv skulle ha tolkat dem, för att passa specifika fall. Eftersom rättvisa sågs som en gudomlig egenskap som uppenbaras i skriften, måste rättvisan först kännas igen genom en allmän tolkning av skriften, så att enskilda bud som också härleds från skriften kan tillämpas på ett rättvist sätt. Att både lagen och profeterna nämns i v. 17 anser Betz handlar om en avgränsning som visar att det endast är skriften, dvs. lagen och profeterna – och inte den utombibliska lag- och profettraditionen – som har auktoritet och är bindande.⁷⁷

Betz tolkning av verbet πληρώ är intressant på så sätt att det är mycket sannolikt att Jesus skulle tolka lagen så som laggivaren, dvs. Gud själv, skulle ha tolkat den för specifika fall. Däremot är det tveksamt om det finns tillräckligt stöd för en sådan tolkning av verbet πληρώ.

2.2.4.5 Profetisk uppfyllelse av lagen och profeterna

2.2.4.5.1 Argument för profetisk uppfyllelse

Att det skulle handla om profetisk uppfyllelse i Matt 5:17, stöds av att Matteus använder verbet πληρώ framför allt i de olika uppfyllesecitaten för att beteckna just profetisk uppfyllelse, dvs. att det som skriften pekar fram mot – antingen genom förutsägelser eller typologiskt förstått – inträffar. Samma betydelse återkommer även i Matt 26:54, 56,⁷⁸ där Jesu lidande omtalas som uppfyllelse av skrifterna och i Matt 13:14, där ett närbesläktat verb, dvs. ἀναπληρώ används om en gammaltestamentlig profetia som realiseras. Därmed är det tretton av sjutton förekomster av πληρώ (eller ἀναπληρώ) i Matteus evangelium som tydligt har innebörden av uppfyllelse av profetia i Jesu liv, död och uppståndelse.⁷⁹

⁷⁵ Brice L. Martin, ”Matthew on Christ and the Law,” *TS* 44, no. 1 (1983): 65-7.

⁷⁶ Hans Hübner, ”πληρώ,” *EDNT* 3:108-10.

⁷⁷ Betz, *The Sermon on the Mount*, 167-71, 177-9, 195.

⁷⁸ Matt 26:54, 56 räknas till uppfyllesecitaten av Meier (som kallar dem ”Reflexionszitate”), se Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 75-80, men inte av France (som kallar dem ”formula quotations”), se France, *The Gospel of Matthew*, 10-4.

⁷⁹ France, *The Gospel of Matthew*, 10-4, 120-1, 182; Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 2, 75-80.

Som Moo påpekar står πληρώ i passiv form i uppfyllesecitaten och den närmaste parallellen till πληρώ i Matt 5:17 finns därför i Matt 3:15.⁸⁰ Matt 3:15 är svårare att klassificera. Luz hävdar att detta är den enda versen i Matteus evangelium där πληρώ utan tvivel används i betydelsen ”göra”,⁸¹ medan bl.a. Meier visar att det finns goda skäl att även i denna vers tolka πληρώ i betydelsen av profetisk uppfyllelse. I Matteus evangelium finns inget oomtvistat fall där πληρώ används om lag, bud, vilja, ord etc. i betydelsen ”göra” eller ”lyda”. Eftersom Matteus' användning av πληρώ på tidigare nämnda ställen domineras av tanken på uppfyllelse av gammaltestamentliga profetior och eftersom Gudsuppenbarelsen som följer i verserna efter 3:15 anspelar på messianska profetior, är det rimligt att likt Meier tolka ”uppfylla allt som hör till rättfärdigheten” som uppfyllelse av varje detalj i Guds eskatologiska frälsningsplan som i förhand har tillkännagetts i profetior.⁸²

De två resterande förekomsterna av πληρώ, förutom i Matt 5:17, dvs. i Matt 13:48 och Matt 23:32 har den icke-teologiska betydelsen av att fylla ett nät, respektive den bildliga innebörden av att fylla sina synders mått. Meier går dock väl långt när han hävdar att verbet även i dessa verser åtminstone har en koppling till eskatologisk uppfyllelse, profetisk uppfyllelse eller uppfyllelse av ett förutbestämt öde, eftersom verbet naturligtvis kan användas i ett sådant sammanhang, utan att ha denna specifika innebörd.⁸³

Ytterligare ett argument för att Matteus lägger en profetisk innebörd i verbet πληρώ är att han undviker att använda πληρώ i Matt 22:34-40, där det handlar om att hålla lagen, närmare bestämt buden att älska Gud och nästan. Traditionen bakom detta avsnitt har, enligt Meier, starkt samband med de paulinska förmaningarna att uppfylla lagen genom kärlek till nästan i Gal 5:14; 6:2 och Rom 13:8-10, som är det enda sammanhang i Nya testamentet utanför Matteus evangelium där πληρώ används med avseende på lagen.⁸⁴

Det verkar som att Matteus följer Septuaginta när det gäller användningen av verbet πληρώ. Där används verbet aldrig tillsammans med lag eller en direkt motsvarighet till lag, men ofta för att uttrycka att Herrens profetiska ord går i uppfyllelse. Därför förefaller Meiers slutsats vara korrekt att det saknas grund för att tolka πληρώ i v. 17 som att göra eller lyda lagen.⁸⁵

Matt 11:13 visar att Matteus även såg lagen som profetisk: ”Ty ända till Johannes har allt vad profeterna och lagen sagt varit förutsägelser”. I denna vers står lagen och profeterna som subjekt till verbet προφητεύω. Som Meier påpekar står detta verb dessutom i aorist, vilket innebär att denna funktion hos lagen och profeterna har upphört från Matteus synvinkel, dvs. i och med Johannes döparen. Den föregående versen, dvs. Matt 11:12, börjar med frasen: ”Sedan Johannes döparens dagar tränger himmelriket fram”, vilket tyder på att lagen och profeternas tidigare funktion var att vittna om de framtida messianska händelserna, som nu börjat gå i uppfyllelse.⁸⁶ Som Moo har uppmärksammat, finns det en bred uppfattning om

⁸⁰ Moo. ”Jesus and the Mosaic Law,” 25.

⁸¹ Luz, *Studies in Matthew*, 201.

⁸² Genom dopet identifierar Jesus sig med dem som följt Johannes kallelse till omvändelse och kan därför som deras representant, likt Herrens tjänare i Jesaja 53, lida för sitt folks synder, se France, *The Gospel of Matthew*, 120-1. Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 129-30; France, *The Gospel of Matthew*, 10-4, 182; Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 2, 75-80.

⁸³ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 2, 75-80.

⁸⁴ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 75-6.

⁸⁵ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 130-1; Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 75-6, 80.

⁸⁶ W. D. Davies och Dale C. Allison Jr., *The Gospel According to Saint Matthew* (3 vols.; ICC; London: T & T Clark, 1998), 1:484-7; France, *The Gospel of Matthew*, 183; Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 84-7.

uppfyllelse i Matteus evangelium, där t.o.m. historiska händelser som saknar tydliga förutsägelser, ses som profetiska, se t.ex. Matt 2:15. På liknande sätt kan även lagen ses som profetisk.⁸⁷

2.2.4.5.2 Vad innebär den profetiska uppfyllelsen?

De forskare som anser att det handlar om profetisk uppfyllelse i Matt 5:17 verkar genomgående anse att frågan om lagen i Matteus evangelium är grundad i kristologin. Det finns också starka skäl för att Matt 5:17-20 skall tolkas kristologiskt. I Matteus evangelium hänvisas uteslutande till Jesus vid alla förekomster av πληρώω tillsammans med ett skriftcitat. Vidare har de s.k. uppfyllelseuttalandena av Jesus i Matt 3:15 och 5:17 likheter med uppfyllesecitaten, genom att de bekräftar Matteus bild av att allt i Jesu liv uppfylldes i enlighet med skrifterna.⁸⁸

Det finns dock olika uppfattningar om vad den profetiska uppfyllelsen innebär, dvs. om betoningen i detta avsnitt ligger på lagen eller på Jesus, samt om Jesus uppfyller lagen genom sin undervisning eller genom det han gör. Så anser t.ex. W. D. Davies och Dale C. Allison Jr., Hagner och Moo att det handlar om att Jesu undervisning förverkligar det som lagen var en föraning om och profeterade om.⁸⁹ Enligt Meier innebär uppfyllelsen att Jesus i den messianska tidsåldern, både i sina ord och i sina handlingar ersätter lagen som den moraliska normen för sina lärjungar.⁹⁰ Banks anser att Matt 5:18-19 indikerar att uppfyllelsen handlar om Jesu undervisning, men ordet ἤλθον i Matt 5:17 och ποιήσῃ i 5:19, tillsammans med betoningen på lydnad i hela Bergspredikan indikerar att det även handlar om det han gjorde. Framför allt framhåller Banks att ordet πληρώω har en nyans av något nytt eller något överlägset, vilket han menar framgår av Jesu undervisning i 5:21ff och att det är troligt att Jesus använde den arameiska motsvarigheten till verbet πληρώω i en speciell betydelse som motsvarar det unika i Jesu verksamhet och i Guds rike, se Luk 22:16.⁹¹ France anser att det varken handlar om Jesu handlingar i relation till lagen eller ens hans undervisning om den, utan om hur lagen pekar fram på Jesu verksamhet och det sätt på vilket han uppfyller det mönster som finns nedlagt i lagen och profeterna.⁹²

Den mest intressanta tolkningen är dock den som Delling och Deines förespråkar, se nästa avsnitt. Som Deines påpekar behöver inte de olika tolkningarna av πληρώω ställas mot varandra. Det avgörande är att svaret inte söks utifrån lagen, utan utifrån Jesus och i relation till hela skriften.⁹³

2.2.4.5.3 Uppfyllelse av Guds eskatologiska vilja att rädda

Som tidigare nämnts, menar Delling att den bokstavliga betydelsen av ordet πληρώω är att fylla någonting helt och hållet. I Matt 5:17 anser han att det handlar om att motsvara ett krav eller anspråk. I Nya testamentet syftar det i sådana fall alltid på Guds vilja.⁹⁴ I Matt 5:17 är

⁸⁷ Moo, "Jesus and the Mosaic Law," 25-26.

⁸⁸ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 263-8.

⁸⁹ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:486-7; Hagner, *Matthew 1-13*, 105-6; Moo, "Jesus and the Mosaic Law," 25-26; Viljoen, "Jesus' Teaching on the Torah in the Sermon on the Mount," 147-148.

⁹⁰ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 87-9.

⁹¹ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 209-211; Robert Banks, "Matthew's Understanding of the Law," *JBL* 93, no. 2 (1974): 228-232.

⁹² France, *The Gospel of Matthew*, 182-3; France, *Matthew: Evangelist and Teacher*, 194.

⁹³ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 270-5.

⁹⁴ Delling, *TDNT* 6:291-2.

målet för Jesu uppdrag uppfyllelse av lagen och profeterna, som ett uttryck för Guds vilja. Enligt Delling handlar det inte om att han bara vidmakthåller dem, utan han förverkligar Guds vilja så som den är känd i Gamla testamentet, både när det gäller löfte och krav. På vilket sätt detta görs framgår av vv. 21-48. Delling lyfter även fram Matt 3:15, som betonar att Jesus, genom att bli döpt av Johannes uppfyller den gudomliga viljan, dvs. ”allt som hör till rättfärdigheten”.⁹⁵

På liknande sätt menar Deines att förståelsen av πληρώω i Matt 5:17 inte går att skilja från förståelsen av rättfärdighet hos Matteus. πληρώω i frasen πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην, dvs. ”uppfylla allt som hör till rättfärdigheten” i Matt 3:15 kan varken förstås som uppfyllelse av ett etiskt krav eller som profetisk terminologi, som motsvaras av en uppfyllelsehändelse.⁹⁶ Det Matteus säger i dessa båda verser är att den rättfärdighet som det judiska folket hoppades på och eftersträvade genom lagen är uppfylld i Jesus. I Gamla testamentet omtalas den både i samband med lagen och i samband med förväntan på Davids son.⁹⁷ Som Francois P. Viljoen påpekar, talar många gammaltestamentliga texter om en eskatologisk person som ska komma med eskatologisk undervisning. I t.ex. Jes 42:1-4 skall tjänaren komma med דָּן, dvs. ”dom” eller ”rättvisa” och הָלַךְ, dvs. ”lag” eller ”lära”.⁹⁸

Enligt Matt 3:15 var Jesu och Johannes döparens uppgift att uppfylla ”allt som hör till rättfärdigheten”. Medan Luz menar att det här handlar om att göra allt det som är rätt – en uppgift som gäller alla Jesu efterföljare,⁹⁹ visar Deines istället på det unika i denna händelse. En röst hörs från himlen som framhäver Jesu särskilda ställning med bekännelsen ”denne är min älskade son”. Samma bekännelse återkommer vid händelsen på berget i Matt 17. Berättelsen om den senare händelsen inramas av förutsägelser om Jesu lidanden i Matt 16:11 och 17:12, 22 och kopplas därmed tydligt till passionshändelsen.¹⁰⁰

Det viktigaste kännetecknet på de rättfärdiga i Matteusevangeliet är överensstämmelse mellan deras handlingar och Guds vilja. Detta kan dock inte reduceras till att hålla buden. Josef – som genom att ta över faderskapet till Jesus gör denne till Davids son och därmed uppfyllare av löftena – och Jesus själv – när han går lidandets väg – betecknas som rättfärdiga. Även Johannes döparen förknippas på ett särskilt sätt med rättfärdighet. Deras rättfärdighet består i att de handlar på ett sätt som motsvarar Guds eskatologiska vilja att rädda. Fariséerna anspråk på rättfärdighet är på visst sätt berättigat, se t.ex. Matt 5:20; 9:13; 23:28, men de står emot Guds vilja som uppbaras i Jesus.¹⁰¹

I Matt 21:32 sägs att Johannes döparen ”visade...vägen till rättfärdighet”. Att tolka detta uttryck som att det endast handlar om moraliska krav är, enligt Deines, både att missförstå den gammaltestamentliga innebörden och att ignorera det som sägs om δικαιοσύνη i Matt 3:15 och i kapitel 5 och 6. Deines påpekar att ordet ”tro” är ett nyckelord i Matt 21:32. Ordet ”tro” relaterar hos Matteus inte till att följa buden, utan snarare till att vända sig till Jesus i tillit.¹⁰²

⁹⁵ Delling, *TDNT* 6:293-4.

⁹⁶ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 269.

⁹⁷ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 122-3.

⁹⁸ Viljoen, ”Jesus’ Teaching on the Torah in the Sermon on the Mount,” 149.

⁹⁹ Luz, *Matthew 1-7*, 142-3.

¹⁰⁰ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 127-9.

¹⁰¹ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 124-6.

¹⁰² Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 132-5.

I Guds rike är det, som Deines framhåller, inte längre lagen som är medlet för Israels rättfärdighet, utan all rättfärdighet är knuten till Jesus själv. Genom att Matteus framställer den sammanlagda Jesushändelsen som uppfyllelse av hela skriften, lyckas han med övergången från lagen till Jesu undervisning som den moraliska normen för de troende. Samtidigt undanröjer han grunden för misstanken att hans budskap skulle stå i motsatsförhållande till Guds vilja, så som den framgår av lagen och profeterna. Uppfyllelsen utgör därmed inte någon slutpunkt, utan innebär början på en ny epok i Guds frälsningshistoria, där Jesus uppfyller Guds löfte att rädda sitt folk. Denna början karaktäriseras av en övergång från det som är säreget för Israel till utbredandet av Guds rike i hela världen. Denna nya början är en transformation och inte ett upphävande av den hittillsvarande Gudshistorien.¹⁰³

2.2.5 Redaktionsanalys av Matt 5:17

Det finns ingen synoptisk parallell till denna vers, vilket gör det svårt att avgöra vilka förändringar Matteus kan ha gjort vid sin redigering. Som Meier påpekar, kan det dock finnas möjlighet att skilja tradition och redigering åt med hjälp av filologisk analys.¹⁰⁴

ἤλθον

V. 17 är en ren form av en ἤλθον-utsaga. Flera forskare anser därför att den likt flera andra ἤλθον-utsagor är hämtad från traditionen.¹⁰⁵ Banks visar dock att det är möjligt att denna ἤλθον-utsaga är ett resultat av Matteus redigering, även om både 17a och 17b har sitt ursprung i traditionen. Detta grundar han på det faktum att Matteus använder en liknande ἤλθον-utsaga i Matt 10:34, som sannolikt är ett resultat av Matteus redigering. Syftet med redigeringen i v. 17 skulle då vara att betona den kristologiska aspekten av Jesu uttalanden.¹⁰⁶

ἤλθον-utsagan i Matt 5:17 innehåller de två första av sju ἤλθον-satser i Matteus evangelium som beskriver Jesu uppdrag. Warren Carter har visat att det finns verbala och tematiska länkar mellan de sju ἤλθον-satserna och ängelns budskap i det första uppfyllesecitatet i Matt 1:21-23, där Matteus förknippar Jesus med namnet Immanuel och därmed visar att han är Messias. De viktigaste tematiska länkarna är enligt Carter att allt har skett enligt skrifterna, samt de rätta tolkningarna av dessa. I de kapitel som föregår Matt 5:17 har skrifterna fyllt en viktig funktion genom att beskriva Guds avsikter och de utgör alltså det ramverk utifrån vilket Jesu messianska uppdrag ska förstås.¹⁰⁷

μὴ νομίσητε ὅτι

Matteus är ensam om ha prefixet μὴ νομίσητε ὅτι före en ἤλθον-utsaga, vilket tyder på att frasen är ett resultat av hans redigering.¹⁰⁸ Banks påpekar dock att Matteus ofta använder δοκέω i sammanhang där det skulle ha varit lämpligt att använda νομίζω, vilket tyder på att användningen av νομίζω i 5:17 och 10:34 härrör sig från traditionen.¹⁰⁹ Det är därför säkrast

¹⁰³ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 447-8.

¹⁰⁴ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 82.

¹⁰⁵ Betz, *The Sermon on the Mount*, 176; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:482; Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 81, 83.

¹⁰⁶ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 205-6.

¹⁰⁷ Resterande ἤλθον-satser bekräftar att Jesus har kommit för att rädda syndare och talar om att Jesus har kommit för att orsaka splittring, enligt Mika 7:6, vilket Carter ser som en föraning av domen på den yttersta dagen, samt att Jesus har kommit för att ge sitt liv som lösning för många, se Warren Carter, "Jesus' 'I have come' Statements in Matthew's Gospel," *CBQ* 60 (1998): 44-62.

¹⁰⁸ Betz, *The Sermon on the Mount*, 176; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:482; Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 81, 83.

¹⁰⁹ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 204-5.

att likt Luz konstatera att det är omöjligt att avgöra om den inledande frasen är ett resultat av Matteus redigering eller ej.¹¹⁰

τὸν νόμον ἢ τοὺς προφῆτας

Betz anser att det ursprungliga uttalandet löd: ἤλθον πληρῶσαι τὸν νόμον ἢ (καὶ?) τοὺς προφῆτας och att Matteus sedan har redigerat uttalandet till dess nuvarande form.¹¹¹ Genom att profeterna fogats samman med Mose lag med ett disjunktivt ἢ har de lyfts upp till nästan samma position. Syftet är, enligt Betz, att undvika en konflikt mellan dessa skrifter och att det handlar om att erkänna och tillämpa den heliga skrift som en lagauktoritet.¹¹²

Enligt denna tolkning står lagen i centrum i detta avsnitt och Jesus framstår framför allt som en laglärare. Det verkar vara Betzs tolkning av verbet πληρῶω som här har styrt bedömningen av vad som är hämtat från traditionen respektive vad som är resultat av Matteus redigering. Som tidigare konstaterats är det dock tveksamt om det finns stöd för en sådan tolkning av verbet πληρῶω, se avsnittet ”2.2.4.4 Uppfyllelse som en lagtolkningsprocess” ovan.

Många forskare, däribland Luz,¹¹³ Banks, Davies/Allison, Deines, Hagner och Meier anser att ἢ τοὺς προφῆτας är ett redaktionellt tillägg av Matteus.¹¹⁴ Denna bedömning stöds av att det endast är fokus på lagen i vv. 18-19. Vidare stöds den av Matteus förkärlek till att använda ἢ när han gör tillägg till sina källor, vilket förklarar användningen av ἢ istället för καὶ mellan τὸν νόμον och τοὺς προφῆτας.¹¹⁵ Som Meier påpekar är verbet καταλύω lätt att förstå när det används tillsammans med τὸν νόμον, men är svårare att förstå när det används tillsammans med τοὺς προφῆτας, vilket också kan tyda på en sådan redigering av Matteus.¹¹⁶

Tidigare nämndes (se avsnitt ”2.2.4.1 Uppfyllelse genom lydnad”) att det faktum att referensen till lagen och profeterna i v.17, endast återges med lagen i v. 18, förmodligen innebär att Matteus här syftar på lagens och profeternas etiska föreskrifter och undervisning och inte på deras förutsägelser. Detta antagande stöds av Banks undersökning som visar att det inte vid någon annan förekomst av disjunktivt ἢ, som Banks bedömer är ett resultat av Matteus redigering (nio förekomster av totalt tretton), handlar om något teologiskt motiv, utan endast om en omedveten association av idéer.¹¹⁷ Carter har dock visat att ordet προφήτης utgör en tematisk koppling till ängelns budskap i Matt 1:21-23, där det som sagts genom profeterna ger Jesus hans uppdrag att manifesteras Guds räddande närvaro.¹¹⁸ Sju av åtta tidigare förekomster av ordet προφήτης i evangeliet handlar om profetisk uppfyllelse av

¹¹⁰ Luz, *Matthew 1-7*, 211.

¹¹¹ Betz, *The Sermon on the Mount*, 176.

¹¹² Betz, *The Sermon on the Mount*, 176-9.

¹¹³ I sin Hermeneia-kommentar anger Luz att hela frasen τὸν νόμον ἢ τοὺς προφῆτας förmodligen är en produkt av Matteus redigering av v. 17, se Luz, *Matthew 1-7*, 211. Med den föreslagna redigeringen är det svårt att förstå vad versen skulle ha haft för innebörd innan Matteus redigerade den och Luz ger heller inte någon förklaring till varför han anser att Matteus har gjort dessa redigeringar. I sin bok *Studies in Matthew* anger han att det ursprungliga uttalandet kan ha varit formulerat enligt följande: ”Jag har inte kommit för att upphäva lagen, utan uppfylla den”, eventuellt i kombination med v. 18, dvs. ἢ τοὺς προφῆτας är ett tillägg av Matteus, se Luz, *Studies in Matthew*, 189-90.

¹¹⁴ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 206-7; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:484; Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 261; Hagner, *Matthew 1-13*, 105; Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 82-89.

¹¹⁵ Banks, ”Matthew's Understanding of the Law,” 226-42; Luz, *Studies in Matthew*, 189-90.

¹¹⁶ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 84.

¹¹⁷ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 206-7.

¹¹⁸ Carter, ”Jesus' 'I have come' Statements,” 52, 54.

skrifterna och ordet påminner åhörarna om nyckelhändelser i Jesu liv.¹¹⁹ Därför är det rimligt att likt Davies/Allison, Deines, Hagner och Meier m.fl. se tillägget av ἡ τοὺς προφητάς som ett uttryck för att Matteus ville introducera temat med profetisk uppfyllelse i avsnittet.¹²⁰

ἡ τοὺς προφητάς behöver dock inte vara ett redaktionellt tillägg. Deines och Paul Foster m.fl. påpekar att τὸν νόμον ἢ τοὺς προφητάς var ett välkänt uttryck som betecknade de judiska heliga skrifterna.¹²¹ Eftersom Matteus vid flera tillfällen före Matt 5:17 genom uppfyllelsecitaten redan har visat att Jesus är Messias och Guds son, ligger vikten i Matt 5:17 på lagen, eftersom det bara är genom att han uppfyller både lagen och profeterna som hans anspråk är legitima inom den judiska troshistorien.¹²² Enligt denna tolkning handlar det i v. 17 om att visa på lagens nya funktion i ett nytt skede av frälsningshistorien. Som Deines påpekar finns det när det gäller profeterna, redan en väntan på uppfyllelse. Att motsvarande väntan även gäller lagen, visar Matteus genom att referera till *hela* skriften.¹²³

πληρῶσαι

Luz och Meier anser att användningen av verbet πληρῶω i Matt 5:17 är en produkt av Matteus redigering. Eftersom verbet πληρῶω passar mycket bra ihop med τοὺς προφητάς, men inte lika bra tillsammans med τὸν νόμον, anser Meier att det är möjligt att Matteus kan ha ändrat ett ursprungligt ποιεῖν till πληρῶσαι. Luz framhåller att det är svårt att se καταλύσαι som motsats till πληρῶσαι om πληρῶσαι handlar om profetisk uppfyllelse och menar att det istället handlar om att Jesus uppfyllde lagen genom sin lydnad, se avsnittet ”2.2.4.1 Uppfyllelse genom lydnad” ovan. Luzs argument är dock inte tillräckligt för att visa att det *inte* handlar om profetisk uppfyllelse. Den andra ἤλθον-satsen visar att det finns en stark kontrast mellan verben καταλύσαι och πληρῶσαι och som Martin påpekar utesluter handlingarna i v. 17 ömsesidigt varandra. Det betyder dock inte att kontrasten mellan verben behöver utgöras av att de är varandras lexikala motsatser. Min bedömning är att Meiers tolkning är mer trovärdig, dvs. att Matteus vill visa att det handlar om profetisk uppfyllelse i avsnittet.¹²⁴

Förutom nyckelordet προφήτης, utgör nyckelordet πληρῶω en tematisk koppling till det första uppfyllelsecitaten i Matt 1:21-23. I fyra av fem förekomster av verbet πληρῶω före Matt 5:17, handlar det om profetisk uppfyllelse av ett skriftställe.¹²⁵ Enligt vad som har sagts tidigare bör även den femte, dvs. Matt 3:15, tolkas som profetisk uppfyllelse. Matteus användning av detta verb före Matt 5:17 leder därför åhörarna till att tolka detta verb som att omständigheterna i Jesu liv utgör den profetiska uppfyllelsen av Guds syften, som deklarerats i skrifterna. Enligt Carter är detta vad Jesus gör anspråk på, genom användningen av detta verb i Matt 5:17.¹²⁶

¹¹⁹ Se Matt 1:22; 2:5, 15, 17, 23; 3:3; 4:14; (5:12).

¹²⁰ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:484; Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 261-4; Hagner, *Matthew 1-13*, 105-6; Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 84, 88.

¹²¹ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 271-5; Foster, *Community, Law and Mission in Matthew's Gospel* (WUNT 2, Reihe 177; Tübingen: Mohr Siebek, 2004), 168-169.

¹²² Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 271-5.

¹²³ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 279-80

¹²⁴ J. Daryl Charles, "The Greatest or the Least in the Kingdom?," *TJ* 13 NS (1992): 149-50; Luz, *Matthew 1-7*, 211, 214, 21; Martin, "Matthew on Christ and the Law," 65; Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 84-7.

¹²⁵ Se Matt 1:22; 2:15, 23; (3:15;) 4:14

¹²⁶ Det finns i evangeliet en tydlig skillnad i användningen av de båda verben πληρῶω och ποιέω. πληρῶω används i Matt 1:22 för att beskriva att Jesu födelse innebar att profeten Jesajas ord i Jes 7:14 gick i uppfyllelse och i Matt 5:17 för att visa hur Jesus relaterar till lagen och profeterna. ποιέω används i Matt 1:22 för att beskriva hur Josef handlar enligt ängelns befallning och när det handlar om att hålla buden i Matt 5:19, samt i Matt 7:12 där det två gånger sägs att de som lyssnar ska göra (ποιέω) lagen och profeterna, se Carter, "Jesus' 'I have come' Statements," 53.

Även om användningen av verbet πληρώ i Matt 5:17 passar mycket väl in med Matteus användning av verbet i resten av evangeliet är det inte nödvändigt att se det som ett resultat av Matteus redigering. Banks anser *inte* att verbet πληρώ i Matt 5:17 är ett resultat av Matteus redigering, eftersom verbet inte på något annat ställe uppvisar samma mångsidighet och typiska användning, som den Jesus ger uttryck för i Mark 1:15, Matt 26:54, Luk 4:21; 22:16, samt i Matt 5:17.¹²⁷ Alla dessa förekomster av verbet πληρώ verkar stå i överensstämmelse med betydelsen ”profetisk uppfyllelse” och/eller ”uppfyllelse av Guds eskatologiska vilja att rädda”. Som Banks påpekar bör verbet ha precis samma betydelse för Matteus, när det används om lagen som när det används om profeterna.¹²⁸

2.2.6 Slutsatser från analysen av Matt 5:17

ἤλθον-satserna i Matteus evangelium beskriver Jesu messianska uppdrag och visar att allt har skett enligt skrifterna. I Matt 5:17 visar ἤλθον-satserna specifikt på Jesu auktoritet att hantera lagen. Huvudbetoningen i versen ligger på verbet πληρώ. Användningen av detta verb på andra ställen i Matteus evangelium tyder på att det skall tolkas i betydelsen av profetisk uppfyllelse. Detta stämmer också överens med användningen av verbet i Septuaginta. Eftersom Matt 11:13 visar att Matteus även såg lagen som profetisk är det rimligt att anta att det handlar om profetisk uppfyllelse även i Matt 5:17.

I kontrast till verbet πληρώ står i versen verbet καταλύω, som är en förstärkt form av verbet λύω. När καταλύω används tillsammans med νόμος i grekiska och hellenistisk/judiska texter pendlar betydelsen mellan ”upphäva” och ”inte hålla, bryta mot”. I sammanhanget i Matt 5:17 passar betydelsen ”upphäva” bäst, vilket också är den innebörd verbet har när det används i samband med lagen i Septuaginta. Användningen av λύω i Joh 10:35 och καταλύω i Apg 5:38-39 visar att det är möjligt att tolka Matt 5:17 som att Jesus inte har kommit för att upphäva Guds stadgade ordning eller Guds löften enligt lagen och profeterna.

Det finns starkt stöd för att tolka Matt 5:17 kristologiskt, eftersom det vid alla förekomster av πληρώ tillsammans med ett skriftcitat i Matteus evangelium uteslutande hänvisas till Jesus. Även uppfyllelseuttalandena i Matt 3:15 och 5:17 bekräftar bilden av att allt i Jesu liv uppfylldes enligt skrifterna. Matt 5:17 bör förstås i sammanhanget av mission och paralleller mellan v. 17 och v. 19 tyder på att πληρώ syftar på både handlingar och undervisning, samt att Jesus framställs som ett föredöme för lärjungarna.

Den bokstavligen betydelsen av πληρώ är att fylla någonting helt och hållet. När verbet i Nya testamentet används i betydelsen att uppfylla ett krav eller ett anspråk, syftar det alltid på Guds vilja. Detta är också betydelsen i Matt 5:17. Matt 3:15 visar tillsammans med Matt 5:17 att Jesus, när han uppfyller lagen och profeterna, uppfyller den rättfärdighet som det judiska folket strävade efter genom lagen och hoppades på i samband med Davids son. Rättfärdighet innebär för Matteus att handlandet stämmer överens med Guds syfte att rädda. Genom markörer i texten finns det en koppling mellan händelsen i Matt 3:15, där Jesus talar om att uppfylla ”allt som hör till rättfärdigheten” och passionshändelsen. Genom uppfyllelsen är lagen inte längre medlet till Israels rättfärdighet, utan all rättfärdighet är knuten till Jesus själv. Genom att Jesus uppfyller hela skriften, blir hans anspråk på att vara Messias legitimt inom judendomen och hans undervisning blir den moraliska normen för de troende. Samtidigt visar Matteus att såväl Jesu liv som hans budskap är i enlighet med Guds vilja.

¹²⁷ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 211-12.

¹²⁸ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 210.

2.3 Analys av Matt 5:18

2.3.1 Översättning av Matt 5:18¹²⁹

¹⁸Ty sannerligen säger jag er, förrän himlen och jorden förgår, skall verkligen inte ett jota eller en prick av lagen förgå, förrän allt har skett.

2.3.2 Strukturanalys av Matt 5:18

¹⁸ ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν·
ἕως ἄν
παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς
καὶ
ἡ γῆ

ἰῶτα ἓν
ἢ
μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ
ἀπὸ τοῦ νόμου,

ἕως ἄν
πάντα γένηται.

Med ordet γὰρ, dvs. ”ty” i inledningsfrasen ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν knyts en förklaring till det tidigare påståendet. Varje gång denna fras förekommer i Matteus evangelium intygas tillförlitligheten i det som sedan följer,¹³⁰ dvs. huvudsatsen ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, omgiven av två temporala bisatser som båda inleds med orden ἕως ἄν: ἕως ἄν, ”förrän” himmel och jord förgår, skall verkligen inte en prick eller ett streck av lagen förgå, ἕως ἄν, ”förrän” allt har skett. Den dubbla förekomsten av verbet παρέρχομαι i den första temporala bisatsen och i huvudsatsen visar var betoningen ligger i uttalandet. Ytterligare betoning ger kiasmen med samma verb:

παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ
ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ¹³¹

Vidare ger kiasmen med upprepningen av ”en”/”ett” (ἓν / μία) betoning åt frasen:

ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία¹³²

Sammantaget uppvisar versen med inledningsfrasen, upprepning, kiasmer och det starka förnekandet med οὐ μὴ en mycket stark betoning på lagens bestående giltighet in i dess minsta beståndsdelar.

¹²⁹ Egen översättning från *Novum Testamentum Graece*.

¹³⁰ Charles, ”The Greatest or the Least in the Kingdom?” 153.

¹³¹ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 289.

¹³² Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 214; Hagner, *Matthew 1-13*, 106.

2.3.3 Redaktionsanalys av Matt 5:18

2.3.3.1 Synoptisk parallell i Luk 16:17?

Det finns en möjlig synoptisk parallell till Matt 5:18 i Luk 16:17. Luz drar (i *Studies in Matthew*) slutsatsen att Lukas och Matteus här förmodligen använder sig av olika källor.¹³³ Deines visar dock att det är sannolikt att de båda verserna har ett gemensamt ursprung, eftersom de betydelsebärande orden är gemensamma och de båda verserna har samma funktion i sina respektive kontexter, dvs. att förhindra att den föregående versen får en antinomisk betydelse.¹³⁴

2.3.3.2 Frasen ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν

Någon form av ἀμὴν λέγω förekommer 32 ggr i Matteus evangelium, men bara 13 ggr i Markus evangelium och 6 ggr i Lukas evangelium. Att ha konjunktionen γὰρ efter ἀμὴν är ett stilistiskt särdrag för Matteus och kan vara ett tecken på att hela frasen ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν är ett tillägg av Matteus. Ordet ἀμὴν och hela introduktionsformeln är då Matteus sätt att betona den kristologiska aspekten i en utsaga om lagen.¹³⁵

2.3.3.3 Vilken ἕως ἄν -sats har lagts till av Matteus?

Matt 5:18 innehåller två ἕως ἄν-satser, vilket ger den en något underlig struktur. Bl.a. Banks, Davies/Allison, Hagner, Luz (i sin Hermeneia-kommentar) och Meier anser utifrån en jämförelse med Luk 16:17 att den första ἕως ἄν-satsen är hämtad från traditionen och att den andra ἕως ἄν-satsen kan vara ett resultat av Matteus redigering.¹³⁶ Detta stöds av att Matteus kan ha hämtat strofen i v. 18d från Matt 24:34: ”Sannerligen, detta släkte skall inte förgå förrän allt detta händer”.¹³⁷ Luz påpekar också att ett uttalande utan den första ἕως ἄν -satsen inte skulle gå att förstå, medan ett uttalande som innehåller den första ἕως ἄν -satsen går att förstå utan den andra ἕως ἄν -satsen. Ytterligare ett skäl är att det skulle vara svårt att tolka v. 18b som Matteus’ redigering.¹³⁸

Frågan är dock mer komplicerad. Foster hävdar att ovanstående resonemang handlar om ett argument som har fått genomslag genom att det upprepats många gånger, snarare än att det är väl underbyggt. Om den första ἕως ἄν-satsen är hämtad från traditionen, måste εὐκοπώτερον δέ ἐστιν i Luk 16:17a, enligt Foster, vara ett resultat av Lukas’ redigering. Denna terminologi är dock inte typisk för Lukas. Därför hävdar Foster att den första ἕως ἄν-satsen inte kan vara hämtad från traditionen, såvida Matteus och Lukas inte använder sig av olika varianter av traditionen. Foster menar därför att båda ἕως ἄν-satserna i v. 18 är ett resultat av Matteus redigering.¹³⁹ Detta är dock inte någon trolig förklaring, eftersom användningen av två ἕως ἄν-satserna leder till en märklig satskonstruktion. Deines menar att skillnaderna mellan v. 18 och Luk 16:17 är för stora för att vi skall kunna dra en säker slutsats angående vilken av de två ἕως ἄν-satserna som är den ursprungliga. När frasen ἀμὴν λέγω ὑμῖν följs av en temporal

¹³³ Luz, *Studies in Matthew*, 191-4.

¹³⁴ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 340-2.

¹³⁵ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 213-4; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:487-9; Meier, *Law and History in Matthew’s Gospel*, 58.

¹³⁶ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 215-8; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:490-4; Hagner, *Matthew 1-13*, 107-8; Luz, *Matthew 1-7*, 212; Meier, *Law and History in Matthew’s Gospel*, 57-8, 60-1.

¹³⁷ Hagner, *Matthew 1-13*, 103; Meier, *Law and History in Matthew’s Gospel*, 58-61, 62-3.

¹³⁸ Luz, *Matthew 1-7*, 212.

¹³⁹ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:490; Foster, *Community, Law and Mission in Matthew’s Gospel*, 174; Luz, *Matthew 1-7*, 212.

sats som börjar med ἕως i synoptikerna, står dock alltid ἕως-satsen sist i meningen. På de tio ställen, förutom Matt 5:17, i evangeliet där Matteus använder ἕως som konjunktion, placerar han ἕως -satsen *efter* huvudsatsen. Detta talar för att den andra ἕως ἄν-satsen är ursprunglig. Därför har både Deines och Luz (i *Studies in Matthew*) dragit slutsatsen att det förmodligen är den första ἕως ἄν-satsen som är resultat av Matteus redigering. Luz menar att Matteus blivit påmind om Mark 13:30, vilket fått honom att inkludera frasen: ”Himmel och jord skall förgå” från Mark 13:31.¹⁴⁰

2.3.3.4 Frasen ἕως ἄν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ

Vid tolkningen av den första ἕως ἄν-satsen ligger skillnaderna i tolkningarna i de flesta fall i om man betonar lagens bestående giltighet eller det faktum att dess giltighet en gång kommer att upphöra. Betz, Davies/Allison, Hagner, Meier och Luz (i *Studies in Matthew*) hör till den senare kategorin. Matt 24:35 säger uttryckligen att himmel och jord, till skillnad från Jesu ord, inte är eviga. Betz, Davids/Allison, Hagner och Luz (i *Studies in Matthew*) tolkar det som att lagen skall förgå samtidigt som himmel och jord förgår. Meier sätter däremot tidsgränsen för lagen utifrån den andra ἕως ἄν-satsen, som han menar syftar på Jesu död och uppståndelse, se nedan.¹⁴¹

Banks, France och Luz (i sin Hermeneia-kommentar) m.fl. menar att ”förrän himlen eller jorden förgår” är ett konventionellt sätt att säga ”aldrig” och anser att den första ἕως ἄν-satsen snarare betonar lagens beständighet, än att den sätter någon specifik gräns för dess giltighet. Luz hävdar vidare att det är helt osannolikt att den första ἕως ἄν-satsen vill sätta en sådan gräns, eftersom det skulle ha varit ett överraskande budskap för evangeliets läsare och även passar dåligt in på fortsättningen av versen, som handlar om lagens giltighet in i minsta detalj. Visserligen hade Jesus enligt Matt 24:35a förutsagt att himmel och jord skulle förgå, men Luz påpekar att läsarna av Matteus evangelium, om de läser i rätt ordning, ännu inte har läst Matt 24:35 och att det därför måste vara den allmänna judiska uppfattningen om lagens bestående giltighet som styr tolkningen.¹⁴²

Deines och Harvey Langes tolkning skiljer sig från tidigare nämnda forskares, framför allt genom att de ser lagen som en förbundsurkund, snarare än en samling levnadsregler. Deines menar att det är sannolikt att frasen ἕως ἄν παρέλθῃ ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ har infogats i en utsaga om lagens bestående giltighet. Syftet med denna redigering skulle då vara att visa på lagens (och profeternas) pågående uppfyllelse och motverka att Jesu efterföljare skulle tro att allt redan hade uppfyllts – i och med Jesu död och uppståndelse – och att lagen inte längre var giltig. Istället varar lagens tid som vittne till Guds frälsningshistoria med sitt folk och som urkund om hans vilja, så länge som himmel och jord består, dvs. till Jesu återkomst. Som Lange lyfter fram handlar uppfyllelsen just om kontinuitet i Guds plan. Det är utifrån Guds handlande enligt hans förbund med Israel som vi kan förstå Jesus och hans uppdrag.¹⁴³

¹⁴⁰ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 345, 360-1; Luz, *Studies in Matthew*, 191-4.

¹⁴¹ Betz, *The Sermon on the Mount*, 183-4; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:490; France, *The Gospel of Matthew*, 185-6; Hagner, *Matthew 1-13*, 107-8; Luz, *Studies in Matthew*, 191-4; Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 59-61.

¹⁴² Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 215; France, *The Gospel of Matthew*, 185-6; Luz, *Matthew 1-7*, 218.

¹⁴³ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 345, 360-1, 363-6; Harvey Lange, ”The Greater Righteousness,” *CurTM* 5:2 (1978): 120.

2.3.3.5 Frasen ἰῶτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου

En jämförelse av huvudsatsen med Luk 16:17 tyder på att Matteus förmodligen har lagt till referensen till ἰῶτα, ändrat πίπτω till παρέρχομαι, samt strukturerat om meningen till dess nuvarande form.¹⁴⁴

Flera forskare, däribland Luz, Davies/Allison och Paul W. Walaskay, anser att det här handlar om att helt och hållet hålla den gammaltestamentliga lagen. Walaskay menar att Jesus hade en strikt hållning när det gällde lagen och avsåg att hela lagen och mer därtill skulle hållas och läras ut. Luz antar att det i praktiken innebar att lagens många enskilda bud underordnades kärleksbudet, medan Davies/Allison hänvisar till att det finns exempel på att olika delar av lagen är giltig under olika tidsperioder. Charles anser att lagen var bindande, men att vv. 21-48 visar att den behövde anpassas till en ny kontext och Hagner att det är den slutgiltigt, av Jesus tolkade lagen, som skall följas.¹⁴⁵

Foster tolkar Matteus tillägg av referensen till ἰῶτα, som en indikation på att Matteus vill göra evangeliet tillgängligt för icke-judar.¹⁴⁶ Det är inte nödvändigtvis fallet. Det finns flera varianter av en rabbinisk historia om 5 Mos 17:17 där denna bok klagade inför Herren över att Salomo hade tagit bort ett jod ur den. Herren svarar då att Salomo och tusen lika honom skall förgå, men inte ett ord ur dig skall förgå. Syftet med denna historia i dess olika varianter är att hävda att lagen är giltig för evigt i jämförelse med någon eller något som skall förgå. Genom att lägga till ἰῶτα i sin redigering betonar alltså Matteus lagens oförgänglighet.¹⁴⁷ Även det hyperboliska språket i vv. 18-19 betonar, enligt Charles, lagens varaktighet.¹⁴⁸

Lange framhåller att νόμος betydde mycket mer än buden för Israel och Deines hävdar att det i v. 18 inte handlar om att hålla eller bryta mot ett bud, utan anser att det handlar om lagens oförstörbarhet. Denna tolkning är mer tillfredsställande då den bättre stämmer överens med de redigeringar som gjorts i avsnittet.¹⁴⁹

Enligt Betz är ἰῶτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου den andra tolkningsprincipen, som försöker definiera på vilket sätt som de som följer Jesus skall se lagen som auktoritativ skrift. Betz menar att παρέρχομαι indikerar att lagen är en del av den skapade världen och att dess auktoritet liksom denna är begränsad.¹⁵⁰ Denna tolkning stämmer dåligt med vad som har sagts ovan om tillägget av ἰῶτα och jag vill därför gå vidare och se närmare på ett annat tolkningsförslag.

Matt 5:18 har genom tidsangivelsen i 18b en apokalyptisk prägel. Det ligger därför nära till hands att också παρέρχομαι i 18c hör till detta apokalyptiska språkbruk och därför kan förstås i innebörden ”förbli ouppfylld” som i Septuagintas version av Est 10:3b, där det sägs om Mordokais dröm οὐδὲ γὰρ παρήλθεν ἀπ’ αὐτῶν λόγος, dvs. att inga ord i drömmen har

¹⁴⁴ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:490.

¹⁴⁵ Charles, “Do Not Suppose That I Have Come,” 53; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1: 491-4; Hagner, *Matthew 1-13*, 106; Luz, *Matthew 1-7*, 223; Paul W. Walaskay, “Matthew 5:17-20,” *Int* (Oct 2002): 418.

¹⁴⁶ Foster, *Community, Law and Mission in Matthew's Gospel*, 175-176.

¹⁴⁷ Keener, *A commentary on the Gospel of Matthew*, 177-8; Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 50-1.

¹⁴⁸ Charles, “Do Not Suppose That I Have Come,” 58.

¹⁴⁹ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 333-4; Lange, ”The Greater Righteousness,” 117.

¹⁵⁰ Betz, *The Sermon on the Mount*, 182-4.

förblivit ouppfyllda. Överfört till v.18 får vi då att ingen del av skriften skall förbli ouppfylld förrän allt har hänt.¹⁵¹

Deines visar vidare att det finns en tydlig parallell till användningen av *πίπτω* i Luk 16:17 i Jos 23:14-16, som handlar om Guds trofasthet: ”ingenting har uteblivit av allt det goda som Herren, er Gud, lovat er.” Detta tar Deines som argument för att inte heller Luk 16:17 skall bedömas som en uppmaning till laglydnad, utan som ett uttalande om Guds trofasthet. Om man överför denna tolkning till Matt 5:18 och också väger in Matt 11:13 som talar om att lagens och profeternas förutsägande funktion är över i och med Johannes döparens framträdande och Gudsrikets frambrutande, bör påståendet om lagens bestående, i första hand förstås som bestående hos en förbundsurkund med löfteskarakter.¹⁵²

2.3.3.6 Frasen *ἕως ἄν πάντα γένηται*

2.3.3.6.1 Lagen ersätts av frälsningen när himmel och jord förgår

Tolkningarna av den andra *ἕως ἄν*-satsen är mycket varierande. Betz tar Mark 13:30 som stöd för att den andra *ἕως ἄν*-satsen innebär att lagens giltighet kommer att upphöra när himmel och jord förgår och ersätts av frälsningen, som är dess egentliga innehåll.¹⁵³ I denna tolkning verkar betoningen ligga på att lagen kommer att förgå, istället för att den kommer bestå, vilket förefaller vara den betoning som Matteus har lagt i avsnittet. Därför vill jag lyfta fram fler tolkningsförslag.

2.3.3.6.2 Lagens giltighet tills allt som är befallt i lagen är gjort/så att allt blir giltigt

Både Meier och Luz i sin Hermeneiakommentar menar att Matteus genom sitt tillägg av v. 18d vill harmonisera den första *ἕως ἄν*-satsen om lagens giltighet tills himmel och jord förgår, med sin egen uppfattning om lagens giltighet, men de tolkar detta tillägg helt olika. Luz anser att den andra *ἕως ἄν*-satsen betyder: ”tills allt som är befallt i lagen är gjort”. Han hävdar att *γίνομαι* kan betyda ”göra”, genom att hänvisa till strofen ”låt din vilja ske” i bönen Fader vår, Matt 6:10 och samma strof i Jesu bön i Getsemane, Matt 26:42. Dessa exempel övertygar knappast om att *γίνομαι* kan betyda ”göra” och Deines hävdar också att denna tolkning är helt omöjlig, eftersom det i båda dessa exempel inte handlar om mänskligt görande av Guds vilja, utan om förverkligandet av Guds frälsningsplan. Det är också svårt att förstå innebörden av orden ”tills allt som är befallt i lagen är gjort”. Inte blir det bättre av att, likt Martin och Charles, översätta *ἕως ἄν* modalt, så att frasen får betydelsen ”så att allt blir giltigt” eller ”så att allt blir uppfyllt”. Här verkar Martin göra en relativt fri översättning av verbet *γίνομαι* genom att låta det utgöra motsatsen till verbet *παρέρχομαι*, medan Charles verkar lägga samma betydelse som Luz i verbet *γίνομαι*. Dessa tolkningar av v. 18 medför alltså problem och vi behöver hitta en bättre tolkning.¹⁵⁴

¹⁵¹ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 338. Enligt Deines hör *παρέρχομαι* hos Matteus till det apokalyptiska språkbruket. *παρέρχομαι* kan ha betydelsen ”överträda”, ”försumma” och ”missakta” i relation till en lag, men inte hos Matteus och när ordet används i denna betydelse i den judiska litteraturen handlar det inte heller om enstaka bud, utan om det grundläggande förhållandet till Guds förbund eller ordning. När det gäller att hålla eller bryta mot enstaka bud använder Matteus istället motsatserna *ποιέω* och *ἁφίημι*, vilket bl.a. en jämförelse mellan Matt 23:23 och parallellstället i Luk 11:42 visar. Se Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 337, 340.

¹⁵² Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 344-5.

¹⁵³ Betz, *The Sermon on the Mount*, 183-4 n.117.

¹⁵⁴ Luz, *Matthew 1-7*, 212, 218; Charles, “The Greatest or the Least in the Kingdom?” 145, 153-4; Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 352; Martin, “Matthew on Christ and the Law,” 67-9.

2.3.3.6.3 Lagens profetiska uppfyllelse fram till Jesu död och uppståndelse

Att använda $\gamma\iota\nu\omicron\mu\alpha\iota$ för att beskriva att en förutsagd händelse inträffar är, som Meier påpekar, kännetecknande för Matteus redigering och teologi. Av detta bör vi kunna dra slutsatsen att 5:18d innebär att uppfyllelse av profetia utgör tidsbegränsningen av lagen. Meier påpekar att de enda profetior som Matteus hänvisar till fram till Matt 5 är profetior från Gamla testamentet, som förutsäger händelser i Jesu liv på jorden – inte hans återkomst eller den yttersta domen. Meier hävdar därför att en person som läser Matteus evangelium i rätt ordning bör förstå det som att 5:18d refererar till profetior som uppfylls i Jesu liv på jorden, dvs. fram till hans död och uppståndelse. Jesu död och uppståndelse innebär enligt Meier att tiden för Mose lag är förbi, vilket bl.a. visar sig genom att den uppståndne Jesus ger sina lärjungar ett uppdrag, där dopet ersätter omskärelsen som kännetecknen på Gudsfolket. Istället för lagen är det nu Jesu befallningar som är normen för hans efterföljares liv.¹⁵⁵

Meier tolkar detta som att Matteus i Matt 5:18 sätter en tidsgräns för lagens giltighet, särskilt som Jesus enligt Matt 24:35a hade förutsagt att himmel och jord skulle förgå. Meiers förslag att Matteus genom att lägga till den andra $\epsilon\omega\varsigma$ \ddot{a} v-satsen harmoniserar den första utsagan om när lagen skall försvinna, med sin egen uppfattning om när åtminstone delar av lagen skall upphöra, förefaller vara en rimlig förklaring till de annars så svårbegripliga dubbla $\epsilon\omega\varsigma$ \ddot{a} v-satserna.¹⁵⁶ Även denna tolkning medför dock problem, eftersom Meier påstår att tiden för Mose lag är förbi genom att den går i profetisk uppfyllelse (i och med Jesu död och uppståndelse). Att lagens tid är förbi förefaller dock stå i motsatsförhållande till Jesu egna ord i v.17 att han *inte* har kommit för att upphäva lagen. Vidare är det tveksamt varför Matteus behåller den första $\epsilon\omega\varsigma$ \ddot{a} v-satsen, då den behöver omtolkas genom tillägget av den andra $\epsilon\omega\varsigma$ \ddot{a} v-satsen. Därför vill jag lyfta fram ytterligare några tolkningar av frasen.

2.3.3.6.4 Lagens profetiska uppfyllelse fram till tidens slut

Flera andra forskare anser att den andra $\epsilon\omega\varsigma$ \ddot{a} v-satsen syftar på profetisk uppfyllelse i Jesu undervisning. Så anser t.ex. Banks att $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha$ här syftar på lagens krav, som pekar fram mot det som nu blir verklighet genom Jesu undervisning. Davies/Allison menar att den andra $\epsilon\omega\varsigma$ \ddot{a} v-satsen betyder att ”förrän allt som måste hända har hänt” och anser tillsammans med Hagner och Moo att satsen introducerar idén om Guds profetiska löften och försonande syften och därför inte är överflödig.¹⁵⁷

France anser att det handlar om att Jesus uppfyller det mönster som finns nedlagt i lagen och profeterna. $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\alpha$ syftar då på allt som Gud har planerat. Genom uppfyllelsen är lagens förberedande funktion över. Lagen är dock, in i minsta detalj, lika bestående som himmel och jord och kommer aldrig att förlora sin betydelse.¹⁵⁸

Deines gör en liknande tolkning. Den andra $\epsilon\omega\varsigma$ \ddot{a} v-satsen syftar på det som påbjuds och utlovas i lagen och profeterna. Tillsammans med den tillagda första $\epsilon\omega\varsigma$ \ddot{a} v-satsen betyder detta att det som påbjuds och utlovas antingen redan har skett genom Jesus eller kommer att ske fram till tidens slut. Matteus ser sig som en del av Guds i Jesus uppfyllda

¹⁵⁵ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 61-5.

¹⁵⁶ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 58-61.

¹⁵⁷ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 215-8; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:494-5; Hagner, *Matthew 1-13*, 108-10; Moo, ”Jesus and the Mosaic Law,” 27.

¹⁵⁸ France, *The Gospel of Matthew*, 185-6; France, *Matthew: Evangelist and Teacher*, 195. Viljoen har en liknande tolkning, men ser uppfyllelsen framför allt i Jesu undervisning, se Viljoen, ”Jesus' Teaching on the Torah in the Sermon on the Mount,” 148.

frälsningshistoria, i vilken lagen och profeterna intar en förändrad plats, eftersom Guds rike har brutit in genom att Messias har kommit.¹⁵⁹ Denna tolkning är mycket trovärdig, eftersom den har tagit fasta på de redigeringar som Matteus har gjort i versen och också verkar stämma överens med Jesu förhållningssätt till lagen i resten av evangeliet.

2.3.4 Slutsatser från analysen av Matt 5:18

I v. 18 finns en mycket stark betoning på lagens bestående giltighet in i minsta detalj. Frasen ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν betonar den kristologiska aspekten i uttalandet och visar på tillförlitligheten i det som följer. Det finns skäl att anta att den första ἕως ἄν- satsen är ett resultat av Matteus redigering och det är troligt att Matteus med denna fras vill visa att lagens roll som förbundsurkund och vittne om Guds vilja varar så länge som himmel och jord består. Det är just utifrån Guds förbund med Israel som Jesus och hans uppdrag skall förstås. Frasen ἰὼτα ἔν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου syftar sannolikt *inte* på att minsta bud i lagen ska hållas, utan visar på lagens beständighet som förbundsurkund och att minsta del av det Gud har lovat kommer att gå i uppfyllelse. Den andra ἕως ἄν- satsen betonar återigen att allt som påbjuds och utlovas i lagen och profeterna kommer att gå i uppfyllelse.

2.4 Analys av Matt 5:19

2.4.1 Översättning av Matt 5:19¹⁶⁰

¹⁹Den som alltså upphäver ett av dessa minsta bud och undervisar människorna så, han skall kallas minst i himmelriket. Men den som gör och undervisar (enligt det), han skall kallas stor i himmelriket.

2.4.2 Strukturanalys av Matt 5:19

¹⁹ ὃς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν
τῶν ἐντολῶν
τούτων
τῶν ἐλαχίστων
καὶ
διδάξῃ οὕτως τοὺς ἀνθρώπους,
ἐλάχιστος κληθήσεται
ἐν τῇ βασιλείᾳ
τῶν οὐρανῶν·
ὃς δ' ἂν ποιήσῃ
καὶ
διδάξῃ,
οὗτος μέγας κληθήσεται
ἐν τῇ βασιλείᾳ
τῶν οὐρανῶν.

V. 19 är uppdelad i två i stort sett likformiga delar, där den senare delen är skriven i förkortad form, med ett par fraser från den första delen underförstådda. Först beskrivs följderna för den som upphäver ett av de minsta buden och undervisar människorna så (λύσῃ καὶ διδάξῃ) och efter ett kontrasterande δέ beskrivs sedan följderna för den som håller buden och undervisar människorna så (ποιήσῃ καὶ διδάξῃ). Det finns alltså ett nära samband mellan att upphäva

¹⁵⁹ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 361-2.

¹⁶⁰ Egen översättning från *Novum Testamentum Graece*.

respektive hålla buden och att undervisa i denna vers. Den som upphäver buden skall kallas minst (ἐλάχιστος) i himmelriket, medan den som håller dem skall kallas stor (μέγας) i himmelriket.¹⁶¹ V.19 är alltså antitetisk, baserad på två ordpar, dvs. λύω/ποιέω och ἐλάχιστος/μέγας.¹⁶² μέγας, dvs. ”stor” står inte, som hade varit naturligt, i kontrast till ἐλαχύς, dvs. ”liten”, utan till ἐλάχιστος, dvs. ”minst”. I v. 19b förekommer för andra gången i versen ett ord på roten ἐλάχ- (dvs. ἐλάχιστος) och bildar en ordlek.¹⁶³

Att διδάσκω förekommer två gånger visar att det finns en betoning på att undervisa. Att ποιέω nämns före διδάσκω kan tyda på att Matteus ansåg det viktigare att en person själv höll lagen än att han/hon undervisade andra om att hålla den.¹⁶⁴

Med den inledande konjunktionen οὖν, dvs. ”alltså” knyts slutsatsen i v. 19 till försäkrandet om lagens giltighet i v. 18. Det är visserligen inte möjligt att dra slutsatsen att v.19 hör ihop med v.18 endast p.g.a. konjunktionen οὖν, eftersom denna konjunktion kan ha olika betydelse beroende på kontexten. Innehållet i de båda verserna tyder dock på att de hör väl ihop.¹⁶⁵ Vidare ger Deines utifrån satsmönstret i vv. 18-19 starka skäl för att verserna hör ihop. Satsmönstret i vv. 18-19 har tre nästan exakta paralleller i Matteusevangeliet (12:31f; 18:3-6; 16:24f). Dessutom finns ett större antal liknande konstruktioner. Satsmönstret består av en regelsats (v.18) som uppmärksammar ett obestriddbart sakförhållande, vilket sedan utvecklas (v. 19) som en antitetisk parallellism med ett negativt (19a, b) och ett positivt (19c, d) användningsfall. Ovan nämnda paralleller visar att de konditionala relativsatserna (i t.ex. v. 19), i regel innehåller preciseringar av den föregående regelsatsen och inte kan förstås fristående från den.¹⁶⁶

De båda versdelarna kan även ses som en utbrodering av de båda centrala verben i v. 17, dvs. καταλύω och πληρώω, vilket ytterligare förstärker att denna vers är den logiska slutsatsen till vv. 17-18.¹⁶⁷ Den kristologiska betoningen i avsnittet och den tidigare analysen av begreppet πληρώω ger starkt stöd för att likt France använda ”uppfyllelse” som nyckel till att förstå Jesu förhållande till lagen. Uppfyllelsen av det som lagen pekade fram mot bör påverka hur buden ska tillämpas, dvs. genom att låta πληρώω i v. 17 förklara verben i v. 19, visar Matteus att det i uppfyllelsens tid är Jesus och hans undervisning som visar hur lagen bör tolkas, dvs. Matteus förklarar lagens nya funktion kristologiskt.¹⁶⁸

2.4.3 Betydelsen av “dessa minsta bud”

Det finns olika uppfattningar om vad τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, dvs. “dessa minsta bud” syftar på. Enligt den tolkning, som förespråkas av bl.a. France, Luz, Meier och Moo, syftar uttrycket på ”jota” och ”prick” i v. 18c och därmed på de minsta buden i den judiska lagen. Rabbinerna skiljde mellan lätta och tunga bud och tänkte då dels på den ansträngning som krävdes och dels på belöningen som utlovats för att hålla budet. Luz menar att de som läste Matteus evangelium bör ha tänkt på de bud som hade liten betydelse i Jesu ögon som t.ex. att ge tionde av örter och renhetslagar och att v. 19 visar att Jesu uppdrag var

¹⁶¹ Byrskog, ”Matthew 5:17-18,” 566-7.

¹⁶² Betz, *The Sermon on the Mount*, 184-6.

¹⁶³ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:497.

¹⁶⁴ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:498.

¹⁶⁵ Meier anser att denna vers hör lika tätt samman med den föregående, som en slutsats hör samman med en tes, se Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 89, 104. Betz anser att v. 18 kräver förklaringen i v. 19, se Betz, *The Sermon on the Mount*, 184.

¹⁶⁶ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 372-7.

¹⁶⁷ Byrskog, ”Matthew 5:17-18,” 566-7.

¹⁶⁸ France, *Matthew: Evangelist and Teacher*, 196-7.

att upprätta lagen intill dess minsta bud genom sin lydnad.¹⁶⁹ Moo ifrågasätter dock med rätta, om det är rimligt att anta att redaktören av avsnittet skulle ha inkluderat ett uttalande som skulle fått Jesus att framstå som den minste i himmelriket.¹⁷⁰ Meier gör en liknande tolkning som Luz, men anser att versen även kan ha en typologisk funktion, där de efterföljare till Jesus, som Matteus vände sig till, uppmanas att vara trogna i att själva hålla, samt lära ut allt vad Jesus befallt dem.¹⁷¹ Även France och Moo anser att det handlar om att hålla lagen på det sätt som den tolkas av Jesus, t.ex. i undervisningen i vv. 21-48. France menar att lagens bud är giltiga, eftersom de pekar fram på Jesus, men att detta inte medför att de skall hållas bokstavligen och Moo anser att deras giltighet måste ses i ljuset av deras ”uppfyllelse” i Jesus.¹⁷²

Som Deines påpekar handlar det dock inte i rabbiniska uttalanden, där orden ”jota” och ”prick” förekommer, om en skillnad mellan tunga och lätta, respektive viktiga och mindre viktiga bud, utan om helheten. Därför finns det skäl att, till skillnad från ovan nämnda forskare, förstå v. 18 som att det inte handlar om enskilda bud, utan om lagen som helhet. Vidare stämmer inte en bokstavlig tolkning av v. 19 överens med Jesu förhållande till lagen i resten av evangeliet eller med Matt 5:20. Deines, Hagner m.fl. anser att ”dessa minsta bud” syftar på Jesu bud, så som de utläggs i t.ex. vv. 21-48. Hagner finner skäl för en sådan tolkning genom att kontexten, som talar om Jesu uppfyllelse av lagen, ger språket i versen en ny bibetydelse.¹⁷³ Lagen och profeterna pekade fram mot Jesus och därför är hans utläggning av lagen helt sann och tillfredsställer minsta detalj av lagen. Vidden och djupet av Jesu förståelse av lagen innebär att den omfattar helheten och därmed även varje detalj.¹⁷⁴ Genom att det mönster för rättfärdighet som Jesus undervisar om återspeglar den sanna betydelsen av lagen, bevaras lagen i sin helhet. Byrskog visar på att det finns en innehållsmässig parallell till Matt 5:19 i Matt 28:20. I detta sammanhang, som även det handlar om mission, ger Jesus ger sina lärjungar befallningen att göra alla folk till lärjungar och lära dem att hålla allt som Jesus befallt lärjungarna.¹⁷⁵ Deines m.fl. gör en liknande tolkning av v. 19 och utgår från Matteus specifika språkbruk, särskilt när det gäller orden ἐντολή och ἐλάχιστος, för att visa att det finns skäl att tolka τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, dvs. ”dessa minsta bud” i Matt 5:19 i betydelsen ”Jesu bud”.¹⁷⁶

οὗτος

Ett av problemen vid tolkningen av uttrycket τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, är att bestämma vad det demonstrativa pronomenet τούτων egentligen syftar på. Banks anser att τούτων syftar på de befallningar som det enligt honom associeras till i 18d, dvs. Jesu befallningar, medan Betz gör en friare tolkning och anser att τούτων förmodligen syftar

¹⁶⁹ France, *The Gospel of Matthew*, 186-7; Luz, *Matthew 1-7*, 213, 219-21; Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 90-1.

¹⁷⁰ Moo. ”Jesus and the Mosaic Law,” 26.

¹⁷¹ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 106. Vidare påstår Meier att Matteus i detta avsnitt som majoriteten av forskare är eniga om är av stor betydelse för Matteus, skulle ha placerat en vers, dvs. v. 19, som inte stämmer överens med hans redaktionella syfte med texten. Meier hävdar också att flera ord i versen, som också återfinns på andra ställen i Matteus evangelium, inte har den betydelse som är typisk för Matteus i den här versen, vilket gör denna tolkning än mer tveksam, se Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 101-4.

¹⁷² France, *The Gospel of Matthew*, 187-8; France, *Matthew: Evangelist and Teacher*, 195-7; Moo. ”Jesus and the Mosaic Law,” 28.

¹⁷³ Hagner, *Matthew 1-13*, 108-9.

¹⁷⁴ Hagner, *Matthew 1-13*, 110.

¹⁷⁵ Byrskog, ”Matthew 5:17-18,” 567-8.

¹⁷⁶ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 383-6; Hagner, *Matthew 1-13*, 109-10.

framåt på Jesu undervisning i Matt 5:21-48.¹⁷⁷ Byrskog menar att det finns en koppling mellan τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, dvs. ”dessa minsta bud” och jota och prick i v. 18, men hävdar att det ändå inte innebär att de är identiska. Det demonstrativa pronomenet används på ett allmänt sätt om Jesu ord i t.ex. Matt 7:24, 26, utan att det exakt anges vad som åsyftas.¹⁷⁸

ἐλάχιστος

Det finns flera skäl för att tolka τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, ”dessa minsta bud” som att det handlar om Jesu undervisning. På andra ställen där μικρός och dess komparationsformer relaterar till personer, betecknar dessa former genomgående ett särskilt nära förhållande till Jesus (se t.ex. Matt 10:42; 18:6 och 18:10). Detta språkbruk utgör ett särdrag för Matteus evangelium. Det ligger därför nära till hands att förstå formuleringen μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων i v. 19 på liknande sätt.¹⁷⁹ Bl.a. Betz, Byrskog och Deines menar att Jesu undervisning benämns ”dessa minsta bud” i polemik mot den fariseiska teologin som menade att tunga eller svåra bud var viktigare än andra och som likställde att hålla svåra bud med att uppfylla Guds vilja. Det är därför som Jesu bud här, ironiskt bedöms vara av lite vikt och lätta att uppfylla, då svårigheten inte ligger på det externa, kvantitativa planet, utan på det inre, kvalitativa planet. Vi finner stöd för detta synsätt i Jesu ord i Matt 11:30: ”Mitt ok är skonsamt och min börda är lätt”. Oket representerar hos Matteus Jesu undervisning. Denna lätta börda som Jesus lägger på sina efterföljare har dock, tvärtemot fariséernas och de skriftlärdas uppfattning, tyngd. Jämför med Matt 23:23: ”Ve er, skriftlärdar och fariséer, ni hycklare som ger tionde av mynta och dill och kummin men försummar det viktigaste (τὰ βαρύτερα, dvs. ”tyngsta”) i lagen: rättvisa, barmhärtighet, trohet.” Enligt Deines handlar de små buden i Bergspredikans kontext om att tjäna andra människor.¹⁸⁰

ἐντολή

När Matteus använder ordet ἐντολή syftar det på bud i Gamla testamentet, men det besläktade verbet används också om Jesu krav, jfr Matt 28:20.¹⁸¹ Byrskog har visat att det finns goda skäl att anta att Matteus såg Jesu undervisning som ἐντολή, dvs. ”bud”. Bl.a. tyder likheterna mellan Matt 5:19 och 28:20 som använder sig av lagstermer såsom τηρέω och ἐντέλλομαι när den talar om Jesu undervisning, på det.¹⁸² Vidare är Matt 24:35 mycket lik Matt 5:18. I den förra versen handlar det uttryckligen om Jesu ord som inte skall förgå. Att Jesu ord är detsamma som Jesu undervisning framgår av Matt 7:24, 26. Att uttrycket ”Jesu ord” skulle ha samma innebörd som uttrycket ”Jesu bud” styrks av parallellen mellan ”Guds ord” och ”Guds bud” i Matt 15:3, 6. Det är därför sannolikt att τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, dvs. ”dessa minsta bud” syftar på Jesu ord i Bergspredikan och i synnerhet vv. 21-48.¹⁸³

Banks har visat att det finns visst stöd för att Jesus själv kan ha använt begreppet ἐντολή om sin undervisning, då det är en liknande terminologi som används här och på ytterligare några ställen. I t.ex. Matt 18:6 och Mark 9:42 talar Jesus om ἓνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, dvs. ”en av dessa små som tror på mig”. Matteus upprepar detta i

¹⁷⁷ Enligt Banks syftar πάντα i v. 18d på lagens krav som pekar fram mot Jesu undervisning, se Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 217, 220-3; Betz, *The Sermon on the Mount*, 186-9.

¹⁷⁸ Byrskog, *Jesus the Only Teacher*, 292-4.

¹⁷⁹ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 384-6.

¹⁸⁰ Betz, *The Sermon on the Mount*, 186-9; Byrskog, *Jesus the Only Teacher*, 292-4; Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 404-6.

¹⁸¹ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 220-3; Luz, *Matthew 1-7*, 223.

¹⁸² Byrskog, ”Matthew 5:17-18,” 568-9.

¹⁸³ Byrskog, *Jesus the Only Teacher*, 292-4. Jämför Johannes evangelium och Johannes brev som talar både om att hålla Jesu bud (Joh 14:15, 21; 15:10; 1 Joh 2:3f) och om att hålla Guds bud (1 Joh 3:22, 24; 5:2f).

Matt 18:10 och 14 som ἐνὸς τῶν μικρῶν τούτων, dvs. ”någon enda av dessa små” respektive ἓν τῶν μικρῶν τούτων, ”ingen av dessa små”. I Matt 25:40 säger Jesus ἐνὶ τούτων τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, dvs. ”någon av dessa minsta som är mina bröder”. Bortsett från referensen till Jesus upprepas detta i Matt 25:45. Det är alltså uttrycket ”en av dessa små/minsta” som används tillsammans med ”barn” och ”bröder”. Genom sin koppling till Jesus byter orden ”barn” och ”bröder” sin bokstavliga betydelse mot en speciell betydelse som står för en närhet till Jesus. Den uttalade referensen till Jesus utesluts i alla upprepningarna, dvs. Matt 18:10, 14; Matt 25:45. Banks föreslår att något liknande kan ha hänt med ἐντολή i Matt 5:19, dvs. att den ursprungliga kontexten till det uttalande som ligger bakom Matt 5:19 fanns i Jesu undervisning och att Matt 5:19 är upprepningen av ett sådant uttalande.¹⁸⁴

Moo och Thomas R. Schreiner menar att ”dessa minsta bud” inte kan begränsas till Jesu bud eller till undervisningen i Matt 5:21-48, utan att de istället syftar på νόμος i v. 18, som i sin tur syftar på Gamla testamentets skrifter, som måste förstås i ljuset av sin uppfyllelse i Jesus.¹⁸⁵ På liknande sätt hävdar Deines att Matteus förstod ἐντολή, dvs. ”bud” som ett uttryck för den förblivande Gudsviljan. Den uppfyllda lagen, i form av Jesu undervisning, är den norm som gäller intill tidens slut. Detta framgår av Matteus’ teologiska känslighet då han, till skillnad från Markus, i samband med diskussionen om skilsmässa, undviker att kalla Mose anvisning att skriva skilsmässobrev för ἐντολή, dvs. ”bud” och i detta sammanhang även undviker verbet ἐντέλλομαι, dvs. ”befalla”, i Jesu mun. Istället beskrivs anvisningen som en tillåtelse av Moses, som motsäger Guds ursprungliga vilja.¹⁸⁶ I Matt 15:3-9. kritiserar Jesus fariseerna och de skriftlärda för att de upphäver Guds bud genom att hålla sig till den fariseiska traditionen. Även här finns det skillnader mellan Matteus och Markus återgivning av händelsen, då Jesus, enligt Markus (se Mark 7:8-10), citerar Moses, medan Matteus för tillbaka budet att visa aktning för sina föräldrar, till Gud själv.¹⁸⁷ När Jesus svarar på frågan om vilket bud som är störst (stort) i lagen i Matt 22:34-40, utelämnar Matteus ”Hör, Israel, Herren, vår Gud, är den ende Herren” som citeras i Mark 12:29b. Detta beror enligt Deines på att Matteus inte ser denna begränsning till Israel, som ett förblivande bud, eftersom Jesu sista ord till sina lärjungar efter uppståndelsen i Matt 28:19-20. är att gå ut i hela världen och göra alla folk till lärjungar.¹⁸⁸ Av allt detta kan vi dra slutsatsen att ἐντολή hos Matteus aldrig betyder något annat än den förblivande Gudsviljan, så som Jesus förkunnade den, i överensstämmelse med lagen och profeterna, men samtidigt i omvandling.¹⁸⁹ Eftersom lagen och profeterna är uppfyllda, finns inte längre någon hänvisning till dem i Matt 28:19-20. Istället är det nu Jesu undervisning, som hans lärjungar ska handla efter. Denna undervisning relaterar till lagen, som Guds ord och uppenbarelse, men till skillnad från lagen som syftade till Israels rättfärdighet och liv, omfattar Gudsriket alla människor. Eftersom Jesus inte bara har uppfyllt lagen, utan också all rättfärdighet, gäller lagens förändrade funktion även för Israels folk. Guds uppenbarelse är en och därför är det inte bara de bud i lagen som uttryckligen bekräftades av Jesus som gäller, utan allt som kan urskiljas som Guds vilja i lagen och profeterna.¹⁹⁰ Den sakliga – men inte syntaktiska – tillbakasyftningen i denna vers skall då inte i första hand sökas i v. 18, utan i v. 17. Deines har förmodligen rätt när han menar att syftet med vv. 18-19 bl.a. är att undvika att det frälsningshistoriskt avgörande

¹⁸⁴ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 220-3.

¹⁸⁵ Moo. ”Jesus and the Mosaic Law,” 27-28; Thomas R. Schreiner, ”The Fulfillment of the Law,” 19-20. Citerad 20 nov 2014. Online: <http://www.sbps.edu/documents/tschreiner/ETS-Law.pdf>.

¹⁸⁶ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 387-8.

¹⁸⁷ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 388.

¹⁸⁸ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 394.

¹⁸⁹ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 403.

¹⁹⁰ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 401-3.

πληρώω, tolkas som att lagen och profeterna inte längre är giltiga. De är för alltid bevarade i Jesu bud, vilket bekräftas av Matteus karaktäristiska användning av begreppet ἐντολή.¹⁹¹

2.4.4 Slutsatser från analysen av Matt 5:19

Det finns ett strukturellt samband mellan v. 17 och v. 19 genom verben καταλύω och λύω - διδάσκω, respektive πληρώω och ποιέω - διδάσκω. Den kristologiska betoningen i avsnittet och den profetiska innebörden av begreppet πληρώω ger starkt stöd för att använda begreppet ”uppfyllelse” som nyckel för att förstå v. 19. Vv. 17-19 kan då tolkas som att Matteus visar att det i uppfyllelsens tid är det den uppfyllda lagen, dvs. Jesu bud som ska hållas och läras ut.

Kontexten tyder på att uttrycket τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, dvs. ”dessa minsta bud” syftar på den av Jesus uppfyllda lagen, dvs. lagen så som Jesus undervisar om den. Denna tolkning styrks även av den innehållsmässiga parallellen i Matt 28:20, samt Matteus språkbruk när det gäller οὗτος, ἐλάχιστος och ἐντολή. En analys av Matteus specifika användning av ordet ἐντολή, dvs. ”bud”, visar att Matteus använder detta ord för att beteckna den förblivande Gudsviljan, som kommer till uttryck i Jesu undervisning och står i kontinuitet med lagen och profeterna, men är i omvandling. Medan lagen syftade till Israels rättfärdighet och liv, omfattar Gudsriket alla människor. Eftersom Jesus har uppfyllt all rättfärdighet, gäller lagens förändrade funktion även för Israels folk.

Det är rimligt att förstå versen som en uppmaning till lärjungarna att handla helt efter Guds vilja, så som denna framgår av Jesus undervisning och att även undervisa andra på samma sätt. Belöningen för detta är att få en hög status i himmelriket.

2.5 Analys av Matt 5:20

2.5.1 Översättning av Matt 5:20¹⁹²

²⁰Ty jag säger er att om inte er rättfärdighet flödar över mer än de skrifflärdas och fariséernas, kommer ni definitivt inte in i himmelriket.

2.5.2 Strukturanalys av Matt 5:20

²⁰ Λέγω γὰρ ὑμῖν
ὅτι ἐὰν
ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη μὴ περισσεύσῃ πλεῖον
τῶν γραμματέων
καὶ
Φαρισαίων,
οὐ μὴ εἰσέλθητε
εἰς τὴν βασιλείαν
τῶν οὐρανῶν.

I v. 20 följer ännu en förklaring som knyts till det föregående med ordet γὰρ, dvs. ”ty” i frasen Λέγω γὰρ ὑμῖν.¹⁹³ Liksom inledningsfrasen i v. 18, betonar denna fras den kristologiska

¹⁹¹ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 384-6.

¹⁹² Egen översättning från *Novum Testamentum Graece*.

¹⁹³ Meier varnar även här för att dra slutsatsen att v. 20 är knuten till v. 17 genom att man lägger för stor vikt vid partikeln γὰρ, se Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 108.

aspekten och signalerar att något viktigt följer.¹⁹⁴ Här vänder sig Jesus direkt till lärjungarna och förklarar att (ὄτι) om deras rättfärdighet inte flödar över mer än de skrifflärdas och fariséernas, kommer de definitivt inte (οὐ μὴ) in i himmelriket. δικαιοσύνη, dvs. ”rättfärdighet” är ett nyckelord i denna vers. οὐ μὴ i kombination med aorist konjunktiv innebär starkast möjligaste förnekelse av en framtida handling, samtidigt som det visar att det tidigare nämnda villkoret ses som möjligt att uppfylla.¹⁹⁵

2.5.3 Vad är innebörden av frasen περισσεύω πλεῖον?

πλεῖον

Banks, Davies/Allison och Luz m.fl. anser att πλεῖον, dvs. ”mer” (komparativ av πολύς, dvs. ”mycket”) bör tolkas i en kvantitativ betydelse – om inte er rättfärdighet finns i en mycket högre kvantitet än hos de skrifflärda och fariséerna, kommer ni inte in i himmelriket. Luz anser detta ger stöd åt uppfattningen att vv. 17-19 handlar om att de enskilda buden i lagen skall hållas. Jesu undervisning i vv. 21-48 förtydligar, enligt Luz, att det handlar om att de gammaltestamentliga buden radikaliserar och att kärleksbudet kommer i centrum av dessa skärpta bud. Lärjungarnas kvantitativt större rättfärdighet, innebär samtidigt att deras liv i kärlek är kvalitativt mer intensiva inför Gud. På så sätt oscillerar v. 20, enligt Luz, mellan en kvantitativt och en kvalitativt större rättfärdighet.¹⁹⁶ Även Banks och Davies/Allison ser något kvalitativt nytt i denna rättfärdighet.¹⁹⁷

Både Deines och Hagner går emot den kvantitativa tolkningen av πλεῖον. Hagner påpekar att Jesu undervisning knappast fokuserar på lagens petitesser på ett sätt som t.o.m. överträffar fariséerna. Istället menar han att πλεῖον ger betoning åt περισσεύω.¹⁹⁸ Deines visar att πλεῖον har betydelsen av ett eskatologiskt ”mer”. Komparativformen πλεῖον används utan teologisk vikt på flera ställen i Matteus evangelium, men på några ställen förekommer det med en särskild betydelse: ”här finns det som är större än templet” (12:6) när Jesus kritiserar för att hans lärjungar ryckte av ax och åt på sabbaten och ”här finns något som är förmer än Jona” när Jesus säger att folk från Nineve skall uppstå vid den yttersta domen och bli detta släkte till dom (12:41). I Matt 6 uppmanas lärjungarna att inte göra sig några bekymmer för mat och kläder, eftersom livet är mer än födan och ”kroppen mer än kläderna” (6:25).¹⁹⁹ Deines förklarar att det handlar om ett sådant eskatologiskt ”mer” i Matt 5:20 förefaller trovärdig.²⁰⁰ Deines anser att 5:20 skall ses som en sammanfattning av det som har sagts i 5:3-19 och skall förstås: När er rättfärdighet inte har något eskatologiskt ”mervärde” gentemot de skrifflärdas och fariséernas rättfärdighet, då kan ni inte få tillträde till himmelriket.²⁰¹

περισσεύω

Den grundläggande betydelsen av περισσεύω i dess intransitiva form är att ”finnas i överflöd”, att ”vara extremt fruktbar”, att ”vara mer än tillräcklig”, att ”överträffa”, att ”växa”.²⁰² Som France påpekar kunde en rättfärdighet som vida överträffar de skrifflärdas och fariséernas verka omöjlig, om rättfärdighet förstods som en bokstavig lydnad av föreskrifter

¹⁹⁴ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:490; Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 289-90; France, *The Gospel of Matthew*, 184.

¹⁹⁵ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 413.

¹⁹⁶ Luz, *Matthew 1-7*, 221-2.

¹⁹⁷ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 225; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:499-500.

¹⁹⁸ Hagner, *Matthew 1-13*, 109.

¹⁹⁹ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 422-3.

²⁰⁰ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 426-7.

²⁰¹ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 429.

²⁰² Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 108-9, 116.

och regler.²⁰³ Meier visar att περισσέω i Nya Testamentet framför allt används i en teologisk kontext för att beskriva ett andligt överflöd. Det handlar då ofta om 1) en fullhet som finns och förkunnas i frälsningens nya tidsålder och 2) en ny standard som krävs i den nya tidsåldern. περισσέω är därmed ett eskatologiskt ledord, som passar väl in i sammanhanget i 5:17-19. Enligt Meier visar exempel från resten av Nya testamentet och från utombiblisk grekiska att betydelsen inte alltid är kvantitativ, dvs. i betydelsen strängare krav eller större ansträngning, utan kan vara kvalitativ, dvs. i betydelsen en anda av radikal lydnad och total kärlek.²⁰⁴ Det är i denna kvalitativa betydelse vi bör förstå den rättfärdighet, som det talas om i v. 20. Jesu undervisning i vv. 21-48 visar vad en sådan överflödande rättfärdighet och fullkomlig överensstämmelse med Guds vilja innebär. Som Meier påpekar uppvisar denna undervisning både kvantitativa och kvalitativa aspekter.²⁰⁵

2.5.4 Människors eller Guds rättfärdighet?

Redan i Gamla testamentet har ordet δικαιοσύνη två grundläggande betydelser, som också kommer fram i Matteus evangelium, dvs. Guds frälsande aktivitet och den moraliska aktiviteten hos en person som gör Guds vilja.²⁰⁶ Luz och Meier m.fl. anser att det i v. 20 handlar om den rättfärdighet som en människa åstadkommer genom att göra Guds vilja,²⁰⁷ medan Davies/Allison hävdar att rättfärdigheten i v. 20 inte ens indirekt syftar på Guds gåva och Walaskay att det bara är den som är beredd att ägna sig åt Torah-studier, som leder till en djup förståelse av vad Gud kräver av människan som kan få del i himmelriket. Dessa uppfattningar finns det knappast stöd för i evangeliet i övrigt, jfr t.ex. Matt 18:1-4.²⁰⁸

Utifrån den tidigare tolkningen av ordet πλεῖον, som ett eskatologiskt ”mer”, dvs. att lärjungarnas rättfärdighet måste ha ett eskatologiskt ”mervärde” för att de ska komma in i himmelriket, kan det i v. 20 endast handla om den rättfärdighet som Jesus åstadkommer när han uppfyller ”allt som hör till rättfärdigheten”, se Matt 3:15.²⁰⁹ Så menar också Hagner att inträdet i riket är Guds gåva, men att tillhöra riket innebär att följa Jesu undervisning. Det handlar alltså inte om att noggrant hålla varje enskilt bud i lagen. Istället förväntar sig Jesus en rättfärdighet som baseras på Guds rikes närvaro och som definieras av Jesu undervisning. Som Stephen Westerholm påpekar, kan den fullständiga tillit till Guds godhet och fullständiga hängivenhet till Gud, som Jesu efterföljare enligt Bergspredikan ska ge uttryck för som Guds barn, inte åstadkommas genom ett oberoende beslut hos Jesu efterföljare, utan endast som ett gensvar på Guds godhet.²¹⁰

Deines förklarar samma sak utifrån Matt 5:17-20, där han menar att vv. 17 och 18 fokuserar på Jesu verk och vv. 19 och 20 på slutsatserna som följer av det för lärjungarna. Därför anser Deines att övergången från v.18 till v. 19 markerar en vändpunkt som vi måste ta hänsyn till vid tolkningen av v. 20. Rättfärdigheten som nämns i v. 20 skall ses som en del av den nya verkligheten som har trätt i kraft genom Jesu verk.²¹¹ Matteus beskriver rättfärdighet, dvs. det som var lagens mål, som det avgörande i Jesu verk. Messias förväntades komma med en

²⁰³ France, *The Gospel of Matthew*, 188-91.

²⁰⁴ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 108-9, 116.

²⁰⁵ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 109-10, 116.

²⁰⁶ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 109.

²⁰⁷ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 225; Luz, *Matthew 1-7*, 221-2; Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 109-10, 116;

²⁰⁸ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:499-500; Walaskay, "Matthew 5:17-20," 419-20.

²⁰⁹ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 429.

²¹⁰ Hagner, *Matthew 1-13*, 109; Stephen Westerholm, "The Sermon of the Mount," *CTR* 6, no. 1 (1992): 50-1.

²¹¹ Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 414.

omfattande eskatologisk rättfärdighet och Matteus visar tydligt i de inledande kapitlen att Jesus är denne Messias.²¹²

Av vv. 17-20 bör vi alltså kunna dra slutsatsen att Jesu uppfyllelse av lagen innebär att han kommer med en rättfärdighet som är ”mycket mer överflödande” än den som de skriftlärdas och fariséerna åstadkom genom sitt sätt att försöka hålla lagen. Som ett gensvar på denna gåva är det nu lärjungarnas uppdrag att med Jesus som förebild handla och undervisa på det sätt som beskrivs i v. 19. På så sätt sker Jesu uppfyllelse av lagen och profeterna även i lärjungarnas liv.

2.5.5 Slutsatser från analysen av Matt 5:20

I Matt 5:20 betonas återigen den kristologiska aspekten och Jesus adresserar här lärjungarna direkt med en stark varning. Deras rättfärdighet måste flöda över mer än de skriftlärdas och fariséernas, om de ska få tillträde till himmelriket. Det är framför allt i en kvalitativ betydelse som lärjungarnas rättfärdighet måste flöda över mer än de skriftlärdas och fariséernas. Det handlar om ett andligt överflöd som är kännetecknande för frälsningens nya tid och är ett resultat av vad Jesus gör för människorna när han uppfyller all rättfärdighet. Genom att denna överflödande rättfärdighet gör det möjligt för lärjungarna att leva rättfärdiga liv, sker Jesu uppfyllelse av lagen och profeterna även i lärjungarnas liv.

2.6 Sammanfattning av analysen av Matt 5:17-20

Verserna i Matt 5:17-20 står i ett sammanhang som handlar om mission. De beskriver Jesu messianska uppdrag och visar på Jesu auktoritet att hantera lagen. Detta uppdrag är den profetiska uppfyllelsen av lagen och profeterna, dvs. Jesus är den profetiska uppfyllelsen av den rättfärdighet som utlovats av Gud i lagen och profeterna och som dessa skrifter var en föraning om. Det handlar både om den rättfärdighet som det judiska folket sökte nå genom att följa lagen och om den rättfärdighet som man hoppades på i samband med Messias ankomst. Matt 5:18 betonar starkt att ingen del av lagen kommer att bli ogiltig förrän allt som påbjuds och alla Guds löften har uppfyllts. Lagens roll som förbundsurkund och vittne om Guds vilja varar så länge som himmel och jord består. Genom att Jesus uppfyller lagen och profeterna blir hans anspråk på att vara Messias legitimt inom judendomen. Därmed blir också hans undervisning den moraliska normen för hans efterföljare. Medan lagens mål handlade om Israels rättfärdighet, så omfattar Gudsriket, som nu bryter in, alla människor. Genom att Jesus uppfyller all rättfärdighet, gäller lagens ändrade roll, även Israels folk.

För Matteus innebär rättfärdighet att handla på ett sätt som helt stämmer överens med Guds syfte att rädda människorna. Genom markörer i texten i samband med Matt 3:15 och händelsen på berget i Matt 17, markerar Matteus särskilt passionshändelsen som uppfyllelse av rättfärdigheten. I de aktuella verserna i Matt 5:17-20 framställs Jesus som ett föredöme för lärjungarna att följa. Parallellerna mellan v. 17 och v. 19 visar att det både handlar om att själv göra helt enligt Guds vilja, så som den beskrivs i Jesu undervisning och att undervisa andra att göra på samma sätt.

I Matt 5:20 betonas än en gång den kristologiska aspekten. Versen är en stark varning att om inte lärjungarnas rättfärdighet flödar över mer än de skriftlärdas och fariséernas, kommer de inte in i himmelriket. Det handlar här om ett andligt överflöd, som är resultatet av vad Jesus gör när han uppfyller all rättfärdighet. På så sätt är en människas rättfärdighet, när hon gör

²¹² Deines, *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias*, 428.

Guds vilja, möjliggjord genom Jesus och levs ut som ett gensvar på hans godhet. Därigenom sker Jesu uppfyllelse av lagen även i hans lärjungars liv.

2.7 Analys av Jesu undervisning i Matt 5:21-48

2.7.1 Redaktionsanalys av Matt 5:21-48

Det finns goda skäl att anta att den övergripande strukturen i Matt 5:21-48 är resultat av Matteus redigering. ἐπρέθη, dvs. aorist indikativ passivum av λέγω, är den viktigaste beståndsdel i inledningsformeln till de traditionella buden. På tretton andra ställen hos Matteus förekommer detta verb i formen aorist particip passivum. Båda dessa former saknas hos de andra synoptikerna och måste därför anses vara typiska för Matteus språkbruk.²¹³

Jesu version av respektive bud inleds i varje fall med frasen ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν (se vv. 22, 28, 32, 34, 39, 44). Matteus använder uttrycket λέγω ὑμῖν ungefär femtiotvå gånger i auktoritativa uttalanden av Jesus, vilket är fler gånger än Markus och Lukas tillsammans och tyder därför på Matteus redigering i åtminstone en del av fallen. Att ἐγὼ står först i meningen ger betoning åt ordet. Att ἐγὼ δὲ λέγω korresponderar mot ἐπρέθη, som är passivum divinum, visar på Jesu gudomliga auktoritet.²¹⁴

Buden från traditionen inleds med tre liknande formler av olika längd. Det är bara det första och det fjärde budet (vv. 21 och 33) som börjar med en komplett inledningsformel: ἠκούσατε ὅτι ἐπρέθη τοῖς ἀρχαίοις. I v. 33 är frasen dessutom betonad genom att den inleds med ordet πάλιν, dvs. ”åter”, ”vidare”. Detta visar att undervisningen är indelad i två ungefär lika stora block, med tre bud i varje.²¹⁵ Även denna struktur tyder på Matteus redigering av avsnittet och de båda blocken kan vara en anspelning på de båda stentavlorna med de tio budorden i 2 Mos 34.

Genom att Jesus presenteras som en ny messiansk laggivare i vv. 21-48, uppfylls här som Allison påpekar, den förväntan på ny uppenbarelse, som skapats genom anspelningen på uppenbarelsen på berget Sinai i Matt 5:1-2.²¹⁶

2.7.2 Analys av det första budet: Försona dig med din motpart

2.7.2.1 Översättning av Matt 5:21-26²¹⁷

²¹Ni har hört att det är sagt till förfäderna: Du skall inte dräpa. Den som dräper skall stå till svars inför domstol.²¹⁸ ²²Men jag säger er att var och en som är arg på sin bror skall stå till svars inför domstol.²¹⁹ Och den som säger till sin bror: ”Dumhuvud” skall stå till svars inför rådet.²²⁰ Och den som säger: ”Du dåre”, skall vara hemfallen åt helvetets eld. ²³Därför, om du bär fram din offergåva till altaret och där kommer ihåg att din bror har något emot dig, ²⁴lämna din offergåva där framför altaret och gå först och försona dig med din bror och kom därefter och bär fram din offergåva. ²⁵Var snabbt beredd att bli vän med²²¹ din motpart,

²¹³ Byrskog, *Jesus the Only Teacher*, 391-5.

²¹⁴ Byrskog, *Jesus the Only Teacher*, 294-6, 391-5.

²¹⁵ Betz, *The Sermon on the Mount*, 259; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:504; Luz, *Matthew 1-7*, 226.

²¹⁶ Allison, *The New Moses*, 184-90.

²¹⁷ Egen översättning från *Novum Testamentum Graece*.

²¹⁸ Ordagrant: ”skall vara hemfallen åt domen”.

²¹⁹ Ordagrant: ”skall vara hemfallen åt domen”.

²²⁰ Ordagrant: ”skall vara hemfallen åt Stora Rådet”.

²²¹ Se t.ex. Hagner *Matthew 1-13*, 117 och Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:519.

medan du är med honom på vägen, så att inte motparten överlämnar dig till domaren och domaren (överlämnar dig) till tjänaren och du kastas i fängelse. ²⁶Sannerligen säger jag dig, du kommer inte ut därifrån förrän du har betalat sista öret.

2.7.2.2 Strukturanalys av Matt 5:21-26

²¹Ἠκούσατε

ὅτι

ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις·

οὐ φονεύσεις·

ὃς δ' ἂν φονεύσῃ,

ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει.

²²ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν

ὅτι

πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ

ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει·

ὃς δ' ἂν εἶπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ· ῥακά,

ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ·

ὃς δ' ἂν εἶπῃ· μωρέ,

ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός.

²³ἐὰν οὖν προσφέρῃς

τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον

κάκει μνησθῆς

ὅτι

ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ,

²⁴ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου

ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου

καὶ

ὑπάγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου,

καὶ

τότε ἔλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου.

²⁵ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχύ,

ἕως ὅτου εἶ μετ' αὐτοῦ ἐν τῇ ὁδῷ,

μήποτε σε παραδῶ

ὁ ἀντίδικος τῷ κριτῇ

καὶ

ὁ κριτῆς τῷ ὑπηρέτῃ

καὶ

εἰς φυλακὴν βληθήσῃ·

²⁶ἀμὴν λέγω σοι,

οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν,

ἕως ἂν ἀποδῶς τὸν ἔσχατον κοδράντην.

Avsnittet börjar med frasen ”Ni har hört att det är sagt till förfäderna” följt av befallningen ”Du skall inte dräpa.” Efter ett sammanbindande dé beskrivs sedan påföljden för den som dräper. Ytterligare ett dé binder samman den föregående tesen med Jesu bud, vilket inleds med frasen ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν följt av ὅτι. Därefter följer beskrivningen av tre överträdelser, samt påföljden för var och en av dessa. Det handlar om den som är arg på sin bror, den som kallar sin bror ”dumhuvud”, samt för den som kallar sin bror ”dåre”. Den förste skall stå till svars inför domstol – dvs. samma påföljd som enligt vad som var sagt till fäderna gäller för den som dräper – den andre skall ställas inför rådet och den tredje skall vara hemfallen åt

helvetets eld. De tre olika fallen binds samman med två δέ. Det finns en tydlig koppling mellan tes och Jesu bud genom frasen ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει, dvs. ”skall stå till svars inför domstol”. Vidare hör vrede och mord samman redan i den judiska visdomstraditionen.²²²

Med konjunktionen οὖν, dvs. ”därför” knyts en slutsats i form av en konditionalsats och tre uppmaningar till beskrivningen av de tre överträdelsena och deras följder. Om den som lyssnar till undervisningen bär fram sin offergåva till altaret och där (καὶκεῖ) kommer ihåg att (ὅτι), hans/hennes bror har något emot honom/henne, då uppmanas denna person att lämna sin offergåva där och först (καὶ... πρῶτον) gå bort och försona sig och sedan (καὶ τότε), komma och bära fram sin offergåva. Sedan följer en uppmaning som sammanfattar hela Jesu bud: var snabbt beredd att bli vän med din motpart, medan (ἕως ὅτου) du är med honom på vägen, så att inte (μῆποτε) motparten överlämnar dig till domaren och (καί), domaren överlämnar dig till tjänaren och (καί), du kastas i fängelse. Perikopen avslutas med ett konstaterande som genom sammanhanget knyts till den närmast föregående satsen: sannerligen säger jag dig (ἀμὴν λέγω σοι), du kommer inte ut därifrån, förrän (ἕως) du betalat allt.

Ordet ἀδελφός, dvs. ”bror” betonas genom att det förekommer fyra gånger i de första fyra verserna.

Det fall som beskrivs i det traditionella budet, dvs. ”dråp”, motsvaras i Jesu bud av tre mycket mindre förseelser, som enligt Jesus leder till samma eller strängare straff än mord.

Det är intressant att lägga märke till proportionerna mellan de olika delarna i denna perikop. Budet som har förts vidare genom traditionen, återges med 10 ord. Jesu bud återges med tre exempel och 34 ord, medan slutligen uppmaningen till försoning är det som får mest utrymme och återges med 84 ord. Detta visar att uppmaningen till försoning är själva kärnan i denna del av Jesu undervisning.

Sammanfattningsvis visar strukturanalysen på en tydlig koppling mellan mord och vrede genom att samma påföljd beskrivs i båda fallen. Genom en fyrfaldig upprepning av ordet ἀδελφός, dvs. ”bror” finns det en stark betoning på denna nära relation. Det utrymme som ges åt uppmaningen till försoning visar att detta är själva kärnan i Jesu bud.

2.7.2.3 Bakgrund till Matt 5:21

I Matt 5:21 citerar Jesus ordagrant det femte budet från avsnittet med de tio budorden i 2 Mos 20:15 LXX och 5 Mos 5:18 LXX. Därefter följer en konditionalsats: ὃς δ' ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει, dvs. ”den som dräper skall stå till svars inför domstol”. Betz menar att konditionalsatsen utgör en tolkning av budordet i form av kasuistisk²²³ lag och att det är denna muntliga tradition som Jesus kritiserar.²²⁴ Som Banks påpekar relaterar dock inte Jesu bud till den senare delen av versen, utan till budordet. Det är därför troligt att hela tesen är baserad på Gamla testamentet och att konditionalsatsen är en sammanfattning av avsnitt som specificerar dödsstraff för den som har mördat, se 2 Mos 21:12; 3 Mos 24:17; 4 Mos 35:12, 16-18, 30-31 och 5 Mos 19:11-12.²²⁵

²²² Luz, *Matthew 1-7*, 233.

²²³ ”Läran om allmänna grundsatsers praktiska tillämpning i enskilda fall”, se Margaretha Andersson Söderberg m.fl., ”kasuistik”, *Norstedts uppslagsbok* (Stockholm: Norstedts förlag AB, 1992), 625.

²²⁴ Betz, *The Sermon on the Mount*, 215-21.

²²⁵ Banks, *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*, 186-7; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:511.

2.7.2.4 Betydelsen av avsnittet i Matt 5:21-26

Påföljden för mord var enligt den mosaiska lagen dödsstraff. I Bergspredikan uppges bara att den som dräper kommer att ställas till svars inför domstol. Förmodligen har det samma innebörd som att få lagens straff för mord.²²⁶

Enligt G. Bertram, Betz, Davies/Allison, Hagner och Luz m.fl. är de båda skällsorden likvärdiga. Bertram menar att ordet $\mu\omega\rho\acute{\epsilon}$ kan vara en översättning och förklaring av det arameiska låneordet $\rho\acute{\alpha}\kappa\acute{\alpha}$, medan Luz menar att det är möjligt att anta en ökad intensitet mellan det första och andra skällsordet.²²⁷

I synnerhet i Matteus evangelium används ordet $\acute{\alpha}\delta\epsilon\lambda\phi\acute{o}\varsigma$ som beteckning på en annan lärjunge och flera forskare, bl.a. Bertram, Don Garlington, och Luz har därför dragit slutsatsen att Jesu bud handlar om relationer inom trosgemenskapen.²²⁸ Enligt Davies/Allison är denna tolkning tveksam, eftersom ”rådet”, ”altaret” och ”fängelset” inte är särpräglat kristna företeelser.²²⁹ Dessa företeelser bör emellertid ha funnits i det samhälle som Jesus undervisade i. Davies/Allison påpekar att det även finns problem med att likt Hagner förstå ordet i den bredare betydelsen ”nästa”, eftersom avsnittet i vv. 21-26 uppvisar likheter med församlingsregler i texter från Qumran.²³⁰ I den aktuella kontexten där Jesus undervisar sina lärjungar ger allt detta stöd åt den snävare tolkningen att det handlar om relationer mellan Jesu efterföljare.

Fosters tolkning av v. 21-22, tar helt udden av Jesu undervisning och är knappast trolig, då han tolkar den som kritik av de som smädar de troende och därmed en tröst för de troende, istället för att vara en utmanande undervisning som riktar sig till lärjungarna.²³¹ Mer intressant är då den tolkning som Garlington gör. Han utgår från ordet $\mu\omega\rho\acute{\epsilon}$, dvs. ”dåre” eller $\mu\omega\rho\acute{o}\varsigma$, dvs. ”dåraktig”, som i flera andra sammanhang i evangeliet används som beskrivning av personer som inte får del av Gudsriket i dess fullkomliga form, se Matt 7:26; 23:17 och 25:2, 3, 8. Till skillnad från tidigare nämnda forskare anser Garlington och Robert H. Gundry m.fl. att Jesu bud inte handlar om att förolämpa en person, utan om att fördöma en annan efterföljare till Jesus genom att kalla personen ”dåre”, dvs. en som inte har del i Guds rike.²³² Denna tolkning ligger i linje med användningen av ordet i Septuaginta, där ordet betecknar en person som avfallit från Gud och att bli en dåre beskrivs som en följd av Guds dom.²³³ Att Jesus själv tilltalar de skriftlärdade och fariséerna med $\mu\omega\rho\iota\ \kappa\alpha\iota\ \tau\upsilon\phi\lambda\omicron\iota$, dvs. ”Ni blinda dårar” när han kritiserar deras undervisning i Matt 23:17, stödjer denna tolkning.

²²⁶ Luz, *Matthew 1-7*, 234-5.

²²⁷ G. Bertram, ” $\mu\omega\rho\acute{o}\varsigma$ κτλ.,” *TDNT* 4:832-47; Betz, *The Sermon on the Mount*, 220; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:515-6; Don Garlington, ”You Fool’ Matthew 5:22,” *BBR* 20, no. 1 (2010): 61-83; Hagner, *Matthew 1-13*, 115-6; Luz, *Matthew 1-7*, 235.

²²⁸ För användningen av ordet $\acute{\alpha}\delta\epsilon\lambda\phi\acute{o}\varsigma$ se France, *The Gospel of Matthew*, 200 n. 80. Bertram, *TDNT* 4:842; Garlington, ”You Fool’ Matthew 5:22,” 65-8; Hagner, *Matthew 1-13*, 116; Luz, *Matthew 1-7*, 240. Allison har visat att såväl ordet $\acute{\alpha}\delta\epsilon\lambda\phi\acute{o}\varsigma$, dvs. ”bror”, som sammankopplingen av vrede med mord, samt situationen, där en individ själv bär fram sin offergåva, utgör viktiga anspelningar på berättelsen av Kain och Abel i 1 Mos 4, se Allison, *Studies in Matthew* (Grand Rapids: Baker Academic, 2005), 65-78.

²²⁹ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:512-3.

²³⁰ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:513; Hagner, *Matthew 1-13*, 116.

²³¹ Foster menar att uppmaningarna till lärjungarna kommer först i de följande verserna. Dock medger Foster att hyperbolerna i vv. 29-30 används för att betona allvaret i Jesu version av det andra budet i avsnittet, se Foster, *Community, Law and Mission in Matthew’s Gospel*, 100, 105.

²³² Garlington, ”You Fool’ Matthew 5:22,” 61-83; Gundry, *Matthew* (Grand Rapids: Eerdmans, 1982), 84-5.

²³³ Bertram, *TDNT* 4:833-6.

Det finns även olika uppfattningar om hur följderna för de tre överträdelserna i v. 22 bör förstås. Davies/Allison påpekar att det knappast är möjligt att döma vrede i en mänsklig domstol, men utesluter att det skulle handla om en gudomlig domstol, eftersom uttrycket då skulle få en annan betydelse än i v. 21. Hagner anser att det i v. 22 förmodligen handlar om tre uttryck som beskriver dödsstraffet i en stegrande skala, eftersom en dödsdom i den lokala domstolen eller i högsta domstolen, förmodligen kan ses som en förebild av den yttersta domen som leder till ett helvetesstraff. Keener menar att det kan vara Guds domstol som åsyftas redan i v. 21. Rådet i v. 22 bör då syfta på Guds himmelska rådsförsamling och alla tre påföljderna motsvara en dom till evigt straff i helvetet. Den mest trovärdiga förklaringen presenterar dock Bertram och Luz, då de hävdar att det inte handlar om tre olika sorters domstolar, eftersom *κρίσις* är ett allmänt ord för domstol som omfattar de båda andra, som är den högsta mänskliga domstolen, respektive Guds domstol. Istället handlar det om en stark betoning genom den trefaldiga upprepningen.²³⁴ Det är först vid den tredje överträdelsen som ett straff nämns och då handlar det om den eviga döden, ett straff som bara Gud själv kan utdöma. Detta ger en tydlig skärpa åt budet.

Sammanfattningsvis handlar Jesu bud om att vrede och fördömande tal jämföras med mord. Användningen av ordet *ὀδελφός*, dvs. ”bror” tyder på att det är relationer mellan Jesu efterföljare som står i fokus för Jesu bud. De tre exemplen och deras påföljder ger en stark betoning åt budet. Straffet som nämns i det tredje fallet, dvs. att hamna i helvetets eld, ger extra skärpa åt Jesu bud.

2.7.2.5 Förhållande mellan det traditionella budet och Jesu bud i Matt 5:21-26

V. 22 visar att Jesus jämför vrede och fördömande tal med mord. Genom att fokus ligger på människans sinnelag, som leder till ett felaktigt handlande, går han mycket längre än det ursprungliga budet i v. 21. Medan budet från traditionen är allmänt hållet, verkar Jesu bud framför allt ha som syfte att värna gemenskapen bland hans efterföljare.²³⁵

Genom att Jesus går längre än det ursprungliga budet och fokuserar på människans sinnelag, upphäver han knappast lagen. Snarare handlar det om att han fokuserar på budet om kärlek till nästan i 3 Mos 19:18, dvs. den andra delen av det dubbla kärleksbudet i Matt 22:37-39, när han i sitt bud i Matt 5:22-26 uppmanar till försoning mellan sina efterföljare. Enligt Matt 22:40 menar Jesus att det dubbla kärleksbudet, med sin uppmaning att älska både Gud och nästan, är grunden för ”hela lagen och profeterna”.

2.7.3 Analys av det andra budet: Gör allt som krävs för att inte begå äktenskapsbrott

2.7.3.1 Översättning av Matt 5:27-30²³⁶

²⁷Ni har hört att det är sagt: Du skall inte begå äktenskapsbrott. ²⁸Men jag säger er att var och en som ser på en kvinna med begärelse redan har begått äktenskapsbrott med henne i sitt hjärta. ²⁹Om ditt högra öga får dig på fall, riv ut det och kasta (det) ifrån dig. Ty det är bättre för dig att en av dina lemmar fördärvas än att²³⁷ hela din kropp kastas i helvetet. ³⁰Och om din högra hand får dig på fall, hugg av den och kasta (den) ifrån dig. Ty det är bättre för dig att en av dina lemmar fördärvas än att²³⁸ hela din kropp förgås i helvetet.

²³⁴ Bertram, *TDNT* 4:841-2; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:512, 514-6; Hagner, *Matthew 1-13*, 115-6; Keener, *A commentary on the Gospel of Matthew*, 184; Luz, *Matthew 1-7*, 235.

²³⁵ Bertram, *TDNT* 4:842, Garlington, “‘You Fool’ Matthew 5:22,” 81-3.

²³⁶ Egen översättning från *Novum Testamentum Graece*.

²³⁷ Ordagrant: ”och inte”.

²³⁸ Ordagrant: ”och inte”.

2.7.3.2 Strukturanalys av Matt 5:27-30

²⁷Ἠκούσατε

ὅτι ἐρρέθη·

οὐ μοιχεύσεις.

²⁸ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν

ὅτι

πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα

πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν

ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν

ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.

²⁹εἰ δὲ ὁ ὀφθαλμὸς σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε,

ἔξελε αὐτὸν

καὶ

βάλε ἀπὸ σοῦ·

συμφέρει γάρ σοι

ἵνα

ἀπόληται ἐν τῶν μελῶν σου

καὶ

μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου βληθῆ εἰς γέενναν.

³⁰καὶ

εἰ ἡ δεξιὰ σου χεὶρ σκανδαλίζει σε,

ἔκκοψον αὐτήν

καὶ

βάλε ἀπὸ σοῦ·

συμφέρει γάρ σοι

ἵνα

ἀπόληται ἐν τῶν μελῶν σου

καὶ

μὴ ὅλον τὸ σῶμά σου εἰς γέενναν ἀπέλθῃ.

Avsnittet är uppdelat i tre delar. Den första delen återger det traditionella budet. Den andra delen återger Jesu version av samma bud och den tredje delen innehåller två rekommendationer för att undvika äktenskapsbrott.

Avsnittet börjar med den något kortare frasen – jämfört med inledningen till föregående avsnitt – ”Ni har hört att det är sagt”, följt av befallningen ”Du skall inte begå äktenskapsbrott.” Ett δέ binder samman det följande med den föregående tesen. Även här inleds Jesu bud med frasen ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν följt av ὅτι. Därefter konstaterar Jesus att var och en som ser på en kvinna med begärelse redan har begått äktenskapsbrott i sitt hjärta. Jesu bud binds samman med tesen m. h. a. verbet μοιχεύω, dvs. ”begå äktenskapsbrott”. Detta verb är betonat genom dess placering i början av frasen.²³⁹ Med ett sammanbindande δέ fortsätter texten med en varning: om ditt högra öga får dig på fall, riv ut det och (καὶ) kasta det ifrån dig. Efter ett förklarande γάρ, dvs. ”ty” påpekas att det är bättre för den som lyssnar att (ἵνα) en av hans eller hennes lemmar fördärvas och (καὶ) inte hela kroppen kastas i helvetet. Ögat utgör här kopplingen till det föregående, där det talas om att ”se på en kvinna med begärelse”. Efter ett sammanbindande καί, dvs. ”och” fortsätter texten med en mycket snarlik varning och förklaring där det gäller den högra handen istället för högra ögat och där handen bör huggas

²³⁹ Luz, *Matthew 1-7*, 245.

av istället för rivas ut som ögat och den fara som skall undvikas inte är att kastas i helvetet, utan att förgås i helvetet.

Vv. 29 och 30 som innehåller de två rekommendationerna, i form av hyperboler, för att undgå äktenskapsbrott är utformade som ett isocolon²⁴⁰ och är nästan ordagrant lika i synnerhet i den senare delen av respektive vers.²⁴¹ Även två-satserna innehåller isocolon, där de tre sista orden i respektive del utgör en kiasm,²⁴² vilket kan tolkas som att det finns en viss betoning på att kastas i helvetet/förgås i helvetet. Förmodligen är skillnaderna i det senare fallet endast stilistiska variationer, som saknar betydelse.²⁴³

Sammanfattningsvis visar strukturanalysen att Jesu bud utgör en stark varning för att begå äktenskapsbrott. Såväl brottet dvs. att ”begå äktenskapsbrott”, som straffet dvs. att ”kastas i helvetet”/”förgås i helvetet” är betonat. De båda exemplen utgör i sin hyperboliska form och tydliga parallellism starka varningar för den slutgiltiga konsekvensen av äktenskapsbrott.

2.7.3.3 Bakgrund till Matt 5:27

I Matt 5:27 citerar Jesus återigen ett av de tio budorden, dvs. det sjätte budet från 2 Mos 20:14 LXX och 5 Mos 5:18 LXX.

2.7.3.4 Betydelsen av avsnittet i Matt 5:27-30

Μοιχεύω, dvs. ”begå äktenskapsbrott” är ett verb som endast används om män. Tolkningen av orden γυνή och πρὸς är avgörande för förståelsen av v. 28. Utifrån det sjätte budet och verbet μοιχεύω bör γυνή förstås i betydelsen ”gift kvinna” och inte vilken kvinna som helst. Hos Matteus används πρὸς med infinitiv för att visa avsikt och inte för att visa följd. Det handlar därför om att se på en kvinna med avsikt att bryta hennes äktenskap.²⁴⁴ Jesu bud uttrycker alltså övertygelsen att äktenskapsbrott börjar i en människas inre. Illustrationerna i vv. 29-30 visar att Jesus, enligt Matteus, förväntar sig att en lärjunge gör allt som krävs för att undgå att begå äktenskapsbrott.

Sammanfattningsvis handlar Jesu bud om att hans efterföljare ska göra allt som krävs för att undgå att begå äktenskapsbrott.

2.7.3.5 Förhållande mellan det traditionella budet och Jesu bud i Matt 5:27-30

Att jämställa att ha begärelse till en gift kvinna med äktenskapsbrott innebär en intensifiering av det sjätte budet, då det inte bara rör sig om handlingar, utan om tankar. Det finns ingen motsägelse mellan budordet och Jesu bud. Genom att begå äktenskapsbrott i tanken förbryter sig en människa mot lagens djupaste avsikt. Att Jesus förbjuder tankar som kan leda till ett brott mot lagen innebär knappast att han upphäver lagen, utan snarare att han värnar om att lagen ska hållas. Här är det troheten till ett ingånget förbund och kärleken till nästan, dvs. den andra delen av det dubbla kärleksbudet i Matt 22:37-39, som står i centrum av Jesu bud.

²⁴⁰ Isocolon är en struktur av meningar eller fraser, som har samma eller nästan samma antal stavelser, men också i alla sina delar har samma rytm, se Maarten J. J. Menken, *Numerical Literary Techniques in John: The Fourth Evangelist's Use of Numbers of Words and Syllables* (Leiden: Brill Academic Publishers, 1985), 13-5.

²⁴¹ Betz, *The Sermon on the Mount*, 239; Hagner, *Matthew 1-13*, 120.

²⁴² Betz, *The Sermon on the Mount*, 236.

²⁴³ Hagner, *Matthew 1-13*, 121.

²⁴⁴ Betz, *The Sermon on the Mount*, 231, 233; Hagner, *Matthew 1-13*, 121; Luz, *Matthew 1-7*, 244-6.

2.7.4 Analys av det tredje budet: Skilj dig inte från din hustru

2.7.4.1 Översättning av Matt 5:31-32²⁴⁵

³¹Och det är sagt: Den som skiljer sig från sin hustru skall ge henne skilsmässobrev. ³²Men jag säger er att var och en som skiljer sig från sin hustru, utom p. g. a. otukt gör henne till äktenskapsbryterska och den som gifter sig med en skild kvinna begår äktenskapsbrott.

2.7.4.2 Strukturanalys av Matt 5:31-32

³¹Ἐρρέθη δέ·

ὅς ἂν ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ,
δότω αὐτῇ ἀποστάσιον.

³²Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν

ὅτι

πᾶς ὁ ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ
παρεκτὸς λόγου πορνείας
ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι,

καὶ

ὅς ἐὰν ἀπολελυμένην γαμήσῃ,
μοιχᾶται.

Det tredje budet från traditionen knyts ihop med det föregående med ett δέ. Den inledande frasen har kortats ner till ”Och det är sagt” följt av befallningen: ”Den som skiljer sig från sin hustru skall ge henne skilsmässobrev.” Den kortare formen av inledningsfrasen motiveras både av symmetrin i avsnittet i vv. 21-48 och av att detta bud innehållsmässigt är nära förbundet med det föregående. Ett δέ binder samman det följande med den föregående tesen. Även här inleds Jesu bud med frasen ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν följt av ὅτι. Sedan följer konstaterandet att var och en som skiljer sig från sin hustru av annat skäl än otukt gör henne till en äktenskapsbryterska (ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι) och (καὶ) den som gifter sig med en skild kvinna begår äktenskapsbrott (μοιχᾶται). Den dubbla användningen av verben μοιχεύω, dvs. ”begå äktenskapsbrott” och μοιχάω, dvs. ”orsaka att begå äktenskapsbrott” knyter inte Jesu bud till tesen i v. 31, utan till tesen i v.27.²⁴⁶

V. 32a och b är formulerade som ett ordspråk (mashal) med syntetisk parallellism, vilket blir ännu tydligare om man tar bort frasen ”utom p.g.a. otukt”, som också saknas i parallellställena Luk 16:18 och Mark 10:11.²⁴⁷ Parallellismen i v. 32a och b visar att de båda fallen är likvärdiga, dvs. att orsaka att äktenskapet kan brytas genom att hustrun gifter om sig och att gifta sig med en skild kvinna. Eftersom frasen ”utom p.g.a. otukt” stör parallellismen är det förmodligen ett viktigt undantag.

Sammanfattningsvis visar strukturanalysen att detta bud är nära förbundet till det föregående. Budet visar att skilsmässa kan leda till äktenskapsbrott, som enligt det föregående budet till varje pris skall undvikas av en efterföljare till Jesus. Otukt verkar vara ett viktigt undantag, då skilsmässa accepteras.

²⁴⁵ Egen översättning från *Novum Testamentum Graece*.

²⁴⁶ Luz, *Matthew 1-7*, 250.

²⁴⁷ Luz, *Matthew 1-7*, 250.

2.7.4.3 Bakgrund till Matt 5:31

Matt 5:31 innehåller en kort sammanfattning av den procedur i 5 Mos 24:1-4 som snarare handlar om omgifte än om skilsmässa. Även om inget specifikt bud som nämns, handlar det även i detta fall om det sjätte budet, dvs. om att inte begå äktenskapsbrott. Fokus ligger dock här på äktenskapsbrott som konsekvens av en skilsmässa.²⁴⁸

2.7.4.4 Betydelsen av avsnittet i Matt 5:31-32

En nyckel till förståelsen av avsnittet ligger i uttrycket *παρεκτός λόγου πορνείας*, dvs. ”utom p.g.a. otukt”. Katolska exegeter har tidigare hävdade att *παρεκτός* ska förstås i en inkluderande betydelse, dvs. som ”inte ens” och har därmed inte tillåtit skilsmässa under några omständigheter. Numera verkar det dock finnas konsensus kring att *παρεκτός* endast kan tolkas som ett undantag.²⁴⁹

Uttrycket *παρεκτός λόγου πορνείας*, dvs. ”utom p.g.a. otukt”, verkar vara baserat på uttrycket *עֲרֻת דְּבָר* i 5 Mos 24:1. Enligt Foster används ordet *עֲרֻת* för att undvika ord som direkt syftar på nakenhet eller orenhet, dvs. på ett liknande sätt som *ἀσχημῶν* i uttrycket *ἀσχημῶν πράγμα*, dvs. ”opassande/skamlig handling”, som uttrycket översätts med i LXX. *πορνεία* är däremot ett mer direkt begrepp.²⁵⁰

Meier anser att *πορνεία* syftar på incestuösa äktenskap och att det var en av de fyra handlingar som förbjöds i slutet av den apostoliska bekännelsen i Apg 15:29. Enligt Meier, bevisas detta av 1 Kor 5:1, eftersom det där är tydligt att det handlar om ett sådant förhållande.²⁵¹ Det är dock mer troligt att *πορνεία* ska tolkas som äktenskapsbrott, som är den tolkning som bl.a. Davies/Allison, Hagner och Luz gör. Hagner hävdar att *πορνεία* inte kan syfta på incestuösa förhållanden eftersom ett otillåtet äktenskap inte skulle ha setts som ett riktigt äktenskap och då skulle det inte heller behövts någon skilsmässa. Dessutom används inte ordet *πορνεία* i Septuagintas version av 3 Mos 17-18, där det talas om sådana förhållanden.²⁵² Vidare menar David/Allison att det inte alls är säkert att de fyra förbudet i Apg 15:29 är hämtade från helighetslagarna i 3 Mos 17-18, vilket är ett av argumenten för att det skulle handla om incestuösa äktenskap. Inte heller finns det stöd hos kyrkofäderna för betydelsen ”incest”.²⁵³ Luz påpekar att *πορνεία*, dvs. ”otukt”, när det gäller en kvinna, bör handla om äktenskapsbrott. *πορνεία* är visserligen ett allmänt ord för allt slags olagligt samlag, men om det handlar om någon speciell sorts orenhet, framgår det alltid av sammanhanget vad det handlar om och därför kan det inte i detta fall handla om incestuösa förhållanden. *παρεκτός λόγου πορνείας* är en tydlig referens till 5 Mos 24:1. Därför måste det handla om skäl till skilsmässa i legitima äktenskap. I bibelns språktradition är det mer sannolikt att ord på roten *μοιχ-* används om män och ord på roten *πορν-* om kvinnor, även om orden *μοιχεία* och *πορνεία* ibland är synonyma.²⁵⁴

²⁴⁸ Betz, *The Sermon on the Mount*, 243-4; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:527-8; Luz, *Matthew 1-7*, 250-1.

²⁴⁹ Betz, *The Sermon on the Mount*, 249-50; Luz, *Matthew 1-7*, 253-5.

²⁵⁰ Betz, *The Sermon on the Mount*, 249-50; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:528; Foster, *Community, Law and Mission in Matthew's Gospel*, 112; Luz, *Matthew 1-7*, 247.

²⁵¹ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 147-50.

²⁵² Hagner, *Matthew 1-13*, 124-5.

²⁵³ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:529-31.

²⁵⁴ Luz, *Matthew 1-7*, 253-5.

Innebörden av Jesu tredje bud är att äktenskapet är ouplösligt och därför kan det inte upphävas med hjälp av ett skilsmässobrev. Det enda fall när skilsmässa accepteras enligt Matt 5:32 är när äktenskapet redan har brutits p.g.a. av otukt. Matteus beskriver det från mannens perspektiv: Om en man skiljer sig från sin hustru och ger henne skilsmässobrev är han orsak till att hon begår äktenskapsbrott, om hon skulle gifta om sig. Om en man gifter sig med en fränskild kvinna begår han äktenskapsbrott, antingen genom att han gifter sig med en kvinna som har begått äktenskapsbrott eller genom att han gifter sig med en kvinna som, enligt v. 32, inte är lagligt skild – även om hon har fått skilsmässobrev – och därför inte är fri att gifta sig med någon annan.²⁵⁵ Vad som gäller i det fall då kvinnan är skild till följd av hennes tidigare mans äktenskapsbrott, framgår inte av texten. Kanske var det inte aktuellt i denna kultur där kvinnan var beroende av sin man för sin försörjning.

Sammanfattningsvis beskrivs budet utifrån mannens perspektiv. Skilsmässa accepteras endast då äktenskapet redan är brutet p.g.a. πορνεία, dvs. ”otukt”. Ordet πορνεία syftar sannolikt på en kvinnas otrohet.

Matteus återger Jesu undervisning ut från mannens perspektiv: Jesus likställer att orsaka att äktenskapet kan brytas genom att hustrun gifter om sig efter en skilsmässa med att själv gifta sig med en skild kvinna. Äktenskapet är ouplösligt och skilsmässa accepteras endast då äktenskapet redan har brutits genom otrohet.

2.7.4.5 Förhållande mellan det traditionella budet och Jesu bud i Matt 5:31-32

Meier anser att Jesu bud i Matt 5:32 upphäver lagen, eftersom det upphäver tillåtelsen att skilja sig enligt Mose lag.²⁵⁶ Av parallellstället i Mark 10:7-9 och av Matt 19:4-6 framgår dock att den ursprungliga tanken vid skapelsen inte omfattade skilsmässor. Mark 10:2-5 och Matt 19:7-8 visar att Jesus ser Mose föreskrift om att skriva skilsmässobrev som en eftergift för människornas ofullkomlighet. Snarare är det, som Moo framhåller, att undervisningen i vv. 31-32 ligger i linje med 5 Mos 24:1-4 och att Jesus vänder sig mot en liberal skilsmässoprocedur som baserats på 5 Mos 24:1-4.²⁵⁷ Som Betz påpekar är undantaget i v. 32 inte en eftergift i likhet med användningen av skilsmässobrev i 5 Mos 24:1-4, eftersom det endast är ett erkännande av att äktenskapet redan är brutet p.g.a. otukt.²⁵⁸ Därför handlar det knappast om att Jesus upphäver lagen, utan att han och som t.ex. Davies/Allison och Keener m.fl. framhåller, undervisar enligt lagens ursprungliga avsikt och bekräftar därmed att skilsmässa är en synd.²⁵⁹

Som Luz konstaterar skärper Jesus t.o.m. lagen, genom att han utvidgar det gammaltestamentliga förbudet att gifta om sig med en kvinna som man tidigare har skilt sig från, till att gälla förbud mot giftermål med alla fränskilda kvinnor.²⁶⁰

Även i detta bud handlar det alltså om att Jesus värnar om att lagen ska hållas. Återigen är det troheten till ett ingånget förbund och kärleken till nästan, dvs. den andra delen av det dubbla kärleksbudet i Matt 22:37-39, som står i centrum av Jesu bud.

²⁵⁵ Betz, *The Sermon on the Mount*, 248-9; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:532.

²⁵⁶ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 140-50.

²⁵⁷ Moo. ”Jesus and the Mosaic Law,” 20.

²⁵⁸ Betz, *The Sermon on the Mount*, 256-8; Luz, *Matthew 1-7*, 251.

²⁵⁹ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:532; Keener, *A commentary on the Gospel of Matthew*, 189-92.

²⁶⁰ Luz, *Matthew 1-7*, 228-32, 256.

2.7.5 Analys av det fjärde budet: Svär inga eder

2.7.5.1 Översättning av Matt 5:33-37²⁶¹

³³Vidare har ni hört att det är sagt till fäderna: Du skall inte svära falskt²⁶² och du skall hålla dina svurna löften inför Herren. ³⁴Men jag säger er svär inte alls. Varken vid himlen för den är Guds tron ³⁵eller vid jorden för den är hans fötters fotapall, inte heller vid Jerusalem, för det är den store kungens stad. ³⁶Inte heller skall du svära vid ditt huvud, för du kan inte göra ett enda hårstrå vitt eller svart. ³⁷Ert tal skall vara: ja, ja, nej, nej. Det som är därutöver är av den onde.²⁶³

2.7.5.2 Strukturanalys av Matt 5:33-37

³³Πάλιν ἠκούσατε

ὅτι

ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις·

οὐκ ἐπιορκήσεις,

ἀποδώσεις δὲ τῷ κυρίῳ τοὺς ὄρκους σου.

³⁴ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν

μὴ ὁμόσαι ὅλως·

μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ,

ὅτι θρόνος ἐστὶν τοῦ θεοῦ,

³⁵μήτε ἐν τῇ γῆ,

ὅτι ὑποπόδιόν ἐστὶν τῶν ποδῶν αὐτοῦ,

μήτε εἰς Ἱεροσόλυμα,

ὅτι πόλις ἐστὶν τοῦ μεγάλου βασιλέως,

³⁶μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὁμόσης,

ὅτι οὐ δύνασαι μίαν τρίχα λευκὴν ποιῆσαι ἢ μέλαιναν.

³⁷ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν

ναὶ ναί, οὐ οὐ·

τὸ δὲ περισσὸν τούτων

ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστὶν.

Ordet πάλιν i början av avsnittet signalerar att det handlar om en upprepning, sedan följer den långa versionen av inledningsfrasen, dvs. den som inledde den första tesen i v. 21: ”ni har hört att det är sagt till förfäderna”, samt därefter budet: ”Du skall inte svära falskt och” (δέ) ”du skall hålla dina svurna löften inför Herren”. Ytterligare ett δέ binder sedan samman Jesu bud med den föregående tesen. Jesu bud inleds även denna gång med frasen ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν. Till skillnad från Jesu version i vart och ett av de tidigare tre buden, som sedan fortsätter med en förklaring i formen ὅτι πᾶς ὁ... följer i detta, liksom i de återstående buden, direkt en befallning, som i detta fall utgörs av uppmaningen ”svär inte alls”. Det finns här ingen språklig, utan bara en innehållsmässig förbindelse till den föregående tesen.²⁶⁴

Därefter följer fyra följsatser som var och en börjar med μήτε, dvs. ”varken”/”eller”/”inte heller” som ger exempel på vad man inte ska svära vid, följt av en förklaring som inleds med

²⁶¹ Egen översättning från *Novum Testamentum Graece*.

²⁶² Verbet ἐπιορκέω kan också ha betydelsen att bryta en ed, se Hagner, *Matthew 1-13*, 127.

²⁶³ Det är också möjligt att översätta ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστὶν som ”är av det onda”. Som France påpekar förändrar denna alternativa översättning dock inte betydelsen på något nämnvärt sätt., se France, *The Gospel of Matthew*, 215-6.

²⁶⁴ Luz, *Matthew 1-7*, 260.

ὄτι, dvs. ”ty”/”för” och som förklarar varför åhörarna inte skall svära vid respektive objekt. Det handlar om himlen, jorden, Jerusalem och slutligen ens eget huvud, följt av förklaringar som refererar till att det är Guds tron, hans fotapall, den store kungens stad, samt till åhörarens oförmåga både till att göra ett hårstrå vitt eller svart. De första tre exemplen är helt parallella och säger samma sak, vilket ger en stark betoning på att allting tillhör Gud. I det fjärde exemplet handlar det om människans oförmåga när det gäller sådant som endast Gud kan påverka.²⁶⁵

Ett kontrasterande δέ binder samman det föregående med slutsatsen ”Ert tal skall vara: ja, ja, nej, nej”. Därefter följer ett sammanbindande δέ före den avslutande kommentaren ”det som är därutöver är av den onde”. Luz påpekar att i grekiska, liksom i semitiska språk, innebär en fördubbling av ett ord en intensifiering. ”Ja, ja” betyder alltså inget annat än ett verkligt ”ja”.²⁶⁶ Det handlar alltså om att en lärjunge ska hålla sig till sanningen. Denna slutsats bekräftas av kommentaren att allt annat ”är av den onde”.

Sammanfattningsvis visar strukturanalysen att det finns en stark betoning på att en lärjunge inte skall svära vid något, eftersom allt tillhör Gud och är under hans kontroll. Istället behöver en lärjunge alltid hålla sig till sanningen.

2.7.5.3 Bakgrund till Matt 5:33

Frasen οὐκ ἐπιορκήσεις, dvs. ”Du skall inte svära falskt” finns inte i Gamla testamentet. Betz hävdar att det uttryckliga förbudet mot att svära falskt endast förekommer i hellenistisk-judisk halakah.²⁶⁷ Det är dock inte nödvändigtvis en utombiblisk källa som är bakgrund till budet i v. 33. Jan Lambrecht menar att författaren här refererar till ett av de tio budorden:

2 Mos 20:16: ”Du skall inte vittna falskt mot din nästa.”

Detta bud utgör en möjlig bakgrund, men nämner dock inget om att svära eller om eder. Davies/Allison och Hagner anser att budet är en sammanfattning av och Meier att det utgörs av citat och anspelningar på Gamla testamentets undervisning om eder:

3 Mos 19:12: ”Svär inte falskt vid mitt namn, då vanhelgar du din Guds namn...”;

4 Mos 30:2-17 som handlar om löften till Gud och edliga förpliktelser;

5 Mos 23:21-23 som handlar om löften till Gud och

Sak 8:17: ”...svär inga falska eder...”.

Enligt Hagner kan även

2 Mos 20:7: ”Du skall inte missbruka Herrens, din Guds, namn...”

utgöra bakgrund till v. 33.

Davies/Allison inkluderar även

Ps 50:14: ”...infria dina löften till den Högste!” och

Vish 14:28: ”Ja, dyrkan av de namnlösa avgudarna är all onskas början...vare sig man...eller lättvindigt begår mened.”

²⁶⁵ Hagner, *Matthew 1-13*, 127-8.

²⁶⁶ Luz, *Matthew 1-7*, 265-6.

²⁶⁷ Betz, *The Sermon on the Mount*, 263-4.

som möjlig bakgrund till v. 33.²⁶⁸

2.7.5.4 Betydelsen av avsnittet i Matt 5:33-37

I den gammaltestamentliga texten används ordet ὄρκος och motsvarande verb ἐπιρκέω både för det som vi kallar ed och det som vi kallar svuret löfte.²⁶⁹ ἐπιρκέω kan alltså antingen betyda att ”bryta ett svuret löfte” eller att ”svära falskt angående sanningshalten i ett uttalande”. Enligt John A. L. Lee är det den första betydelsen som gäller i Matt 5:33. Denna tolkning är främst baserad på att han anser att δὲ måste ha en antitetisk betydelse och att det därför måste handla om samma bud i 33c som i 33d.²⁷⁰ Davies/Allison och Lambrecht anser istället att v. 33c bör handla om att svära falskt. Davies/Allison gör denna tolkning eftersom de anser att 3 Mos 19:12 verkar finnas med i bakgrunden och Lambrecht, eftersom han menar att Matteus här refererar till det sjätte budordet. V. 33d handlar däremot om framtiden och bör därför handla om att hålla ett svuret löfte. I detta fall indikerar δὲ istället byte från en slags ed till en annan.²⁷¹ Med hänsyn till kontexten i vv. 33-37 är Davies/Allison och Lambrechts tolkning att föredra.

Enligt 5 Mos 6:13 och 10:20 skulle eder sväras i Guds namn, men vid Jesu tid fick gudsnamnet inte nämnas och man var därför tvungen att använda ett substitut, vilket alla fyra exemplen i vv. 34b-36 visar.²⁷² Betz och Meier menar att exemplen visar att det handlar om att människan vill bemäktiga sig krafter som tillhör den gudomliga sfären, dvs. att det handlar om magi.²⁷³ Att lagen skulle föreskriva magi är dock knappast tänkbart. Då är Luzs slutsats mer trolig, dvs. att befallningen att tala sanning motsvaras av kravet på att helga Guds namn.²⁷⁴ Som Moo lyfter fram, tyder användningen av hyperboler och slutsatsen i v. 37 på att Jesus betonar behovet av att tala sanning.²⁷⁵ Keener påpekar att ju längre det man svor vid befann sig från Guds namn, desto mindre ansågs faran vara för att vanhelga Gudsnamnet.²⁷⁶ Enligt Mishna var dock inte eder som svors vid himlen, jorden eller ens eget huvud bindande, åtminstone inte enligt vissa rabbinska auktoriteter. Jesus går emot detta i vv. 34b-35 genom att länka himmel och jord och Jerusalem till Gud och därmed göra ederna bindande.²⁷⁷ Av Matt 23:16-22 framgår att Jesus kritiserade fariséerna för de gjorde skillnad mellan giltiga och ogiltiga eder. Detta avsnitt, samt det som sagts om Mishna ovan, tyder på att de exempel som ges i Matt 5:34-36 i praktiken innebar ett sätt att undvika att hålla ett löfte, snarare än att uppfylla det. Därför finns det skäl att anta att Jesu totala förbud mot eder i Matt 5:34-36, berodde på att eder missbrukades på detta sätt.²⁷⁸

Sammanfattningsvis handlar den första delen av budet från traditionen om att inte svära falskt och den andra om att hålla ett svuret löfte. Enligt vissa rabbinska auktoriteter var inte eder

²⁶⁸ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:533-4; Hagner, *Matthew 1-13*, 127; Jan Lambrecht, “‘You shall not swear falsely’ (Matt 5:33c),” *NovT* 53 (2011): 315-8; Meier, *Law and History in Matthew’s Gospel*, 150-5.

²⁶⁹ Meier, *Law and History in Matthew’s Gospel*, 150-5; Moo, ”Jesus and the Mosaic Law,” 21.

²⁷⁰ John A. L. Lee, “Led Astray by Punctuation. The Meaning of ἐπιρκέω in Matt 5:33,” *NovT* 52 (2010): 24-36.

²⁷¹ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:533-4; Lambrecht, “‘You shall not swear falsely’,” 315-8.

²⁷² Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:536.

²⁷³ Betz, *The Sermon on the Mount*, 266-72; Meier, *Law and History in Matthew’s Gospel*, 150-5.

²⁷⁴ Luz, *Matthew 1-7*, 262-4.

²⁷⁵ Moo, ”Jesus and the Mosaic Law,” 21.

²⁷⁶ Keener, *A commentary on the Gospel of Matthew*, 194-5.

²⁷⁷ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:536.

²⁷⁸ Hagner, *Matthew 1-13*, 127; Keener, *A commentary on the Gospel of Matthew*, 194-5.

som svors vid himlen, jorden eller ens eget huvud bindande. Jesu förbud mot eder berodde förmodligen på detta missbruk. Istället befäller Jesus lärjungarna att alltid tala sanning.

2.7.5.5 Förhållande mellan det traditionella budet och Jesu bud i Matt 5:33-37

Gamla testamentet tillåter eder och löften och t.o.m. föreskriver dem vid vissa tillfällen. I det senare fallet innebär det att lagen upphävs, t.ex. i 2 Mos 22:10-11. Lagen har en positiv syn på eder och löften, se t.ex. 4 Mos 30, som talar om giltigheten av ett löfte och hur man i vissa fall kan upphäva ett löfte. Meier anser därför att Jesus upphäver lagen i Matt 5:34-37.²⁷⁹ Luz anser att budet i v. 33b: ”du skall inte svära falskt” skärps i Jesu version, medan budet i v. 33c: ”du skall fullgöra dina eder åt Herren” upphävs.²⁸⁰

Det verkar faktiskt som att Jesu bud innebär att lagen upphävs, eftersom eder föreskrivs i vissa situationer i Gamla testamentet. Som Hagner påpekar är dock både lagens och Jesu mål ordens tillförlitlighet.²⁸¹ Enligt vad som sagts i föregående avsnitt verkar det som att Jesus bud i första hand går emot att eder missbrukades och användes för att skapa kryphål, så att man inte skulle vara bunden vid sitt ord. David/Allison lyfter fram flera skäl för att det inte var användandet av eder i sig, som Jesus vänder sig emot: Avsnittet tar inte alls upp det faktum att både Gud och de heliga svär eder i Gamla testamentet. Vidare är förmodligen de exempel som ges i vv. 34-36 inte av den typ som användes i rätten, utan för att understryka sanningshalten i vardagligt tal. Dessutom använder Jesus ofta hyperboler, t.ex. i uppmaningen att vårt tal skall vara ”ja, ja” eller ”nej, nej”. Därför är det möjligt att förbudet i v.34a också ska förstås som en hyperbol. I Matt 23:16-22 verkar det som att giltigheten av vissa eder förutsätts. Det verkar inte heller finnas något motstånd mot att uttala eder i resten av Nya testamentet, se t.ex. Luk 1:73; Apg 2:30; Rom 1:9; 2 Kor 1:23; Gal 1:20; Fil 1:8; Heb 6:13-20 och Upp 10:6.²⁸²

Därför finns det skäl att likt David/Allison, Hagner, Keener m.fl. förstå Jesus som att det inte finns behov av några eder, eftersom en lärjunge helt enkelt ska tala sanning.²⁸³ Istället för att tala om att Jesus upphäver lagen, verkar det som att Jesus här, som Keener också påpekar, går bortom lagens bokstav till dess avsikt.²⁸⁴ De texter i Gamla testamentet som kan anses ligga bakom budet från traditionen, indikerar att det är kärleken till Gud, jfr 5 Mos 6:5, och kärleken till nästan, jfr 3 Mos 19:18, som utgör motivationen till att alltid tala sanning. Det är alltså det dubbla kärleksbudet enligt Matt 22:37-39 som står i centrum av Jesu bud.

2.7.6 Analys av femte budet: Stå inte emot den som är ond

2.7.6.1 Översättning av Matt 5:38-42²⁸⁵

³⁸Ni har hört att det är sagt: Öga för öga och tand för tand. ³⁹Men jag säger er: Stå inte emot den som är ond, utan den som slår dig på din högra kind, vänd honom också den andra. ⁴⁰Och den som vill processa med dig och ta din skjorta, ge honom också manteln. ⁴¹Den som tvingar dig (att gå med) en mil, gå två (mil) med honom. ⁴²Ge till den som ber och vänd dig inte bort från den som vill låna av dig.

²⁷⁹ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 150-5.

²⁸⁰ Luz, *Matthew 1-7*, 261, 265.

²⁸¹ Hagner, *Matthew 1-13*, 126-7.

²⁸² Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:534-6.

²⁸³ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:532-3; Keener, *A commentary on the Gospel of Matthew*, 193-4.

²⁸⁴ Keener, *A commentary on the Gospel of Matthew*, 193-4.

²⁸⁵ Egen översättning från *Novum Testamentum Graece*.

2.7.6.2 Strukturanalys av Matt 5:38-42

³⁸Ἠκούσατε

ὅτι ἐρρέθη·

ὄφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ

καὶ

ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος.

³⁹Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν

μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ·

ἀλλ’

ὅστις σε ῥαπίζει εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα [σου],

στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην·

⁴⁰καὶ

τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι

καὶ

τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν,

ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον·

⁴¹καὶ

ὅστις σε ἀγγαρεύσει μίλιον ἔν,

ὑπάγε μετ’ αὐτοῦ δύο.

⁴²τῷ αἰτοῦντί σε

δός,

καὶ

τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανίσασθαι

μὴ ἀποστραφῆς.

Detta avsnitt börjar med den något kortare frasen ”Ni har hört att det är sagt”, jfr vv. 27 och 43, följt av orden ”öga för öga och” (καὶ) ”tand för tand”. Denna fras är ett isocolon som består av två delar, där varje del består av en upprepning som avser att stärka effekten av respektive del.²⁸⁶ Ett δέ binder samman Jesu bud med den föregående tesen. Jesu bud inleds med frasen ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν och sedan följer befallningen att inte stå emot den som är ond. Här, liksom i merparten av de tidigare buden, finns en språklig koppling mellan Jesu bud och budet från traditionen, dvs. genom orden ἀντί och ἀντίστημι. Efter Jesu bud följer ἀλλά, dvs. ”utan” följt av tre exempel – sammanbundna med två καὶ, dvs. ”och” – på hur Jesus menar att man skall handla. De uppmaningar som ges är att vända andra kinden till den som slår dig på din ena kinden, att också ge manteln till den som vill processa för att få din livklädnad och att gå två mil med den som tvingar dig att gå med en mil. Dessa tre exempel följs av ytterligare två uppmaningar som breddar den inledande uppmaningen att inte stå emot den som är ond till en allmän uppmaning till givmildhet: Ge till den som ber dig och (καὶ) vänd dig inte bort från den som vill låna från dig.²⁸⁷

Det finns en tydlig parallellism, särskilt mellan det första och det tredje exemplet i v. 39b och 41, vilket ger en betoning åt att bemöta den som använder våld, med att ge honom dubbelt av det han kräver. Det finns också en viss grad av parallellism mellan det andra exemplet och de två avslutande uppmaningarna i v. 42. Dessa innehåller τῷ (particip) σοι / σε (huvudverb).²⁸⁸

²⁸⁶ Betz, *The Sermon on the Mount*, 278.

²⁸⁷ Hagner, *Matthew 1-13*, 130.

²⁸⁸ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:547; Hagner, *Matthew 1-13*, 130.

V. 42 innehåller två fraser sammanbundna med καί, dvs. ”och”, och som står i synonym parallellism.²⁸⁹ Denna parallellism ger en stark betoning på givmildhet och på att inte kräva tillbaka ens tillhörigheter.

Sammanfattningsvis visar strukturanalysen att det finns en betoning på att inte stå emot den som är ond och på vilket sätt denne skall bemötas, dvs. genom att ge honom dubbelt av det han kräver och genom att vara givmild och inte kräva ens tillhörigheter tillbaka.

2.7.6.3 Bakgrund till Matt 5:38

Bortsett från ordet καί, dvs. ”och” är frasen ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, dvs. ”öga för öga och tand för tand” i v. 38 ett citat från 2 Mos 21:24a LXX, 3 Mos 24:20b LXX och 5 Mos 19:21b LXX. Enligt Davies/Allison är det möjligt att det är den sist nämnda texten som främst är i åtanke, eftersom det där handlar om rättsprocessen och falska anklagelser, samt att både ἀνθίστημι och τὸ πονηρὸν återfinns i närmiljön.²⁹⁰

2.7.6.4 Betydelsen av avsnittet i Matt 5:38-42

Jesu uppmaning: μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ kan förstås i betydelsen att inte stå emot 1) ”det onda”, 2) ”en ond person” eller 3) ”den Onde”, dvs. Satan. Luz och Hagner anser att det första alternativet är mest troligt. Hagner menar att πονηρῷ skulle ha skrivits utan artikel om det hade syftat på en person.²⁹¹ Utifrån sammanhanget, dvs. den fras där τῷ πονηρῷ förekommer och i de efterföljande exemplen, där ordet ὄστις används, är det dock rimligare att, likt bl.a. Betz, Charles, Davies/Allison och France, välja det andra alternativet, dvs. en person som gör det onda, medan det tredje alternativet är otänkbart utifrån undervisningen i övrigt i Nya testamentet.²⁹²

Utifrån sammanhanget menar Hagner att avsnittet vill visa att istället för att hämnas är det bättre att sätta sig själv i ett sårbart tillstånd, som t.ex. Jesus gör i sitt lidande och sin död.²⁹³ Som Charles påpekar kan man dock inte tolka Jesu undervisning som att en lärjunge skall låta orättvisan fortsätta om den drabbar en oskyldig tredje part. Det är också tveksamt att tillämpa Jesu undervisning när det gäller statsangelägenheter och allmän policy, vilket ibland i kyrkohistorien lett till att man här har funnit skäl för pacifism. Jesu syfte var snarare att dämpa hämndlusten i personliga kontroverser.²⁹⁴

Det första exemplet som Jesus ger i sin version av budet, handlar om att avstå från att hämnas angrepp på ens heder. Ett slag med baksidan av handen på den högra kinden var i det judiska samhället, med sin heder- och skamkultur, den allvarligaste offentliga skymfen för en persons värdighet. Även i en sådan kultur måste en lärjunge överlåta hämnden åt Gud.²⁹⁵

I det andra exemplet handlar det om att avstå från att försöka få tillbaka sin skjorta genom en rättsprocess och istället lämna ifrån sig även manteln. Manteln var mycket mer värd än skjortan och dessutom skulle en sådan handling leda till att personen blev naken, vilket var en

²⁸⁹ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:547.

²⁹⁰ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:540.

²⁹¹ Hagner, *Matthew 1-13*, 130-1; Luz, *Matthew 1-7*, 261, 276.

²⁹² Betz, *The Sermon on the Mount*, 281; Charles, “Do Not Suppose That I Have Come”, 62; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:543; France, *The Gospel of Matthew*, 220.

²⁹³ Hagner, *Matthew 1-13*, 130-1.

²⁹⁴ Jfr Rom 12:19. Charles, “Do Not Suppose That I Have Come”, 62-67; Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:540.

²⁹⁵ Keener, *A commentary on the Gospel of Matthew*, 197-8.

oacceptabel skam. Jesus kräver att hans efterföljare avstår t.o.m. från den ägodel som Mose lag uttryckligen skyddade från konfiskering, se 2 Mos 22:26-27 och 5 Mos 24:12-13. Både Keener och Luz anser att innebörden av detta exempel är att en lärjunge helt ska undvika rättstvister.²⁹⁶

I det tredje exemplet befäller Jesus sina lärjungar att också älska dem som förtrycker dem. Matteus använder ett ursprungligen latinskt begrepp som mått, vilket tyder på att Matteus tänker sig en romersk soldat som kräver hjälp. Här handlar det om att i kärlek t.o.m. överträffa orättvisa krav.²⁹⁷

Jesus sätter inte heller någon gräns för givandet. Här handlar det inte längre om reaktionen på att ha blivit illa behandlad, utan om att vara givmild när någon begär något. Motsvarigheten till det fjärde exemplet i Jesu bud återfinns i 5 Mos 15:7-8.²⁹⁸

Sammanfattningsvis handlar Jesu uppmaning om att en lärjunge inte ska stå emot en ond person. De följande exemplen visar att det handlar om att avstå från hämnd vid angrepp på sin heder, avstå att kräva tillbaka något genom en rättsprocess, samt att i kärlek överträffa orättvisa krav, samt att vara givmild när någon ber en om något.

2.7.6.5 Förhållande mellan det traditionella budet och Jesu bud i Matt 5:38-42

Jesu femte bud är, enligt Meier, förmodligen det minst tveksamma fallet av ett bud som faktiskt upphäver lagen. Han menar att det i de samtliga tre gammaltestamentliga kontexterna snarare handlar om en plikt än om en tillåtelse att se till att rättvisa skipas.²⁹⁹ Som Betz, Charles, Luz och Moo m.fl. påpekar är det gammaltestamentliga budet en lagprincip – enligt 5 Mos 19:17 var det präster och domare som skulle tillämpa vedergällningsprincipen – medan Jesu bud är en etisk princip. Luz påpekar att verbet ἀνθίστημι betyder ”stå emot” i en allmän betydelse och även de efterföljande exemplen visar att Jesu bud handlar om mer än att bara avstå från en rättegång. Luz jämför med hur rabbinerna insisterade på ett beteende som låg innanför lagens gränser – ett beteende som knappast upphäver lagen.³⁰⁰ På samma sätt menar Keener att det inte handlar så mycket om att Jesus upphäver en standard för rättvisa, som att han kallar sina efterföljare till att inte använda sig av den.³⁰¹

Enligt Betz tolkades vedergällningsprincipen vanligtvis som en uppmaning till vedergällning, vilket inte stämmer överens med lagens avsikt, som istället var att begränsa och göra slut på hämnaden. V. 39a handlar därför inte om frågan om kompensation, utan fokuserar på offrets negativa reaktion på förövarens handling. Målet är att bekämpa ondskan, vilket sker genom att avstå från vedergällning. I exemplen i vv. 39b-42 ses individen som en person som tar ansvar för rättvisan genom att behandla förövaren på så sätt att cirkeln av våld och reaktionsvåld bryts.³⁰² Som Moo påpekar är det alltså ett missbruk av lex talionis som Jesus vänder sig emot.³⁰³ Motsvarigheten till Jesu bud återfinns bl.a. i 3 Mos 19:18: ”Du skall inte ta hämnd och inte hysa vrede mot någon i ditt folk, utan du skall älska din nästa som dig själv.

²⁹⁶ Keener, *A commentary on the Gospel of Matthew*, 198-9; Luz, *Matthew 1-7*, 272.

²⁹⁷ Keener, *A commentary on the Gospel of Matthew*, 199-200.

²⁹⁸ Hagner, *Matthew 1-13*, 131.

²⁹⁹ Meier, *Law and History in Matthew's Gospel*, 157-9.

³⁰⁰ Betz, *The Sermon on the Mount*, 293; Charles, "Do Not Suppose That I Have Come", 61-62; Hagner, *Matthew 1-13*, 131-2; Luz, *Matthew 1-7*, 275-7; Moo, "Jesus and the Mosaic Law", 22.

³⁰¹ Keener, *A commentary on the Gospel of Matthew*, 196.

³⁰² Betz, *The Sermon on the Mount*, 278, 281-5, 293.

³⁰³ Moo, "Jesus and the Mosaic Law", 22.

Jag är Herren.”³⁰⁴ Av exemplet i v. 41 framgår dock att i Jesu bud omfattas alla människor av begreppet ”din nästa”, jfr även nästa avsnitt ”2.7.7 Analys av sjätte budet: Älska era fiender”.

Jesus upphäver knappast lagen då han befäller sina lärjungar att inte utnyttja sin lagliga rätt, utan istället bemöta den som är ond genom att göra sig själv sårbar genom godhet och givmildhet. Återigen är det kärleken till nästan, dvs. den andra delen av det dubbla kärleksbudet i Matt 22:37-39, som står i centrum av Jesu bud.

2.7.7 Analys av sjätte budet: Älska era fiender

2.7.7.1 Översättning av Matt 5:43-48³⁰⁵

⁴³Ni har hört att det är sagt: Du skall älska din nästa och hata din fiende. ⁴⁴Men jag säger er: Älska era fiender och be för dem som förföljer er. ⁴⁵På så sätt blir ni er fader i himlens söner, ty han låter sin sol gå upp över (både) onda och goda och låter det regna över (både) rättfärdiga och orättfärdiga. ⁴⁶Ty om ni älskar dem som älskar er, vilken lön har ni (för det)? Gör inte tullindrivarna detsamma? ⁴⁷Och om ni endast hälsar på era bröder, vad gör ni mer (än andra)? Gör inte också hedningarna detsamma? ⁴⁸Var alltså fullkomliga såsom er himmelske fader är fullkomlig.

2.7.7.2 Strukturanalys av Matt 5:43-48

⁴³Ἠκούσατε

ὅτι ἐρρέθη·

ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου

καὶ

μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου.

⁴⁴ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν·

ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν

καὶ

προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν διωκόντων ὑμᾶς,

⁴⁵ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς,

ὅτι

τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ

πονηροὺς

καὶ

ἀγαθοὺς

καὶ

βρέχει ἐπὶ

δικαίους

καὶ

ἀδίκους.

⁴⁶ἐὰν γὰρ

ἀγαπήσητε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς,

τίνα μισθὸν ἔχετε;

οὐχὶ καὶ

οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν;

⁴⁷καὶ ἐὰν

ἀσπάσησθε τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν μόνον,

τί περισσὸν ποιεῖτε;

³⁰⁴ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:541.

³⁰⁵ Egen översättning från *Novum Testamentum Graece*.

οὐχὶ καὶ
οἱ ἔθνικοι τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν;
⁴⁸ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι
ὡς ὁ πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστιν.

Detta avsnitt börjar likt det föregående med den något kortare frasen ”Ni har hört att det är sagt”, följt av ett bud som består av två delar som hålls samman med ordet καί, dvs. ”och”: ”Du skall älska din nästa” och ”hata din fiende”. Redan budet från traditionen är således uttryckt som en parallell, fast de båda delarna har helt olika budskap, dvs. att ”älska” respektive ”hata”.

Ett δέ binder samman Jesu bud med den föregående tesen. Jesu bud inleds med frasen ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν och sedan följer en ny befallning i två delar som hålls samman med ordet καί: 1) ”älska era fiender” och 2) ”be för dem som förföljer er”. Jesu bud sammanfattas här i två parallella uppmaningar, där den andra uppmaningen kan ses som en exemplifiering av det första.

Därefter följer ett ὅπως, dvs. ”på så sätt” som syftar på de föregående befallningarna, sedan beskrivs målet för de som följer befallningarna, dvs. att de skall bli lika sin himmelske Fader.³⁰⁶ Därefter ges motiveringen till varför de ska agera på ett sådant sätt. Ett kausalt ὅτι, ”ty”, förklarar att 1) Gud låter sin sol gå upp över både a) onda och (καί) b) goda och (καί) 2) låter det regna över både a) rättfärdiga och (καί) b) orättfärdiga. Motiveringen till varför de ska älska sina fiender är uppbyggd av två parallella satser, som visar på Guds godhet. Även de som Gud visar sin godhet mot är beskrivet i två paralleller, dvs. ”onda och goda”, samt ”rättfärdiga och orättfärdiga”. De två senare parallellerna kan ses som likvärdiga uttryck för samma grupper av personer. Att de utgör en kiasm kan vara ett uttryck för Guds opartiska kärlek till alla människor.³⁰⁷

Efter ett förklarande γάρ, dvs. ”ty” följer två illustrationer i form av två exakt parallella utsagor. Båda börjar med en konditionalsats, följt av först en fråga och sedan en retorisk fråga: 1) a) om ni älskar dem som älskar er, b) vilken lön har ni för det? c) Gör inte tullindrivarna detsamma? Med ett καί binds denna utsaga samman med ytterligare en konditionalsats följt av först en fråga och sedan en retorisk fråga: 2) a) om ni endast hälsar på era bröder, b) vad gör ni mer än andra? c) Gör inte också hedningarna detsamma?

Vv. 46-47 ger alltså ytterligare anledningar till att lärjungarna ska älska sina fiender, dvs. de behöver överträffa tullindrivarnas och hedningarnas rättfärdighet. I v. 46 utgör verbet ἀγαπάω en länk till Jesu bud i v. 44. Ordet περισσόων i v. 47 påminner om περισσεύση i Matt 5:20, där det handlade om att överträffa de skriftlärdas och fariséernas rättfärdighet för att överhuvudtaget komma in i himmelriket.

Med konjunktionen οὖν, dvs. ”alltså” knyts slutligen en slutsats till det föregående med en uppmaning att vara fullkomlig, såsom deras himmelske fader är fullkomlig.

V. 48 hör först och främst till avsnittet som börjar i v. 43, vilket framgår av motivet imitatio Dei. Det bör också läsas tillsammans med v. 20 och utgör klimax för hela avsnittet vv. 21-48, eftersom alla de sex ingående avsnitten manar till fullkomlighet, då de ställer absoluta krav

³⁰⁶ Här finns en koppling till den sjunde saligprisningen: ”Saliga de som håller fred, de skall kallas Guds söner”.

³⁰⁷ Hagner anser dock att det bara handlar om en stilistisk variation, se Hagner, *Matthew 1-13*, 134.

som inte kan överträffas.³⁰⁸ ὑμεῖς, dvs. ”ni” är överflödigt för betydelsen av v. 48. Att det finns med betyder att det är betonat.³⁰⁹

Vissa nyckelord från den tidigare delen av Bergspredikan återkommer i Matt 5:43-48. Olika former av διώκω, dvs. ”förfölja” förekommer i vv. 10, 11 och 44. υιοί, dvs. ”söner” förekommer i vv. 9 och 45, πατήρ ὁ ἐν οὐρανοῖς, dvs. ”fader i himlen” förekommer i vv. 16 och 45, μισθός, dvs. ”lön” förekommer i v.16 och 46 och περισσ-, dvs. ”överträffa/mer än vanligt” förekommer i vv. 20 och 47. Detta visar att Jesu version av det sista budet, som handlar om kärlek till fienden, sammanfattar den tidigare delen av Bergspredikan.³¹⁰ Genom att låta budet om kärleken till fienden sammanfatta den föregående delen av Bergspredikan och genom att placera det sist, som en klimax, visar Matteus att kärleksbudet utgör kärnan i den rättfärdighet som Jesus predikar om.³¹¹

Sammanfattningsvis visar parallellismen i avsnittet att det finns en betoning på att lärjungarna skall efterlikna sin himmelske far genom att visa kärlek och godhet mot både sina vänner och mot sina fiender. Om de bara visar kärlek mot dem som älskar dem, överträffar inte deras rättfärdighet tullindrivarnas eller hedningarnas. Budet sammanfattar den föregående delen av Bergspredikan och sätter kärleksbudet i centrum i den rättfärdighet som Jesus predikar om. Det Jesus begär av sina efterföljare är att de ska vara fullkomliga, på samma sätt som deras himmelske fader är fullkomlig.

2.7.7.3 Bakgrund till Matt 5:43

”Du skall älska din nästa” är ett citat från 3 Mos 19:18. Den senare delen av tesen, dvs. ”och hata din fiende” finns inte i bibeln.³¹² Enligt Hagner m.fl. är denna fras en slutsats som ofta drogs från avsnitt såsom:

Ps 139:21-22: ”Skulle jag inte hata dem som hatar dig, Herre...”;

Ps 26:5: ”Jag hatar de ondas skara...” eller

5 Mos 7:2: ”Du får inte sluta förbund med dem eller visa skonsamhet mot dem”.³¹³

Som Luz påpekar är det dock vanligare med texter som inte talar om hat mot fiender, men som begränsar budet i 3 Mos 19:18 till Israel.³¹⁴ I 3 Mos 19:18 syftar ”din nästa” på en israelisk landsman, men även invandraren som bodde i landet inkluderades, se 3 Mos 19:33-34 och ens personliga fiende, se 2 Mos 23:4-5.³¹⁵ De som sågs som legitima fiender var därför Guds och nationens fiender. Som Moo framhåller är dock inte frasen ”och hata din fiende” på något sätt representativ för Gamla testamentet som helhet. Det är därför möjligt, som Moo föreslår, att denna fras är hämtad från kravet på medlemmarna i Qumran att hata mörkrets söner eller möjligen ett populärt samtida uttryck.³¹⁶

³⁰⁸ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:560.

³⁰⁹ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:560.

³¹⁰ Luz, *Matthew 1-7*, 283-4.

³¹¹ Luz, *Matthew 1-7*, 285.

³¹² Luz, *Matthew 1-7*, 287.

³¹³ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:549; Hagner, *Matthew 1-13*, 134.

³¹⁴ Luz, *Matthew 1-7*, 288.

³¹⁵ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:550.

³¹⁶ Moo. ”Jesus and the Mosaic Law,” 22, se även fotnot.

2.7.7.4 Betydelsen av avsnittet i Matt 5:43-48

Genom att ordet ”fiende” i v. 44 exemplifieras av det följande, dvs. de som förföljer Jesu lärjungar – med andra ord Guds folks fiender och därmed Guds fiender – innebär Jesu bud att ”din nästa” i 3 Mos 19:18 omdefinieras till att omfatta alla människor.³¹⁷ Att älska sina fiender innebär alltså att älska både sina personliga fiender och fiender till Guds folk.

Jesus visar på Gud själv som förebild. Regn sågs som ett tecken på Guds godhet. Judiska lärare erkände också att de som efterliknade Guds godhet verkligen var hans barn. Därefter jämför Jesus deras förmåga att följa kärleksbudet, med förmågan hos tullindrivare och hedningar, som ansågs stå för ett moraliskt förfall.³¹⁸

Kontexten visar att de ”onda” i v. 45 är desamma som Guds fiender. Att älska sina fiender innebär alltså att behandla dem så som Gud behandlar dem som har gjort uppror mot honom.³¹⁹ Att ”älska” innebär att be för fienderna, göra gott mot dem och önska dem allt gott. Verbet ἀσπάζομαι i v. 47 har en vidare betydelse än bara att ”hälsa” och omfattar en önskan om Guds välsignelse och frid.³²⁰ Kärleken till fienderna hör till det ”mer” (περισσόος) som kännetecknar den rättfärdighet som överträffar de skriftlärdes och fariséernas.³²¹

Slutligen sammanfattas de tidigare exemplen, då Jesus uppmanar lärjungarna att vara fullkomliga liksom deras himmelske fader är fullkomlig. Detta var inget nytt bud. Davies/Allison menar att orden i 3 Mos 19:2: ”Ni skall vara heliga, ty jag, Herren, er Gud, är helig.” förmodligen utgör bakgrunden till dessa ord av Jesus. Enligt Davies/Allison har Matteus anpassat orden i 3 Mos 19:2 till 5 Mos 18:13: ”Du skall vara fläckfri (Septuaginta: τέλειος) inför Herren, din Gud” i Matt 5:48.³²² Martin lyfter fram att betydelsen av τέλειος i Septuaginta är ”fläckfri”/”odelad”/”fullständig”/”hel”. I t.ex. 1 Krön 28:9 används τέλειος för ett odelat hjärta, dvs. ett hjärta som fullständigt lydigt Guds vilja. Det är i denna gammaltestamentliga betydelse som τέλειος måste förstås.³²³

Sammanfattningsvis innebär Jesu bud om att älska sina fiender att nästan, enligt 3 Mos 19:18 utvidgas till att omfatta alla människor. Liksom Gud är visar sin godhet mot alla människor, förväntas lärjungarna göra likadant. Då överträffar deras rättfärdighet de skriftlärdes och fariséernas och de blir fullkomliga liksom sin himmelske fader. Denna fullkomlighet innebär att ha ett odelat hjärta, dvs. ett hjärta som helt lyder Guds vilja.

2.7.7.5 Förhållande mellan det traditionella budet och Jesu bud i Matt 5:43-48

Som både Keener och Davies/Allison framhåller utvecklar Jesus här en princip som redan fanns i lagen. En föraning av Jesu undervisning om att älska fienderna finns på ett flertal ställen i Gamla testamentet, t.ex. i:

2 Mos 23:4-5: ”Om du träffar på din fiendes ox eller åsna som har kommit vilse, skall du föra den tillbaka till honom...”;

1 Sam 24 när David skonar Sauls liv;

³¹⁷ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:550-1.

³¹⁸ Keener, *A commentary on the Gospel of Matthew*, 202-3.

³¹⁹ Hagner, *Matthew 1-13*, 134.

³²⁰ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:558, 562-3.

³²¹ Luz, *Matthew 1-7*, 288.

³²² Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:560; Hagner, *Matthew 1-13*, 135; Keener, *A commentary on the Gospel of Matthew*, 204-5.

³²³ Martin, ”Matthew on Christ and the Law,” 62.

2 Sam 19:6 när David sörjer Absaloms död, trots att Absalom länge har stått efter hans liv;
Job 31:29: ”Gladdes jag någonsin åt min fiendes fall...?”;
Ps 7:3-5: ”Herre, min Gud ... om jag ...plundrat min ovän på allt, må då fienden hinna upp mig...”;
Ords 24:17-18: ”Gläd dig inte åt din fiendes fall, jubla inte när han störtar omkull...”;
Ords 25:21-22: ”Är din fiende hungrig, ge honom bröd...” och
Jer 29:7: ”Gör allt för att den stad jag har deporterat er till skall blomstra...”³²⁴

Kärlek till fienderna upphäver knappast lagen. Det handlar därför inte om att Jesus upphäver lagen i sin version av det sjätte budet i avsnittet. Snarare är det som Luz påpekar att det inte finns något av Jesu bud i Matt 5:21-48, som så tydligt som detta uppfyller lagen.³²⁵ I Jesu bud betonas att lärjungarna skall efterlikna sin himmelske far genom att visa kärlek och godhet mot både vänner och fiender. Återigen är det den andra delen av det dubbla kärleksbudet i Matt 22:37-39, som är i fokus i Jesu bud. Dessutom utvidgar Jesus begreppet ”nästa” till att både inkludera både vänner och fiender, dvs. alla människor. Genom att älska alla människor blir lärjungarna fullkomliga, på samma sätt som deras himmelske fader är fullkomlig.

2.7.8 Slutsatser från analysen av Matt 5:21-48

I alla sex fallen är de bud som Jesus lyfter fram, hämtade från Gamla testamentets undervisning. Det handlar om budord, citat och anspelningar eller sammanfattningar av gammaltestamentlig undervisning. Att Jesu version av respektive bud inleds med frasen ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν och i varje fall motsvaras av ett passivum divinum, dvs. ἐρρέθη, i inledningen till budet som är hämtat från traditionen, visar på Jesu gudomliga auktoritet och framställer honom som en ny laggivare. Även uppdelningen av buden i två lika stora grupper stärker denna bild, genom en möjlig anspeling på stentavlorna med budorden i 2 Mos 34.

Inte i något fall handlar det om att Jesu bud utgör någon antites till den gammaltestamentliga undervisningen eller upphäver lagen. Istället går Jesus längre, då han fokuserar på människans sinnelag. I centrum av Jesu bud står kärleken till Gud och kärleken till nästan, dvs. det dubbla kärleksbudet som tas upp i Matt 22:37-39. Jesus utökar också budet om kärlek till nästan, till att omfatta alla människor. Den första och den sista versen i avsnittet visar att hans undervisning handlar om en rättfärdighet som överträffar fariséernas och de skriftlärdas rättfärdighet och som är fullkomlig, se Matt 5:20 och 48.

För de som lyssnade till Jesu undervisning i Matt 5:21-48, innebar de bud som presenterades inte någon ny lag i egentlig betydelse. Istället förespråkar Jesus i sin undervisning en radikal tillämpning av buden i Mose lag, genom att varje bud tolkas utifrån det dubbla kärleksbudet, se Matt 22:37-39. Det dubbla kärleksbudet, som ju är hämtat från Mose lag, se 5 Mos 6:5 och 3 Mos 19:18, var inte heller någon nyhet för de som lyssnade. Det som var utmanande i Jesu undervisning var den gränslösa kärlek och generositet som buden skulle tillämpas med.

3 Slutsatser

Bergspredikan inleds med de så kallade Saligprisningarna. Dessa handlar i första hand om rättfärdighet och att komma in i Guds rike. I detta tal till lärjungarna, identifierar sig Jesus med rättfärdigheten, när han först säger att de är saliga när de förföljs ”för rättfärdighetens skull” och sedan fortsätter med att säga att de är saliga när de förföljs för hans skull. Det är i

³²⁴ Davies och Allison, *The Gospel According to Saint Matthew*, 1:551; Keener, *A commentary on the Gospel of Matthew*, 202.

³²⁵ Luz, *Matthew 1-7*, 288.

det här sammanhanget, när Jesus undervisar om rättfärdighet och identifierar sig själv med rättfärdigheten, som han talar om att han har kommit för att uppfylla lagen och profeterna, som tillsammans utgjorde de judiska heliga skrifterna. När judar på den här tiden talade om rättfärdighet inför Gud, associerade de genast till lagen. Kontexten tyder alltså på att det är den rättfärdighet som lagen och profeterna talar om och som väntades i samband med Messias ankomst, som Jesus har kommit för att uppfylla. Samtidigt indikerar kontexten att det finns ett samband mellan rättfärdighet och att komma in i himmelriket.

Det finns många skäl för att tolka Matt 5:17 kristologiskt. För det första innehåller versen två av sju ἤλθον-satser i Matteusevangeliet. Dessa sju satser beskriver Jesu messianska uppdrag och har verbala och tematiska länkar till uppfyllelsecitaten i Matt 1:21-23, där Matteus citerar Jesajaboken och förknippar Jesus med namnet Immanuel och på så sätt visar att han är Messias. För det andra är de viktigaste tematiska länkarna mellan de sju ἤλθον-satserna och uppfyllelsecitaten i Matt 1:21-23 att allt har skett enligt skrifterna, samt hur dessa ska tolkas. För det tredje hänvisas uteslutande till Jesus vid alla förekomster av verbet πληρώω tillsammans med ett citat från skriften och dessutom bekräftar uppfyllelseuttalandena i Matt 3:15 och 5:17 att olika händelser i Jesu liv innebar att skrifterna uppfylldes.

ἤλθον-utsagan i Matt 5:17-20 ger uttryck för ett självständigt åtagande och visar på talarens auktoritet. I det här sammanhanget är den ett uttryck för Jesu befogenhet att hantera lagen. Hela utsagan i Matt 5:17-20 utgör en föregripande sammanfattning av den undervisning som följer i Matt 5:21-48.

Matt 5:17 innehåller ytterligare två viktiga verb: καταλύω och πληρώω. Verbet καταλύω ställs i denna vers i kontrast till verbet πληρώω. Utifrån användningen av verbet λύω i Joh 10:35 och καταλύω i Apg 5:38-39 är det rimligt att tolka användningen av καταλύω i Matt 5:17 i betydelsen att Jesus säger att han inte har kommit för att upphäva den av Gud stadgade ordningen eller Guds löften i lagen och profeterna.

Betoningen i Matt 5:17 ligger på verbet πληρώω sist i versen, dvs. ”uppfylla”. Det sätt som verbet πληρώω används på i resten av evangeliet, tyder på att det handlar om profetisk uppfyllelse i Matt 5:17. Detta överensstämmer med hur verbet πληρώω används i Septuaginta och stöds även av Matt 11:13, som visar att Matteus såg lagen som profetisk. Den bokstavliga betydelsen av πληρώω är att fylla något helt och hållet. I Matt 5:17 är båda dessa betydelse aktuella. Det handlar både om att Jesus är den profetiska uppfyllelsen av lagen och profeterna och att han helt uppfyller den rättfärdighet, som lagen och profeterna talar om. Matt 3:15 tillsammans med Matt 5:17 visar att Jesus, när han uppfyller lagen och profeterna, uppfyller den rättfärdighet, som det judiska folket strävade efter genom lagen och hoppades på i samband med Davids son. Denna rättfärdighet innebär att handla på ett sätt som överensstämmer med Guds eskatologiska vilja att rädda, såväl Israel som hela världen. Markörer i texten förbinder händelsen i Matt 3:15, där Jesus talar om att uppfylla ”allt som hör till rättfärdigheten” med passionshändelsen.

I Matt 5:18 betonas återigen den kristologiska aspekten och även tillförlitligheten i det som följer genom frasen ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, dvs. ”ty sannerligen säger jag er”. Huvudsatsen ἰὼτα ἐν ἡ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, dvs. ”skall verkligen inte ett jota eller en prick av lagen förgå” betonar genom användningen av ἰὼτα, det starka förnekandet med οὐ μὴ följt av aorist konjunktiv, samt upprepningen av verbet παρέρχομαι från föregående fras och dubbla kiasmer, mycket starkt att lagen in i minsta detalj kommer att bestå. Den föregående ἕως ἄν-satsen visar att den kommer att bestå lika länge som himmel och jord består och den

efterföljande ἕως ἄν- satsen visar att den kommer att bestå tills allt vad Gud har lovat har skett. Genom uppfyllelsen är lagen inte längre medlet till Israels rättfärdighet, utan all rättfärdighet är knuten till Jesus. Versen bör därför förstås som en mycket stark försäkran om att lagen i sin roll som förbundsurkund och vittne om Guds vilja, varar så länge som himmel och jord består, samt att allt av vad Gud har lovat i lagen kommer att gå i uppfyllelse.

Det finns ett strukturellt samband mellan v. 17 och v. 19 genom verben καταλύω (v. 17) och λύω - διδάσκω (v. 19), respektive πληρώω (v. 17) och ποιέω - διδάσκω (v. 19). Det är därför möjligt att använda ”uppfyllelse” som nyckel vid tolkningen av v. 19. Matt 5:17-19 kan då tolkas som att det i uppfyllelsens tid är den uppfyllda lagen, dvs. Jesu bud, som skall hållas och läras ut – en tolkning som stämmer väl överens med att Jesus genom att han uppfyller hela skriften visar att han är Messias. Omvänt kan parallellerna även tolkas som att det Jesus gör enligt v. 17 fungerar som ett exempel för lärjungarna att följa, både när det gäller handling och undervisning.

Att uttrycket τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων, dvs. ”dessa minsta bud” syftar på den av Jesus uppfyllda lagen, dvs. lagen så som Jesus undervisar om den, stöds även av kontexten, dvs. den efterföljande undervisningen av Jesus i Matt 5:21-48, den innehållsmässiga parallellen med Matt 5:28, samt Matteus språkbruk särskilt när det gäller ἐλάχιστος och ἐντολή. ἐλάχιστος används ofta hos Matteus beskriva ett särskilt nära förhållande till Jesus. Vidare använder Matteus ordet ἐντολή, dvs. ”bud”, när han talar om den förblivande Gudsviljan. Genom uppfyllelsen är det den uppfyllda lagen, som kommer till uttryck i Jesu undervisning som nu är normen för de troende. Eftersom Jesus har uppfyllt all rättfärdighet, gäller lagens ändrade funktion för alla människor – även Israels folk. Därför bör versen förstås som en uppmaning till lärjungarna att handla helt efter Jesu undervisning och även undervisa andra på samma sätt.

Hela det avsnitt där versen i Matt 5:17 ingår, dvs. Matt 5:13-20, skall förstås utifrån att lärjungarna är kallade till att vara människofiskare. I verserna strax före v. 17 beskrivs lärjungarna som jordens salt och världens ljus och hur deras goda gärningar ska leda till att människor prisar fadern i himlen. I v. 19 beskrivs hur dessa goda gärningar skall utföras, dvs. genom att handla och undervisa enligt buden, dvs. Jesu undervisning. Den som upphäver något av Jesu bud och undervisar andra att göra på samma sätt, kommer att få den lägsta statusen i himmelriket, medan däremot den som gör efter Jesu undervisning och undervisar andra likadant, kommer få en hög status i himmelriket.

I Matt 5:20 betonas återigen den kristologiska aspekten av uttalandet genom den inledande frasen λέγω γὰρ ὑμῖν, dvs. ”jag säger er”. Därefter kommer en stark varning om att lärjungarna definitivt inte – οὐ μὴ i kombination med aorist konjunktiv – kommer in i himmelriket om inte deras rättfärdighet flödar över mer än de skriftlärdas och fariséernas. Komparativformen πλεῖον i frasen περισσεύω πλεῖον, dvs. ”flöda över mer”, visar att det handlar om ett kvalitativt och eskatologiskt ”mer”. Det handlar om den rättfärdighet som Jesus kommer med, som är lagen och profeternas uppfyllelse och som har som syfte att rädda alla människor in i Guds rike.

När Jesus uppfyller lagen och profeterna sker detta både genom det han gör och genom hans undervisning. När lärjungarna fått del av denna överflödande rättfärdighet, är det deras uppgift att som gensvar på denna gåva, själva handla rättfärdigt och även undervisa andra om att göra på samma sätt. På så sätt sker Jesu uppfyllelse av lagen även i lärjungarnas liv, så att Guds syfte att rädda världen kan förverkligas.

Den kiastiska strukturen i Bergspredikan, där Matt 5:17-20 motsvaras av den gyllene regeln, följd av kommentaren ”det är vad lagen och profeterna säger”, tyder på att uppfyllelsen av lagen och profeterna handlar om kärlek till nästan, uttryckt i praktisk handling. Detta framgår också av den efterföljande undervisningen i Matt 5:21-48, där Jesus lyfter fram bud från Gamla testamentets undervisning och i varje fall ger en egen version av respektive bud. Parallellen till uppenbarelsen på berget Sinai i början av kapitlet, tyder på att Matteus vill presentera Jesus som en ny Moses och visa att det här handlar om en ny uppenbarelse. Även det sätt på vilket undervisningen i Matt 5:21-48 är strukturerad och det sätt som Jesu ord jämföras med Guds ord i lagen, tyder på att Matteus vill visa på Jesus som en ny laggivare. Inte i något fall står dock Jesu bud i motsättning till den gammaltestamentliga undervisningen. Istället handlar det om att Jesus ställer det dubbla kärleksbudet, dvs. buden att älska Gud och sin nästa, i centrum. Jesus omdefinierar också begreppet ”nästa” till att omfatta alla människor. Genom att undervisa om hur buden ska tillämpas med gränslös kärlek och generositet, blir hans undervisning mycket utmanande – även för dem som kände väl till Mose lag.

4 Vidare studier

Denna uppsats har sökt besvara frågan vad det betyder när Jesus säger att han har kommit för att uppfylla lagen och profeterna. Det finns fler texter i Matteusevangeliet som handlar om Jesu förhållande till lagen, t.ex. när det gäller sabbatsbudet i Matt 12:1-8, 9-13, renhetslagarna i Matt 15:1-20 och Matt 23:25-28, Jesu undervisning om skilsmässa i Matt 19:3-9 och Jesu undervisning om vad som krävs för att få evigt liv i Matt 19:16-30. Jesus verkar också uppmana till brott mot lagen, när han på grund av det brådskande uppdraget säger till en lärjunge att låta de döda begrava sina döda och istället följa honom i Matt 8:19-22. Av utrymmesskäl har inte dessa texter behandlats här. De utgör dock ett utmärkt material för vidare studier av Jesu förhållande till lagen i Matteusevangeliet.

5 Litteraturförteckning

Primärkällor

4 Maccabees. 20 sidor. Citerad 4 dec 2014. Online:

http://www.orthodoxengland.org.uk/pdf/ot/maccabees_4.pdf.

Bibel 2000. Svenska Bibelkommissionens översättning. Uppsala: Svenska Bibelsällskapet, 1999.

Novum Testamentum Graece. (28:e uppl). Red. Aland, B. och K., Karavidopoulos, J., Martini, C. M. och Metzger, B. M. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012.

Där inte annat angetts är bibelcitat tagna från Bibel 2000.

Sekundärlitteratur

Alexander, Patrick H., John F. Kutsko, James D. Ernest, Shirley Decker-Lucke och David L. Petersen, red. *The SBL Handbook of Style*. Peabody: Hendrickson Publishers, Inc., 1999.

Allison Jr., Dale C. *Studies in Matthew. Interpretation Past and Present*. Grand Rapids: Baker Academic, 2005.

Allison Jr., Dale C. *The New Moses. A Matthean Typology*. Eugene, Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2013.

Andersson, Greger. *Untamable Texts. Literary Studies and Narrative Theory in the Books of Samuel*. London: T & T Clark International, 2009.

Andersson Söderberg, Margaretha. "kasuistik." Sidan 625 i *Norstedts uppslagsbok*. Red. Av Håkan Josephson. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag, 2006.

Arens, Eduardo. *The HΛΘON-sayings in the Synoptic Tradition*. Orbis biblicus et orientalis 10. Fribourg: Biblical Institute of the University of Fribourg, 1976.

Banks, Robert. *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1975.

Banks, Robert. "Matthew's Understanding of the Law: Authenticity and Interpretation in Matthew 5:17-20." *Journal of Biblical Literature* 93, no. 2 (1974): 226-42.

Bertram, G. "μωρός κτλ." Sidorna 832-47 i vol. 4 av *Theological Dictionary of the New Testament*. Red. av Gerhard Kittel och Gerhard Friedrich. 10 vol. Grand Rapids: Eerdmans, 1964-1976.

Betz, Hans Dieter. *The Sermon on the Mount*. Hermeneia – A Critical and Historical Commentary on the Bible. Minneapolis: Fortress, 1995.

Brown, Francis, S. R. Driver och Charles A. Briggs, red. "אָרֶז." Sidorna 569-71 i *The Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon*. Peabody: Hendrickson Publishers, Inc., 2006.

Büchsel, F. "λύω κτλ." Sidorna 335-9 i vol. 4 av *Theological Dictionary of the New Testament*. Red. av Gerhard Kittel och Gerhard Friedrich. 10 vol. Grand Rapids: Eerdmans, 1964-1976.

- Büchsel, F. "ἴωο κτλ." Sidorna 337-9 i vol. 4 av *Theologisches Wörterbuch zum neuen Testament*. Red. av Gerhard Kittel och Gerhard Friedrich. 10 vol. Stuttgart: W. Kohlhammer, 1932-1979.
- Byrskog, Samuel. *Jesus the Only Teacher*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1994.
- Byrskog, Samuel. "Matthew 5:17-18 in the Argumentation of the Context." *Revue biblique* 1 (1997): 557-71.
- Carter, Warren. "Jesus' 'I have come' Statements in Matthew's Gospel." *Catholic Biblical Quarterly* 60 (1998): 44-62.
- Charles, J. Daryl. "'Do Not Suppose That I Have Come': The Ethic of the Sermon on the Mount Reconsidered." *Southwestern Journal of Theology* 46, no. 3 (2004): 47-70.
- Charles, J. Daryl. "The Greatest or the Least in the Kingdom?: The Disciple's Relationship to the Law (Matt 5:17-20)." *Trinity Journal* 13NS (1992): 139-62.
- Davies, W. D. och Dale C. Allison, Jr. *The Gospel According to Saint Matthew*. 3 vol. International Critical Commentary. London: T & T Clark, 1988-1997.
- Deines, Roland. *Die Gerechtigkeit der Tora im Reich des Messias. Mt 5,13-20 als Schlüsseltext der matthäischen Theologie*. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 177. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004.
- Delling, G. "πληρώω." Sidorna 286-298 i vol. 6 av *Theological Dictionary of the New Testament*. Red. av Gerhard Kittel och Gerhard Friedrich. 10 vol. Grand Rapids: Eerdmans, 1964-1976.
- Foster, Paul. *Community, Law and Mission in Matthew's Gospel*. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 2. Reihe 177. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004.
- France, Richard Thomas. *Matthew: Evangelist and Teacher*. Exeter: The Paternoster Press, 1989.
- France, Richard Thomas. *The Gospel of Matthew*. New International Commentary on the New Testament. Grand Rapids: Eerdmans, 2007.
- Garlington, Don. "'You Fool' Matthew 5:22." *Bulletin for Biblical Research* 20, no. 1 (2010): 61-84.
- Gellerstam, Martin och Sture Berg, red. *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. 13:e uppl. Svenska Akademien. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag, 2006.
- Gundry, Robert H. *Matthew. A Commentary on His Literary and Theological Art*. Grand Rapids: Eerdmans, 1982.
- Hagner, Donald A. *Matthew 1-13*. Word Biblical Commentary 33A. Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1993.
- Hübner, H. "πληρώω." Sidorna 108-10 i vol. 3 av *Exegetical Dictionary of the New Testament*. Red. av Horst Balz och Gerhard Schneider. 3 vol. Grand Rapids: Eerdmans, 1990-1993.
- Keener, Craig S. *A Commentary on the Gospel of Matthew*. Cambridge: Eerdmans, 1999.
- Lambrecht, Jan. "'You shall not swear falsely' (Matt 5:33c)." *Novum Testamentum* 53 (2011): 315-8.

- Lange, Harvey. "The Greater Righteousness: Theological Reflections on Matthew 5:17-20." *Currents in Theology and Mission* 5:2 (1978): 116-21.
- Lee, John A. L. "Led Astray by Punctuation: The Meaning of ἐπιτοκῶ in Matt 5:33." *Novum Testamentum* 52 (2010): 24-36.
- Luz, Ulrich. *Matthew 1-7*. Hermeneia – A Critical and Historical Commentary on the Bible. Minneapolis: Fortress, 2007.
- Luz, Ulrich. *Studies in Matthew*. Grand Rapids: Eerdmans, 2005.
- Martin, Brice L. "Matthew on Christ and the Law." *Theological Studies* 44, no. 1 (1983): 53-70.
- Menken, Maarten J. J. *Numerical Literary Techniques in John: The Fourth Evangelist's Use of Numbers of Words and Syllables*. Leiden: Brill Academic Publishers, 1985.
- Meier, John P. *Law and History in Matthew's Gospel: A Redactional Study of Mt. 5:17-48*. Rome: Biblical Institute Press, 1976.
- Moo, Douglas J. "Jesus and the Authority of the Mosaic Law." *Journal for the Study of the New Testament* 20 (1984): 3-49.
- Saldarini, Anthony J. *Matthew's Christian-Jewish Community*. Chicago: The University of Chicago Press, 1994.
- Schreiner, Thomas R. "The Fulfillment of the Law." 27 sidor. Citerad 20 nov 2014. Online: <http://www.sbts.edu/documents/tschreiner/ETS-Law.pdf>.
- Tate, W. Randolph. *Biblical Interpretation. An Integrated Approach*. 3:e uppl. Peabody: Hendrickson Publishers, Inc., 2008.
- Tuckett, Christopher. "Form Criticism." Sidorna 21-38 i *Jesus in Memory*. Edited by Werner H. Kelber and Samuel Byrskog. Waco: Baylor University Press, 2009.
- Viljoen, Francois P. "Jesus' Teaching on the Torah in the Sermon on the Mount." *Neotestamentica* 40, no. 1 (2006) 135-55.
- Walaskay, Paul W. "Matthew 5:17-20." *Interpretation* (October 2002): 417-20.
- Westerholm, Stephen. "The Law in the Sermon on the Mount: Matt 5:17-48." *Criswell Theological Review* 6, no. 1 (1992): 43-56.